Poštarina plaćena u gotovu

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA DRUŠTVOVNO-GOSPODARSTVENE PROBLEME

Broj 6-7 God. II.

SADRŽAJ

Dr. STANKO FILIPOVIĆ: OBRT U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Ing. VIKTOR HORVAT: SUVREMENE UNUTARNJE SEOBE I KRETANJA HRVATA

Prof. Dr. W. SIEBERT: IZOBRAZBENA PRIPOMOĆ U NAUKOVNOM ODNOSU

Prof. Dr. E. SLADOVIĆ: DRUŠTVOVNA ČAST U RADNO-PRAVNOM ODNOSU PREMA MODERNOM NJEMAČKOM RADNOM PRAVU

ENNIO R. CAPPONI: TALIJANSKI UDRUŽBENI SUSTAV

Dr. DRAGO CEROVAC: NOVO DRUŠTVOVNO UREDJENJE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Prof. Dr. E. SLADOVIĆ: IDEJE NOVOGA NJEMAČKOG NAUČNIČKOG PRAVA

Prof. Dr. E. S.: ZAVOD ZA RADNO PRAVO NA PRAVNOM FAKULTETU SVEUČILIŠTA U BERLINU

Indeks troškova života za mjesec svibanj i lipanj 1942.

IZDAJE:

HRVATSKA RADNIČKA KOMORA

Odgovara povjerenik Vjekoslav Blaškov

LIPANJ-SRPANJ **ZAGREB** 1942.

JAMNIČKA KISELICA

IZVRSNA JE DOMAĆA

MINERALNA VODA

ALKALIJSKO MURIJATSKOG KARAKTERA
DOBIVA SE SVUGDJE

◆

UPRAVA VRELA „JAMNIČKA KISELICA"
PISAROVINA ŽELJ. POST. ZDENČINA. TEL. 4

Sabirnice:

Gajeva 25 Brzogl. 33-90

Ilica 37 „ 22-272

Ilica 148-a

Trg Burze 1 „ 24-466

Glavna radionica: Bužanova 26 Brzoglas 93-92.

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA DRUŠTVOVNO-GOSPODARSTVENE PROBLEME

BROJ 6-7 LIPANJ-SRPANJ 1942. GOD. II.

OBRT U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Razpravljajući o obrtu i njegovu stanju, moramo se osvrnuti na sve činbenike, koji utječu na tu gospodarsku granu, jer samo tako možemo razumjeti, zašto se mnogi obrti nalaze u preoblikovanju, dok drugi propadaju, odnosno izumiru, a treći se stvaraju. Raznovrsni obrti priradni su činbenici proizvodnje u pojedinim krajevima, a neki su se od tih obrta sačuvali osobito u gorovitim krajevima, u prvobitnom obliku. U svim krajevima gdje nije bio razvijen promet ili koji se prostiru po strani od prometnih mreža, obrt je jak priradni činbenik, jer stanovništvo takvih krajeva podmiruje svoje potrebe obrtnim prozivodima. U tim krajevima stanovništvo sačinjavaju seljaci, koji se bave poljodjelstvom i stočarstvom a žive manje više primitivnim životom. Već smo spomenuli, da su, u nepristupačnijim, osobito gorovitim krajevima, obrti sačuvali svoj stari oblik, a negdje uz to i netaknuta tržišta za svoje proizvode. Oblici obrta mienjaju se idući od južnih do sjevernih dielova naše države. I oni su prilagođeni načinu života potrošača. Odabiranje (selekcija) u nekim obrtima, zbog prilagođivanja novim prilikama, novom načinu života, nošnje, mode, tehnike rada, prometa i utakmice tvorničke robe, osjeća se u onim krajevima, gdje su nove prilike načele patrijarhalnost života stanovništva i gdje su veleobrtni proizvodi počeli prodirati i potiskivati ručne radove obrtnika. Zbog te utakmice i potiskivanja počinje se gasiti, od nosno mienja svoj oblik cieli niz obrta (na pr. nožari, tkalci). Uzporedo s tehničkim napredkom razvili su se novi obrti (Ciglari i criepari, vezači prirodnog cvieća, radiohemaničari, vulkanizeri i t. d.).

Veleobrt i industrija razvijeni su i usredotočeni u rudarskim bazenima, a u gradovima su se, savezno s industrijom, razvili i novi obrti. S druge strane je život u gradovima izgubio svoju prvotnu primitivnost oblika; život je postao razvieniji i zamršeniji, pa se i obrt razvijao u skladu s prilikama i pokazao suvremeni razvoj. Dok se tako neki obrti, radi novih prilika i utakmica tvorničke robe, nalaze u opadanju i umiru, drugi obrti napreduju i razvijaju se uzporedno s razvitkom općih prilika.

Obnovom narodne države došle su odmah do izražaja razvojne mogućnosti hrvatskog obrta, jer su stvoreni povoljni gospodarski odnosi. Za podpuni zamah svih obrta potrebne su sirovine, kojih danas, radi ratnih prilika, nije uviek moguće dobaviti u potrebnim količinama. Zato oskudicu sirovina osjećaju osobito tekstilni, prehranbeni i kožarski obrti. Kad se prebrode i podpuno uklone nagli skokovi ciena sirovina, koji onemogućuju svaku kalkulaciju, i kad se osiguraju potrebne sirovine, bit će utrt put pravome procvatu obrta. Nagli skokovi ciena u prošloj godini 1941. više su posljedica ratne konjunkture i unutarnje spekulacije nego životnih prilika i poskupljenja proizvodnje.

Danas je odnos obrtničkog i veleobrtnog poslovanja uskladjen, pa svaka priradna grana radi na svojem području, što je temeljni uvjet normalnom uzspješnom razvoju narodnoga gospodarstva. Taj sklad izmedu svih grana gospodarstva osobito se očituje u gospodarskim zajednicama. Pitanje nabave sirovina, uređenja ciena, prometa razpodjele i prodaje, općenita su pitanja, koja se moraju zajednički rješavati. U tu svrhu osnovale su obrtničke komore, središtnjice za nabavu i razpodjelbu obrtničkih sirovina, da se omogući što redovitija obskrba sirovinama.

Sustav racioniranja, obskrbe i upravljanog gospodarstva sve se više širi i obuhvaća sve pojave gospodarskog života, tako da nadriobrtu nema mogućnosti rada, i mnoge struke ne poznaju nadriobrtnika.

Uzprkos tome ne može se nadriobrt podpuno ni lako suzbiti. Tako je na području obrtne komore u Sarajevu zabilježeno 1940. 2119 nadriobrtnika, koji otežčavaju rad stručno osposobljenih obrtnika. Nadriobrt je cvao i na području banjalučke obrtne komore, pogotovo na selima. Danas se u tom pogledu poduzimlju sve potrebne mjere, pa su mnogi dosadanji nadriobrtnici zatražili obrtnicu i tako ušli u redove pravnih obrtnika, i po dužnostima i po pravima. Nema sumnje, da su tome doprinicle različite zakonske odredbe o osnivanju stručnih zajednica, kao što su poslovne središtnjice za tekstil, središtnjice za žetvu, šećer i kvasac, zajednice za promet stokom i stočnim proizvodima, zajednica za kožu i druge u kojima članovi moraju i mogu biti samo pravni obrtnici.

Mjestimične pojave nadriobrta ugušit će se podpuno zahvatima državne vlasti. Tako će se uzpostaviti ono stanje kakvo je bilo nekada, kad hrvatska nije poznavala nadriobrta.

Obrtno bi zadrugarstvo donosilo najveće koristi obrtnicima i obrtu ali je ono, na žalost, tek u svojem začetku, te mu je za razvitak potrebna pomoć države. U novije doba osjeća se i na tom polju jači razvoj, pa su u područjima različitih obrtnih komora osnovane različite obrtne zadruge. Zadrugarski je rad za obrtnike nada sve važan, te se sada vrše predgradnje za osnivanje središtnje ustanove za promicanje obrta. Veliku djelatnost u pogledu davanja navjera obrtnicima i sakupljanja sitnih obrtničkih uštednja razvile su, na području Nezavisne Države Hrvatske, obrtničke štedne i zajmovne zadruge, koje postoje u gotovo svim većim mjestima.

Da se ojačaju obrtnički redovi, izdana je, kao prva mjera zabrana izdavanja obrtnica, koja vriedi godinu dana. Tom je odredbom spriečen priliv i stvaranje novih obrtničkih poduzeća, za koje postoji povremena konjunktura. U mnogim obrtničkim strukama imamo već dovoljan broj obrtnika, u nekima i više nego je potrebno, a ne može koristiti cjelokupnom gospodarstvu, ako se osnivaju obrtna poduzeća, koja nemaju izgleda za trajnije uspjehe.

Danas imamo oko 90 obrtnih struka, i slika je brojidbenog stanja obrtnih poduzeća na području Nezavisne Države Hrvatske, koncem godine 1941., ovakva:

Obrtničkih poduzeća bilo je:

na području	zagrebačke obrtne komore		22.155
„ „	osiečke obrtne komore		20.074
„ „	sarajevske obrtne komore		5.629
„ „	banjalučke obrtne komore		5.828
„ „	dubrovačke obrtne komore	oko	2.000
		Ukupno	55.686

Pomoćnika je koncem godine 1941., bilo:

na području obrtne komore	u Zagrebu	13.542
„ „ „ „	u Osieku	7.151
„ „ „ „	u Sarajevu	3.594

za područje obrtne komore u Banjoj Luci i Dubrovniku nema brojidbenih podataka.

Broj naučnika koncem godine 1941.:

na području obrtne komore	u Zagrebu	9.644
„ „ „ „	u Osieku	6.911
„ „ „ „	u Sarajevu	2.985

za područje obrtne komore u Banjoj Luci i Dubrovniku nema brojidbenih podataka.

Broj kandidata, koji su položili majstorski izpit koncem god. 1941.:

na području obrtne komore	u Zagrebu	783
„ „ „ „	u Osieku	546
„ „ „ „	u Sarajevu	173
„ „ „ „	u Banjoj Luci	97

za područje obrtne komore u Dubrovniku nema brojidbenih podataka

Broj kandidata, koji su položili pomoćnički izpit koncem 1941.:

na području obrtne komore	u Zagrebu	3.004
„ „ „ „	u Osieku	2.826
„ „ „ „	u Sarajevu	862

za područje obrtne komore u Dubrovniku i Banjoj Luci nema brojidbenih podataka.

Podatci su o brojnom stanju obrtnih poduzeća, prema registrima, točni, ali prema stvarnom stanju nisu, jer

1. nema svih onih obrtnika, koji su upisani u registrima, a njihove obrtne dozvole niesu odjavljene, te se još uviek vode kao obrtnička poduzeća;

2. u nekim kotarevima napustili su obrtnici svoje mjesto i žive u drugom; i njihova obrtnička poduzeća vode se u registrima, iako uistinu ne postoje;

3. mnogi su mladi obrtnici na domobranskoj dužnosti ili na radu u savezničkom Njemačkom Reichu, a obrti im nisu odjavljeni, pa ni privremeno.

Oznaka je obrta, da prerađuje sirovine i tvorivo za razliku od trgovine, koja dobra za robu — nabavlja i prometće, a da je kod toga ne mienja. Poznato je, da oznake, pod kojima razumijevamo obrt i koje često upotrebljavamo, nemaju općenito priznanja, jer tu nema oznaka, koje obilježuju obrt, kao osobitu vrst pogona. Oznake su obrta: osobno i točno poznavanje radnog postupka, koji je pretežno ručan, osobni odnos s mušterijama, čije se želje uzimlju u obzir, osobni odnos sa suradnicima: pomoćnicima i naučnicima. Posljedak je: u pravilu manji pogon , osobni rad, ručne sposobnosti, koje se očituju u ljepoti izrađenog predmeta. Narav obrta ne izključuje upotrebu sile i strojeva, tek mora ručni rad biti pretežan nad strojevnim radom, a osoba rukotvorčeva u središtu je obrtnog pogona.

Ta osobna strana obrta očituje se u više pravaca: u organizaciji ručnog obrta, jer rukotvorac nije samo tehnički preradivač grade, već je ujedno i glavni ravnatelj, radnik, organiizator, prodavač, knjigovoda i blagajnik u jednoj osobi. Razumljivo je, da iz toga jedinstva rada često izviru potežkoće. Obrtnik nije nikada u tehničkom smislu sve, već je samo specijalista, prema svojim sposobnostima i naklonostima: bravar, stolar, postolar, krojač i t. d. Njegov je proizvod više ili manje rad njegovih ruku i posljedak njegove osobnosti. Težište je gospodarske djelatnosti obrtnika u ručnome radu. Prirođeni nagon za sticanje potisnut je — a s njime je potisnuto i glavničarsko mišljenje i računanje. Osim toga obrtnik je često i glava obitelji, gazda i radnik u jednoj osobi.

Država je prava, najvažnija i najširа organizacija, u kojoj je, u svojoj skupnosti uređen družtvovni život. Cilj je i sadržaj svake države, da budi i razvija sile, da oživotvori zajedničke ciljeve ljudi, bili oni vjerski, kulturni, duhovni ili gospodarski.

Promicanju obrta služi niz stručnih škola sviju obrtnih grana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i to:

3 srednje tehničke škole,
13 obrtnih škola,
108 ženskih stručnih škola,
122 stručne produžne (šegrtske škole).

Stručne obrtne škole i produžne (šegrtske) škole treba preuztrojiti, da se mladež što bolje osposobi za nove zadatke upravljane i smišljene državne gospodarske politike. Naučnu osnovu treba uzkladiti sa zahtjevima praktičkih potreba, jer škola mora biti nadopuna poduke, koju daje majstor naučniku u radionici.

Škole za umjetni obrt u Sarajevu zadaća je da očuva umjetni obrt, koji je značajan za Bosnu i Hercegovinu i koji obuhvaća izradbu finih predmeta i filigranskoga rada. Zaista, taj rad predstavlja umjetnost u rukotvorinama, na daleko je poznat, mnogo se tih izradjevina prodavalo u inozemstvu, a sama je škola učestvovala sa svojim proizvodima i na medjunarodnim izložbama i sajmovima.

Pojam »umjetni obrt« nije moguće odrediti na posve jasan i odredjeni način, »umjetni obrt« nije postojao sve do sredine devetnaestog stoljeća, te je tada tako nazvan obrt, prošlosti (prije sredine 19. stoljeća), koji je imao umjetničku vriednost, za razliku od kasnijeg obrta, koji je nije imao. Zbog razvoja veleobrta u ovom stoljeću bile su prilike za umjetnički razvoj obrta nepovoljne. Pojam umjetnog obrta morao se ograničiti samo na obrtničke proizvode, koji imaju umjetničku vriednost, ali bi se u tom slučaju morali nekim drugim imenom nazvati proizvodi, radovi umjetnika-neobrtnika. S tih razloga izbjegavaju Niemci izraz Kunstgewerbe, te ga zamjenjuju izrazom Werkkunst.

Naš obrt obiluje duhovnim bogatstvom, pa je ta prirodna odlika u nebrojeno slučajeva došla do izražaja. Ima mnogo obrtnih proizvoda, koji su radi svoje izvornosti i kakvoće traženi gotovo po svim kontinentima svieta, na pr. pleteni opančići, samo što rad na tim vriednim rukotvorinama dosada, nije došao do onog izražaja, kako je zaslužio; u ovom slučaju ima posebno značenje za naše seljačtvo.

Promotrit ćemo razvojne mogućnosti skupina glavnih struka našeg obrta:

1. Kovinarski obrti. U ovoj obrtnoj grani ne samo, da se nije smanjio obseg poslovanja prema prošloj godini 1940, već je u nekim strukama obseg poslovanja porastao. U elektroinstalaterskoj struci ima mnogo posla, jer je nedostatak petroleja i svieća kao razsvjetnih sredstava uz potežkoće u dobavljanju ogrjeva, izazvao potrebu električnih aparata za razsvjetu, grijanje i kuhanje.

Broj radne snage u kovinarskim obrtima ostao je uglavnom jednak tek se neko vrieme osjećala nestašica stručnih radnika, budući da je stanoviti broj radnika te struke otišao na rad u Njemačku.

2. Obradjivanje drva. U toj je grani najvažnija i najbrojnije zastupana stolarska struka. Stanoviti broj obrtnika uposlen je kod izradjivanja drvenih baraka i kuća. Osim toga gomilaju se velike naručbe za izradjivanje pokućstva. Potežkoće u poslovanju posljedica su neredovite dopreme mekanog drveta iz Bosne, a osim toga neko se vrieme osjećala nestašica špirita i tutkala. Poslovanje je poraslo za oko 25%, a broj radnika ostao je gotovo isti; stručni su radnici, doduše, dielom otišli u Njemačku, ali je zato nastao priliv radne snage sa sela u gradove.

3. Kemijski obrti. Poduzeća, koja se bave izradjivanjem kemijskih proizvoda, smanjila su svoje poslovanje zbog nedostataka sirovina, koje je trebalo uvoziti iz inozemstva. (benzin, parafin, kolofonij, mineralna ulja, terpentin, anilinske boje i dr.). Potražnja je za proizvodima kemijskih obrta veoma velika.

4. Gradjevinski obrti. Kraj velikih javnih radova i izgradnje radničkih domova oživjele su sve obrtne grane, osobito je porasla gradjevinska djelatnost, u kojoj je zastupano oko 28 obrta. Gradjevinski su obrtnici veoma zaposleni popravljanjem državnih zgrada, koje u prošla dva desetljeća nije nitko popravljao. Gradjevinsku struku čekaju veliki zadatci, njoj se pružaju goleme mogućnosti izgradnje mostova, cesta i kuća.

5. Tekstilni proizvodi. Proizvodjači tekstila: pletači, tkalci i prelci imali su poslovnih potežkoća radi nedostataka sirovina; vune, pamuka, svile i dr. Obrtnici odjevne struke imaju mnogo posla, tek se bore s potežkoćama kod nabave tvoriva, konca i pribora.

6. Prehrambeni obrti. Kao dvije najvažnije skupine iztičemo pekarsku i mesarsku struku. Potežkoće su u tim obrtima neizbježive u ratnim prilikama. Državna vlast uzpješno poduzimlje potrebne mjere, da se stanovničtvo redovito obskrbi najvažnijim živežnim namirnicama, brašnom i mesom.

7. Kožarski obrti. Poslovanje postolara, opančara i papučara veoma je živo, radi velike potražnje. Kožarski je obrt jedna od najrazvijenijih naših obrtnih grana, ali su radi ratnih potežkoća, morali biti uvedeni kontigenti, i obrtnici su u tom okviru morali skučiti poslovanje. Izradjivači kožne galanterije upotrebljavaju u novije vrieme sve više kožne surogate, koji nadomještavaju naravnu kožu.

8. Uslužni obrti. U brijačko-vlasuljarskoj struci porasle su radničke nadnice, no ciene za usluge još nisu uskladjene s općom povišicom ciena i skupoćom života.

Dimnjačari kao uslužni obrtnici takodjer dobro posluju, a sada se izradjuju posebni župski pravilnici, kojima će biti riešeno pitanje dimnjačarskih pristojbâ.

9. Grafički obrti. U ovoj grani potražnja je velika, ali zbog nestašice papira, boja i drugog nije moguće razviti djelatnost u podpunom obsegu, niti je moguće udovoljavati naručbama. Zanimljivo je spomenuti, da je poslovanje u prvim danima obnove Nezavisne Države Hrvatske bilo u prva dva mjeseca smanjeno, ali je malo zatim toliko oživjelo, da su sva poduzeća prezaposlena te ne mogu udovoljiti na vrieme svim zahtjevima.

Obća je slika priradnih prilika u našem obrtu dobra. Potražnja je veoma velika, samo što radi ratnih prilika, nije moguće uviek na vrieme redovito pokrivati potrebu u pogledu sirovina, tvoriva i pomoćnog pribora.

Plaće pomoćnog osoblja neprestano rastu; počevši od god. 1939. porasle su za 100—200%, ako ih uzporedimo sa stanjem u spomenutoj godini. Zakonskom odredbom od 15. srpnja 1941. o odredjivanju najnižih nadnica i plaća za radnike i posebničke namještenike ovo je pitanje povoljno riešeno. U razmjeru s porastom nadnica i porastom ciena podigle su se, naravno, i ciene obrtnih proizvoda, iako ne u onom razmjeru, kako su porasli režijski troškovi obrtničkog staleža svih struka.

Za vrieme rata služi gospodarstvo, kao i sve ostalo, u prvom redu probitcima vodjenja rata. Jasno je, da se zadaća ratnog gospodarstva i nadziranja ciena ne mogu riešiti običnim upravnim mjerama. Razumljivo je, da izvanredne mjere ne mogu biti popularne, ali moramo naglasiti, da su one neophodno potrebne u okviru promišljenog, sustavnog zakonodavstva i cjelokupne gospodarske politike.

Uskrsnućem i obnovom Nezavisne Države Hrvatske nastalo je novo razvojno doba za hrvatski obrt. Razvijeni obrt jača gospodarsku snagu države i njezino blagostanje, jer kod prerađjivanja i izradjivanja sirovina i tvoriva viševrstna dobit ostaje u narodnim rukama, a potrebe potrošača podmiruju se domaćim proizvodima. Na taj je način obrtnicima i svim suradnicima u obrtima osiguran napredak i životna mogućnost. Hrvatski obrt ima svoju tradiciju, i dovoljno je iztaknuti dubrovačke obrtnike i majstore, koji su već u srednjem vieku bili na daleko poznati. Danas se u izgradjivanju novog poredka, promišljenog i upravljanog gospodarstva, udaraju čvrsti temelji sustavnom razvoju našega hrvatskog obrta, koji stvara ručne proizvode osobite i rietke ljepote i skladnosti.

Dr. STANKO FILIPOVIĆ

SUVREMENE NUTARNJE SEOBE I KRETANJA HRVATA

(Nastavak 1.)

Migracije poljoprivrednih radnika. Poljoprivredni radnik je svaki onaj, koji daje u najam svoju radnu snagu ,a na korist drugih gospodarstava. Mi se ne ćemo baviti onim ljudima, koji stanuju u istom selu ili kraju, već ćemo govoriti o onim poljoprivrednim radnicima, koji svojim selenjem — migracijom idu na rad u druge krajeve. Oni ne rade cijele godine već samo preko sezone, pa ih zovemo sezonskim radnicima. Ne moraju oni biti baš seoski siromasi ili pauperi, već mogu biti slabiji seljaci sa ispod pet hektara zemlje, na kojoj se zemlji ne može cijela porodica dovoljno prehraniti i uzdržavati iz vlastitih prihoda, već moraju ići raditi u druge krajeve, gdje bogatiji seljaci ili veći posjedi nemaju dosta radnih ruku. Neki seljaci Bosne idu na rad u Slavoniju i Vojvodinu, jer ih uništavaju poplave ili imaju kod kuće slabu i lošu zemlju. Prema podacima državne statistike, godišnjak 1939., može se računati da na cijelom teritoriju bivše Banovine Hrvatske ima 250.000 poljoprivrednih radnika zajedno sa njihovim članovima obitelji koje oni uzdržavaju.

Sezonski poljoprivredni radnici Hrvatske dolaze u glavnom iz tri područja, a svi se sele u istočnu Hrvatsku i Vojvodinu. Prvo područje čine kotarevi, koji spadaju u Hrvatsko Zagorje i Međumurje. Drugo područje čine Mostar, Hercegovina, kotarevi zapadne Bosne, Tomislav grad, Livno, Prozor i Bugojno, pa Dalmacija i Lika. U treće područje spadaju kotarevi sjeverne Bosne Gradačac, Brčko, Derventa, Bos. Brod, te Bjelina.

Glavni poljoprivredni radnici istočne Hrvatske su katolici iz Bosanske Posavine, porijetlom od Dervente do Orašja. I cure, Bosanke idu u okolicu Osijeka, pa i u Baranju da obradjuju šećernu repu, a prvenstveno idu po našim istočnim krajevima kopati kukuruze. Dalmatinci i Hercegovci idu na branje kukuruza u Vojvodinu. Po Bajmoku, Somboru, Novom Sadu itd. oni imaju ljude koji za njih traže posao i pozivlju grupe svojih sunarodnjaka na posao. Po njihovim pozivima dolaze Dalmatinci preko Broda i Vinkovaca u punim marvinskim vagonima pa se voze za Osijek ili Indjiju, za Novi Sad ili druga odredišta. Dakle dok Bosanci idu pješice po 80 km i individualno po istočnoj Hrvatskoj, to Dalmatinci idu u grupama, iz cijelih sela i kotareva. Kad dodju na branje tamo rade u akord. Načine si kolibe od kukuružnjaka. U njima spavaju a neki i kuhaju.

Iznijeti ćemo cijelu jednu skalu rada Bosanaca po istočnoj Hrvatskoj, jer se oni tamo zadržavaju duže nego li ostali poljoprivredni radnici u drugim krajevima. Cijene i prilike do god. 1941.

Bosanci i Bosanke dolaze:

u svibnju na I. kopanje kukuruza, III kopanje kukuruza;

u lipnju na košnju trave i livada, koncem mjeseca žetva ječma, žene i djeca obradjuju šećernu repu;

u srpnju na žetvu ječma, pšenice, zobi. To je »ris«.

U kolovozu prave gamare od slame, rade na vršaćem stroju, vrše. Koncem mjeseca se razilaze.

U rujnu Bosanci su kod kuće. Mala Gospa je opće sastajalište. Kod kuće rade na berbi šljiva, prave pekmez, suše šljive, peku rakiju.

U listopadu berba kukuruza.

Kad u proljeće dolaze Bosanci u naša sela, obično su to skupine krvno povezanih osoba. Dolazi otac sa sinovima, djevojkama, sinovcima i rodjacima, dok majka redovito ostaje u Bosni. Zaustavljaju se pred crkvom, općinom ili školom. Povješaju kose ili motike po tarabi i »čekaju posao«. U slučaju nevremena sklanjaju se u štagljeve i staje onih gospodara kod kojih su radili oni ili njihovi rodjaci ranijih godina. Sa sobom nose posebne kose od kovanoga čelika, kakovih nema s ove strane Save. Žene, djevojke dječaci donose motiku i srp. Kopačice Bosanke spavaju kod poznatih, gdje su već radile, a ako radi više dana kod jednoga gazde, onda im je dužan dati i prenočište t. j. jednu asuru i štagalj. Ako rade nedaleko Save onda nedjeljom odlaze kući i vraćaju se isti dan natrag.

Kad prodje prvo kopanje odlaze kući da svoje okopaju. Kod njih se obično radi Save kasnije sije pa i kasnije okopava. Na drugo kopanje dolaze u koliko se nisu zadržali još od prvoga i rade obično na istim mjestima gdje su bili i na prvom kopanju. Za prvo kopanje znadu se pogoditi po 100 kuna po jutru. Poslije kopanja odlaze jedni u ris a drugi su se dogovorili da idu »u repu«. Oni šalju najprije svoga pouzdanika da ide po pustarama i mjestima gdje se sije na veliko šećerna repa. Njihov izaslanik se u ime cijele grupe pogadja za okapanje i plijevljenje repe. Kad se pogodi dolazi natrag, sabere svoju krvnu grupu ili svijet iz poznatih sela i kaže da se dogovorio sa gazdom da dodje odredjenoga dana sa kolima na skelu kraj Save, recimo u Županju. Tamo ih čekaju kola sa daskama »priko lojtri« i uz ciku i pjevanje puna kola djevojaka »polazi« — vozi se u repu. Rad na prvom kopanju šećerne repe najdosadniji je pa ga svi osim Bosanaca kod nas nerado poduzimaju. Za čuditi im se kako dane i dane čuče od jutra do večeri i kopkaju po repi sa posebnim malim motičicama. Na večer, a osobito nedjeljom pjevaju i igraju bez ikakovih glazbala. A ako je koji momčić ponio samicu (tamburicu) onda je tek pravo veselje potpuno. Repa se pogadja po jutru i po nadnici. Radi daljine ne ide se kući, dok repa nije gotova to jest dok ju se ne povadi i pošalje na stanicu. Kad je sve gotovo onda je opet gazda dužan da narod odveze na skelu. Tako Bosanke i Bosančići.

Bosanac je u prvom redu kosac. On se prihvaća drugoga posla samo u slučaju krajnje nužde. Muškarac ne kopa, za taj rad su njihove žene, djevojke i dječaci. Bosanci su u stanju da za jedan dan to jest od 3 sata u jutro do 8 sati na večer pokose jedno, do jedno i pol jutra na dan, a to je dvaputa toliko koliko prosječni domaći kosac. Nagrada za košnju iznosila je do 1938. godine 40 do 60 kuna po jutru i hrana, koja se sastoji od pet obroka. U jutro nosi svaki kosac oko 2 kg kruha, pol kilograma slanine i luka po volji. Za objed dobiva obično kuhano svinjsko meso i grah. To su veliki komadi i jede se koliko se može. Za večeru jede se skupa sa gospodarom izmedju 9 i deset sati na večer. Večera se obično sastoji od tijesta, paprikaša i listarića. U zadnje vrijeme za košnju se nude i rade mnogi stalni doseljenici iz Like i Dalmacije.

Nakon košnje Bosanci nastavljaju sa žetvom. Rade obično u skupinama. Nagrada za vrijeme žetve kreće se od 9% do 10% od žetvenoga priroda po jutru, drugi se opet pogode po krstu isto obično svaki 10. krst. Pri žetvi posao je strogo podjeljen. Ljudi kose, žene rukovetaju, a momci vežu. Prosječno jedan dobar radnik sveže 40 krstova na dan. Na vršilici Bosanci su nenadmašivi. U radu su veoma složni. Svaka dva sata mjenjaju posao, što ih čini stalno odmornima, pa su uvijek svježi, da paze na posao. Kad se radi na vršilici nagrada je u naravi i to hrana i piće, te 2 do 3% od ovršenoga žita sa vršalice. Nakon košnje i vršidbe odlaze Bosanci natrag, a u listopadu se vraća preko Save tek jedan dio njih na berbu kukuruza, jer u Slavoniji nije tolika potreba na beračima kao u Vojvodini.

Nadnice poljoprivrednih radnika nisu u svim krajevima jednake. 1938. u Bosni su bile 8—10 Kn sa hranom, a bez 12 Kn. U istočnim krajevima Hrvatske dobivaju pri kopanju kukuruza za oko 30 dana rada nadnicu, koja se kreće od 10 dinara do 15 dinara na dan, pa se prosječno računa, da zarade 300 do 450 dinara, a po porodici najmanje 750 dinara. Kod kosidbe zaradjuju 400 do 600 dinara, jer je prosječno tek 7 do 10 dana rada. U vršidbi zaradi prosječno jedan radnik u žitorodnim krajevima oko 400 kg žita. God. 1939. plaćalo se po nekim mjestima tek 120 kg žita po jutru, a 1940. i do 200 kg žita po jutru. U Iloku se davalo za ris po jutru 90 kg u g. 1931., a za vršidbu 3% na mašini. U berbi kukuruza zarade po glavi 100 do 200 kg kukuruza. Dr. Bičanić veli da Bosanci iz Glamoča znadu zaraditi toliko hrane da od nje mogu živiti cijelu godinu.

Kukuruz se radi u Iloku na peti dio, a kudelja na deveti dio.

Bosanci i ako zarade za vrijeme sezone, stvarno kući odnesu malo u gotovu novcu. Kopačice polovicu novca ostave kod trgovaca za ponovu. Kupuju se suknje, pregače, marame, čarape, pa kave i šećera. Na to u glavnom odlazi zarada djevojaka. Tu se nadju pokućarci Dalmatinci, pa se kupuju broševi, ukrasi i razne sitnice, Kupuju se potrebne i mnoge nepotrebne stvari. Sve se one nove za Veliku Gospu, jer će se onda svi Bosanci naći oko svojih domova. Na Veliku Gospu mogu se vratiti kući samo one Bosanke iz Baranje i okolice Osijeka, koje ne ostaju na vadjenju šećerne repe. One koje su ostale da posvršavaju repu, one poslije toga odlaze na berbu kukuruza, pa se u kasnu jesen vraćaju kući. Preko zime svi se zadržavaju kod svojih kuća.

A kako se dugo vrše ove sezonske migracije Bosanaca? Prije 50 godina nisu Bosanci u opće ni dolazili u ove krajeve. Početak ovih migracija poklapa se sa procesom raspada kućnih zadruga po istočnoj Hrvatskoj i zauzećem Bosne g. 1878. Onda dok je bilo zadruga, bilo je dosta radnih snaga. Bilo je zadruga, bilo je i molba. Nadalje na pr. u zadrugi od 15 odraslih osoba bile su jedna do dvije reduše, koje su kuhale, a sada moraju najmanje četiri žene. Onda su sve žene iz zadruge išle u grupi na kopanje kukuruza ili u žetvu. Tokom vremena i raspadom zadruga, promjenile su se prilike, pa se sada osjeća velika potreba za radnom snagom. Medjutim makar je prijeka potreba u selima za radnom snagom bilo je mnogo slučajeva za doba gospodarskih kriza da pojedini seljaci nisu bili u mogućnosti da zaposle i plate sezonske radnike Bosance, koji već pet decenija en masse prelaze u proljeće Savu i opetuju svoje migracione puteve.

U Hrvatskom Zagorju gdje je uslijed prenapućenosti velika ponuda radne snage, gdje postoji velika bijeda kod seljaštva, gdje je svijet gospodarski neorganiziran, najniže su nadnice. God. 1936. plaćali su pojedini posjednici Krapinskoga kotarą poljoprivredne radnike 4 do 6 kuna dnevno bez hrane i vina. Negdje su plaćali i 7 kuna dnevno, a u kotaru Zlatar plaćalo se 8 dinara. U mnogim slučajevima nije se plaćalo u novcu, već u naravi. Davalo se 4 do 5 lit. kukuruza ili drugih živežnih namirnica. Po izlaganjima Gospodarske Sloge seljaci su u istim krajevima plaćali poljski rad 10 do 12 kuna na dan i hranu.

Prema podacima Radničke Zaštite na jednom imanju T. u gornjoj Hrvatskoj stalni poljoprivredni radnik na pustari dobiva stan, koji se sastoji od sobe i kuhinje, zatim dobiva jedno jutro zemlje koje obradjuje u slobodno vrijeme, onda 200 hvati vrta, te mjesečno 1 m^3 drva, a dnevno jednu litru mlijeka. U novcu ej nejgova mjesečna plaća 300 do 350 kuna.

Nadnica za žene ovih stalnih poljoprivrednih radnika i za mladje muškarce je 12 kuna, odnosno 12 do 14 kuna na dan. Radno vrijeme, nije točno odredjeno. Sobe su im malene često 4 na 6 četvornih metara. Neoženjeni imaju gorje stanbene prilike od oženjenih. Hrana im je jednolična jedu grah, zelje, krumpir, mljeko i troše kukuruzno brašno. Slabo se hrane zelenjem i voćem.

M e d j u m u r c i dolazili su u »Slavoniju« za sezonske poljoprivredne radnike još od zadnjih decenija prošlog stoljeća. Od onda su naši veleposjedi uzimali za svoje pustare Medjumurce, koji su bili već vješti sezonski radnici. Prije svjetskog rata radili su poljodjelski radnici od 3 sata u jutro do 10 sati na veče, i bez potpunoga nedjelnog odmora, i uz slabu hranu. Plaće su bile slabe. Kosci ti najskuplji radnici dobivali su poprečno na dan 1 Krunu. Poslije rata 1919. još su išli više u Madjarsku, nego u »Slavoniju« a plaću su dobivali u žitu. Slijedećih godina sasma prestaje sezonsko selenje u Madjarsku, pa se ljudi upućuju u istočnu Hrvatsku, Bačku i Banat što oni sve skupa zovu »Slavonija«. Mnogo više radnika daje prekomurje tako da je burza rada u Murskoj Soboti 1938. g. poslala 3.000 poljoprivrednih sezonskih radnika po bivšoj Jugoslaviji, a računa se da su isti zaradili 5.5 milijuna kuna. Medjimurci rade 1938. g. kod nas u Lipinama, Sušine-Gjurgjenovac oko 32 radnika, na Magdalenovcu 25, u Ankan dvoru 50, kod Popovića u Osijeku 28 radnika.

Radnici se dijele na prvorazredne i drugorazredne. Lipine su uzimale 16 prvorazrednih, koji su dobivali po glavi za 3 mjes. rada 550 kg. pšenice i 150 kuna u gotovom, a u ime hranarine dnevno 5 kuna. Drugorazredni radnici njih 17 dobivali su po 450 kg pšenice, 15 kuna u gotovom, i 5 kuna u ime hranarine. Novac za sve preuzima nadglednik, koji onda djeli medju radnike-ce. Pšenica se izdaje poslije mlatnje t. j. na koncu sezone, a do tog vremena ostaje kao jamstvo.

U A n k i n d v o r u se traži radnike od 18—55 g. koji moraju ostati do konca mlatnje. Muški dobiju 500 kg pšenice i 600 kuna, a ženske 400 kg pšenice i 500 kuna u gotovom. Oni radnici, koji ostaju 6 mjeseci u poslu dobivaju: muški 600 kg pšenice i 1400 kuna, a ženske 500 kg pšenice i 1200 kuna. Medjumurci moraju raditi dnevno jedan sat dulje od domaćih radnika.

U ime hrane daje se mjesečno po glavi 22 kg bijelog brašna, 8 kg kukuruznog, 1.5 kg masti, 1.25 kg soli, 2 kg mesa, 3 kg graha, 12 kg

krumpira, 1 lit. octa. Gospodarstvo im plaća prevozne troškove, a zato su dužni 6 dana besplatno raditi.

U M a g d a l e n o v c u rade 2 mjeseca I. razredni radnici dobiju 375 kg pšenice i 1000 Dinara u gotovom, II. razredni radnici 350 pšenice i 100 Dinara u gotovom.

Kaparaš, poduzetnik ili nadglednik grupe u Lipinama dobiva 3.000 Dinara t. j. 1.000 dinara mjesečno, što mu se unatrag isplaćuje. Nadglednik jamči i odgovara svojim pokretnim i nepokretnim imetkom za svaku štetu, koju načini on ili njegovi poljoprivredni radnici. U Ankinom dvoru dobiva nadglednik 25 Dinara dnevno. Ako se poljoprivredni radnik razboli poslodavac mu je dužan dati liječničku pomoć osam dana, po ugovoru, u Lipinama.

Plaće što su ustanovljene po kolektivnom ugovoru 8. V. 1939. u Osijeku po Gospodarskoj Slogi u ime sezonskih poljoprivrednih radnika određuje se za lakše poslove po satu 2 kune, a za teže kao košnju, prenašanje vreća po 3 kune po satu, dok je radno vrijeme određeno 10 sati na dan.

Najviše Medjumuraca ima na Belju. Njih i Prekomuraca bilo je 1939. na Belju 855 radnika.

Najveći problem nadnica naših poljoprivrednih radnika nalazimo u okolici Osijeka, gdje ih ima oko 6000, a većinom su bez zemlje. Nadnice su se kretale od 15 do 20 dinara na dan. Od 1935. dalje djelovala je Gospodarska Sloga na organiziranju poljoprivrednih radnika i radila na uredjenju njihovih plaća, kao i stanbenih prilika. Na veleposjedima oko Osijeka osobito su loše stanbene prilike, pa u jednoj sobi stanuje po 5 osoba, a katkada tu živi i po više obitelji. G. 1940. je u Gospodarskoj Slogi organizirano 90% poljoprivrednoga radništva Banovine Hrvatske. U prvoj godini njenog rada 1935. povišene su nadnice prosječno za 50% do 100%, a u nekim slučajevima i do 200%. Za daljnje uredjenje pitanja poljoprivrednih radnika i njihovih nadnica predao je Zavod za proučavanje seljačkoga i narodnoga gospodarstva pri Gospodarskoj Slogi poseban prijedlog Uredbe odjelu za socialnu politiku.

Š u m s k i r a d n i c i. Kao što su posavski Bosanci i Medimurci poznati radnici kose i motike, tako su Ličani i Gorani kod nas i u svijetu poznati šumski radnici. Njihova je sjekira. Kad su se poslije razvojačenja Krajine počele rušiti slavonske šume, onda su počele k nama dopirati prve migracije ne-vojnika Ličana i Gorana, koji su se za generaciju dvije sasma pretopili i izjednačili s našim starosjedocima.

U našim šumama istočne Hrvatske premalo je posla za šumske radnike Gorskoga kotara i Like. Dok su Ličani polazili u strani svjet kao nekvalificirani obični radnici, to smo kod Gorana n. pr. iz Čabra još prije rata mogli vidjeti kako polaze u Ameriku, Kanadu, Njemačku, Francusku, Italiju pa i u Rumunjsku kao specijalni kvalificirani šumski radnici. Njihova je prednost pred drugim šumskim radnicima, da su osobito racionalni pri tesanju, izdjelavanju gradje i dužica, dakle tehničkog drveta. Radi toga su traženi po svijetu i bolje plaćeni od ostalih šumskih radnika. Tako su prije rata Gorani-Delničani znali u Americi zaraditi oko 5—6.000 dolara nakon tri do četiri godine rada, a poslije rata 70—80.000 kuna. Kad je došao kući popravio bi zgrade, kupio zemlje, šume, uredio si dom i živio višim standardom života kao na pr. na poslu u Americi. Od 1938. g.

Čabarski kotar ima 13 milijuna Kuna zaledenih kod Hrvatske Poljodjelske banke.

Poslije rata išlo se mnogo u Francusku pa je god. 1938. otišlo 500 ljudi u šume na Pirineje i Korziku. Dobivali su 25 franaka na dan. Dogadjalo se onda, da je u Čabru u jednom mjesecu primila pošta po 70.000 kuna novca, koji je poslan od šumskih radnika iz Francuske. Medjutim ima n. pr. u Fužinama 20% tamošnjih seljaka radnika, koji nemogu ići na rad u svijet, jer nemaju novaca da plate putnicu 800 Dinara, da plate razne poreze i takse i daće, pa moraju ostati kod kuće i ovdje tražiti zaposlenja.

Prije rata plaćale su se kod nas nadnice šumskih radnika 2.40 Kruna do 3 Kr., 1938. plaćalo se 15—25 kuna. G. 1940. je minimalna nadnica 20—50 kuna. Kako se po svijetu vrijednost nadnica računa prema cijeni kruha u dotičnoj zemlji, to možemo ustanoviti, da je prije rata 1 metc. kukuruza stajao 14—16 Kruna, a 1938. stoji 150 Din. dok 1940. god. 350 Dinara. Cipele su stajale prije rata 8—12 Kruna, 1938. 180—200 Kuna, a 1194. 400—500 kuna. Dakle prije rata za 1 mtc kukuruza radio je šumski radnik 5—6 dana, 1938. radi 8—10 dana, 1940. pak 15 do 17 dana. Kad je Goranin prije rata radio u svijetu 5—6 mjeseci donio je kući 400—600 Kruna, dok je poslije rata a prije krize donašao za isti rad 5.000 do 6.000 kuna.

U našim šumama poslije krize pa sve do 1939. kod plaće 15—20 kuna na dan trošio je radnik 5—6 kuna na hranu, tako da mu je prosječno oko 8—10 kuna na dan ostalo čisto. Radio je sezonski po 7 mjeseci, uz 12—16 sati rada na dan.

U domovini radnik je zaradjivao oko 300 kuna mjesečno, a kad je išao u svijet kao kvalificirani radnik zaradjivao je čisto 1000 kuna na mjesec, od čega mu živi kod kuće obitelj sa 3—5 članova.

Radne skupine sastavljaju se još kod kuće. Obično se sastave u jednu skupinu ljudi podjednake snage, marljivosti i sposobnosti. To su sve suseljani koji se medjusobno u dušu poznaju. Onaj tko ih sastavlja u skupinu bude im vodja, ili kasator. To je u večini slučajeva najtrezniji, najsposobniji i najpismeniji među skupinom. On vodi brigu oko rada skupine, kao što vodi i brigu za potrebe svojih drugova. Zato on ne samo da pogađa posao, već i odgovara poslodavcu za posao, prima za skupinu svojih radnika predujam, novce po svršenom poslu, uopće on obračunava u ime skupine pa ga i zovu kasator. Bude ih po 5—10 ljudi u skupini i jedan dečko kuhar. Uvidilo se da je takova skupina ljudi najzgodnija, jer za okretanje trupaca potreban je veći broj ljudi.

Radno vrijeme skupina nije osamsatno, jer poduzimaju u akord, pa rade od zore do mraka. Po danu tek se odmore za doručka, objeda i večere. Ima ih koji hoće raditi i po mjesečini, međutim to se spriječava, ne samo stoga, što ljudi griješe u poslu, već što su premoreni i preiscrpljeni za druge dane. Nedjelja je bezuvjetni dan počinka ovih teških radnika. I sam rad si ljudi tako podjele, da na početku tjedna obaraju stabla, a onda ih izrađuju, te kad dođe subota, tu se predaje izrađena roba. Veliki pokretač ovoga teškoga rada jesu obitelji i život radničkih obitelji n. pr. u Gorskom Kotaru, Liki i Bosni. Za nje se radnik muči, da izradi što veću kubaturu drva, da što brže izradi svoj akordni posao, koji po broju radnih sati i po velikoj iscrpljenosti radnih mišica daje opravdanoga povoda, da rade manje dana na tjedan, ili da im se

omogući raditi s tehničkim pomagalima najnovije vrste i uz kratke odmore, te uz odredene pristojne nadnice.

Radnici u hrastovim šumama, koji rade počam od dubljenja stabla do gotove robe moraju imati najveću stručnost pri izradbi i to znanje i praksu, a uz to dnevno rade vrlo teško i naporno. Za izradbu kubnog metra obloga drveta plaćalo se 1939. g. 20 dinara, pa se moglo računati, da radnik na dan zaradi 30 do 40 dinara. Od toga se morao hraniti, odjevati, nabavljati si alat, pltaiti porez i osiguranje. Katkad se još događa, da radnik mora hranu i robu kupovati od gazde, koji mu k tome nabija cjene.

Plaćalo se za rušenje i izradbu drveta n. pr. 1939. g. u Bosni 12 dinara po $1m^3$. U Gorskom Kotaru se plaća za izradbu po $1m^3$ 14—15 dinara, a rade u grupi 3—5 osoba. Oni koji su 1939. imali kolektivne ugovore radili su sa minimalnim nadnicama od 20, pa sve do 40 i 50 dinara. Šumske pilane plaćale su na sat 4.25 do 6 dinara. Kirijaši su prije zaradjivali na dan 200—400 dinara, a 1940. uspjeli su po iskazima poslodavaca zaradjivati 300—600 dinara na dan.

Stanovanje šumskih radnika vrlo je bijedno. Žive u najprimitivnijim kolibama po skupinama. Koliba se napravi od tankih oblica, koje se zabijaju jedna do druge u zemlju, pokrije se s prebačenim ter-papirom. U sredini krova je otvor za dim. Koliba je niska, po stranama je tek 1 m visine, a u sredini 2 m visine, dakle ne može čovjek ni glavu ispružiti, već poguren ide leći u ležaj, duga 6 m, a isto tako i široka. Smještena su sa dvije strane po dva ležišta. To je cijeli namještaj. U sredini sobe je prostor za vatru, koja je vječna u koliko koliba vjekuje. S jedne strane uz ležište su živežne namirnice, a s druge strane je prostor gdje ljudi jedu. U jednoj pregradi spavaju dva, do tri radnika skupa. Oni samo skinu obuću, a inače spavaju zimi u odjelima. Noge okrenu prema sredini gdje cijelu noć gori vatra. Pokrivaju se sa ćebetima loše kakvoće. U kolibi je još kolut debla kao stalak za kuhara. Još je panj u sredini izdubljen za dno kotla, kamo ga se postavi kad je gotovo kuhanje. Mjesto toga mogu biti i tri kolca u nakrst zabijena u zemlju, pa se oko toga mjesta jede. Da bi se malo zaštitilo kolibu od vjetra nalijepi se po stranama papir, a katkada se i pomeće kukuruzovina, ako je ima, da se začepe zjala.

Prehrana je vrlo jednolična, zato ju je teško podnijeti po nekoliko mjeseci. Da se ne mora kruh mjesiti i peći gotovo svi redovito jedu palentu. Uz to kukuruz je jeftin i težak pa napuni želudac. Jede se zatim grah, krumpir, pa slaninu prijesnu koja nadomješta mast. Gorani imaju veći jestvenik jer uzimaju još meso i krompir, dok Bosanci jedu grah, palentu, slaninu. Mnogo se prži slanina, pa se jedu čvarci uz palentu. Rijetkost je da se jede meso sa pasuljem. Kuha se i rijetka kukuruzna kaša. Kuhinjski pribor su: kotao, lonac i tava sa dugačkim drškom. U kotlu se pripremaju žganci, palenta, kulja, sve iz istoga kukuruznog brašna, to su razna imena za slično jelo. Kotao u kome se to kuha obješen je za prečke na krovu. U loncu se kuha tradicionalni pasulj. U tavi se prži slanina izrezana na kocke, pa se dobivaju čvarci. Lonac i tava se stavljaju na otvorenu žar i tako se kuha i prži. Oko lonaca je kuhar, koji kuha za cijelu skupinu, ali ima slučajeva, da se svaki hrani za sebe, ne će u skupini. Onda dečko kuhar zapravo samo pazi na lonce onih, koji si kuhaju vlastitu hranu u vlastitom loncu.

Materijalna strana života šumskih radnika promjeniti će se time, što su sve šume danas u državnim rukama, koja će na pravednijoj osnovi dati plaće šumskim radnicima. Ne će se više dogoditi da radnici posebniku rade i ako im on ponudi manju nagradu za uloženi rad. Ne će biti prljavoga natjecanja niti iskorišćivanja radnika, koji su prisiljeni, da na sve pristanu samo da bi zaradili ono najpotrebnije za život i za njihove porodice. Regulator visine nadnica treba biti minimum potreba za život jedne porodice a smanjiti to znači doći do blizine gladovanja.

Kanalski radnici. Kod kopanja kanala i pri komasacionim radovima rijetko vidimo da tamo radi domaći svijet. Te radnje većinom preduzimlju Hercegovci i Dalmatinci. Kažu da su oni najbrži radnici kod kopanja kanala, što inače nije lako. Oni pri tome ne samo da imaju svoju tehniku rada, već i osebujan način svoje organizacije pri radu. Kad su na primjer radili g. 1938/39. Hercegovci iz Livna na Dunavskom nasipu, oni su radili u grupama od šest ljudi. To su bile neke vrste radnih zadruga, po uzoru svojih kućnih zadruga. Na radu pri nasipu Hercegovci su bili radili u grupama komšija do komšije baš jedan do drugoga, susjed do susjeda, kao što su im u selu kuća do kuće. Tu je kontrola seoskoga morala. Njegov susjed biti će u selu svjedok, da i ako je on otišao u strani svijet da radi, on je bio i tamo valjan i pošten čovjek.

Vinogradarski radnici. Za rad u vinogradima treba specijalnoga znanja i spreme, zato o tome posebno govorimo, odjelito od poljoprivrednih radnika. Vinogradarski sezonski radnici su Zagorci i Medjumurci. U Srijemu n. pr. u Iloku, na imanju Odescalchoga rade u vinogradima Medjumurci, koji svake godine dolaze u proljeće, obradjuju vinograd sve do zadnjega špricanja, a onda odlaze kući. Berbu vinograda obavljaju domaći nadničari, jer za to ne treba stručnoga znanja.

Pokućarci. Naši najpopularniji pokućarci — putujući trgovci potječu iz Dalmacije. Oni sa svojom košarom na ramenu, svojim dućanom, znadu obići ne samo cijelu Hrvatsku i Balkan već ih se nadje i u Češkoj, Slovačkoj, Madjarskoj, Njemačkoj, Francuskoj i bivšoj Austriji. Od rane mladosti hodaju oni po svijetu sa štapom i kovčežićem na trbuhu. Skromno žive, trošeći za svoju hranu po par Kuna na dan a sav zaštedjeni novac šalju kući. Pokućarce zovu još i »galanteri«, jer prodaju galanterijskuu robu: češljeve, igle, noževe novčarke, razne filigranske umjetnine, lule, ogledala, slike, britve itd., dakle tvorničke proizvode. Pokućarenje u današnjem obliku staro je kojih 90 godina. Ali i prije su oni trgovali. Kako vele još za doba Marije Terezije. Kako su onda živili na granici Turske, bili su se već onda bavili trgovinom. Iz Austrije su vozili u Bosnu sol, čohu, rakiju i južno voće, a odande dognali stoku i žitak.

Poslije aneksije Bosne Imoćani su obučeni u svoju narodnu nošnju prodavali bosanske orjentalne filigramske — kujundžijske — radove po Austro-Ugarskoj i Njemačkoj. Za strance bila je egzotična ta orjentalna roba, kao i kršne Mate i Ilije obučene u svojoj nošnji. Prvim pokućarcima smatraju se ljudi iz zapadnoga djela imotske krajine, koja je gola, pusta, neobradjena, i to iz sela Lovreća i Studenaca. Odatle se pokućarenje razišlo po okolnim kotarevima. Danas se tim bave ljudi iz općina Imotskoga kotara, manje iz sela Vinjana, Podbablja i Runovića. Dalje sva mjesta Sinjskoga kotara. Livanjski kotar nije sav pokućarski već samo oko 200—300 ljudi iz Podgradina, Podura, Grdjevica, Gregurica i Golinjeva. Splitski kotar daje pokućarce iz sela Zezevica, Katuni, Povilo, Blato na Cetini, Opanci. Duvanjski ili Tomislav grad kotar šalje pokućarce iz ovih sela: Vinica, Buško Blato, Grabovica, Prisoje, Korita, Roško polje, Kolo, Stipanjici. Ali danas se bave pokućarenjem i oni koji su se preselili u plodnije krajeve na pr. u Bugojno, Doboj, Derventu, pa Srijem. Dakle to je već postala navika, a ne nužda, koja je došla iz siromaštva okolice.

Pokućarski život po svijetu trebao bi zapravo početi sa 24 godine života, jer samo u tim godinama izdaju općine pokućarcima knjižice po kojima imaju pravo pokućarenja. Medjutim već sa 18 g. ide Dalmatinac u svijet sa košem na ramenu i tako putuje i prodaje sve do 50 godine. Ako se zapitamo pa koliko ima naših pokućaraca, onda je teško na to dati siguran odgovor. Jedni računaju da ih je oko 7.000, drugi kažu da ih ima čak 15.000. Iz Imotskoga i okolnih sela ima ih po svijetu. 1.500 ljudi. Iz samoga sela Lovreča ima 600 pokućaraca, koji su 1929. zaradili 5 milijuna dinara. To je čisto bez troškova odjela, hrane itd. Znači da je u to doba svaki zaradio 8.250 din. godišnje. Ante Bilić pišući o njima računa da ih ima 15.000, koji se bave pokućarenjem, pa dolazi do toga da su te godine zaradili 120 milijuna dinara. Ali nisu to zaradili u državi, nego vani u svijetu. U Sloveniji ih nerado puštaju da trguju. Osobito su ih proganjali za diktature. Italija ih ne prima. Medjutim 70% od gore spomenutog novca zaradjeno je vani u Čeho-slovačkoj, Njemačkoj, Madjarskoj, bivšoj Austriji i Francuskoj.

Najbolje godine zarada bile su godine 1920.—1930., onda se dosta prištedilo, pa je pokućarac sagradio sebi kuću, staju, zahod, ogradio vrtaču, podigao školu, crkvu u selu itd. Od onda bivalo je sve slabije. Bilo je pače dana kada Dalmatinac nije mogao u svijetu da živi od prodaje »galanterije«, u tom slučaju on se prihvatio posla pa je radio kao obični radnik, ali vratio se kući. Za njega je obitelj svetinja, moral je visok, porodjaja ima mnogo. Vremenom i kod njih dolaze slabije generacije, gradski život, teško potezanje po seoskim štagljevima i štalama, hrana od malo kruha, mlijeka i čvaraka djeluje i na njih. Oni pokućarci koji su se preselili u Srijem i Bosnu u prvoj generaciji imaju tamo isto tako brojnu djecu, kao što su imali u Kršu, gdje se bogatstvo cijeni po broju djece, koja će ići u svijet i donašati zaradu.

Hrvatski Radiša gledajući realno na naše privredne probleme, ima u planu da za pokućarce otvori školu »galanterijskog« smjera, ali ne u gradu već na selu, da bi poradio na odgoju još boljih pokućaraca.

Pokućarci Hrvatskoga Zagorja. Prenapučenost Hrvatskoga Zagorja sili narod da si nadje razna vrela zarade izvan svoga komadićka zemlje, pa i izvan svoga sela. Hrvatsko Zagorje daje veliki broj prekupaca, putujućih žena i muškaraca, koji prodaju na zagrebačkom trgu i po kućama mlijeko, sir, jaja, maslac, zatim piliće, guske, purane itd. Iz sela Vidovca donašaju seljaci izravno na zagrebački trg stolice, drvenu robu i igračke. Oni najsiromašniji od sela u okolici Bednje i Ivanca bave se pokućarenjem pješke i sa robom natovarenom na kolima.

Zagorci od Bednje prave škafove. Jelu kupuju od grofa iz Trakošćana ili ukradu, kako veli Predavec, »u općinskoj, zajedničkoj šumi, u tom slučaju škaf je jeftiniji, makar bilo koji puta uz cijenu zatvora, globe ili batina«. Drvo ga po škafu stoji 4 do 5 dinara. Hrvatski Zagorci iz Vrbna su trgovci ili »poduzetnici«. Oni imaju malo novaca, tek koju stotinu dinara, pa kljuse s kojim odvezu 30—40 škafova na bližnji trg u Krapinu,

Ivanec itd., što je sve u udaljenosti od 4 do pet sati hoda. A kad je u obližnjem mjestu sajam onda isto natovare puna kola robe. Ako prodadu kojih 30—40 škafova zarade po 100 dinara. Seljaci iz Vrbna, ti najveći siromasi župe Bednjanske, voze robu i u Kamenicu, koja spada u općinu Ivanec, a broji 6.500 stanovnika.

Kamenčane smatraju da su »svjetski« ljudi. Bolji su trgovci nego li njihovi susjedi. Imaju oni svoja poznata velika kola, na koja natovare razne robe, sve produkte kućne industrije Hrvatskog Zagorja. Tu ima škafova, stepica, lonaca, rogozara, košara, podnožaka, pa vedrica, zdjelica, medenica, stucki itd. Kamenčani uzimaju iz susjednih sela robu na vjeresiju, koju plaćaju kad se vrate kući s puta. Taj posredni trgovački put traje 2 do 3 mjeseca, a ide se »daleko« u Posavinu i Podravinu uz povike »lonce, kupite lon-ce-ce-e«. Lonac se zamjenjuje za grah i žito. Kamenčani su na pr. preuzeli od ljudi iz Jerovca lonce, zdjele, čupe glinenu robu. Iz Podgorja krušne korpice i otirače za noge, te slične stvari. Rogozarskim kućnim obrtom bave se i seljaci iz Viladnica, a dovoze rogoz iz Posavine, najviše iz okolice Siska dok ljeskovinu u glavnom beru kad ih nitko ne vidi po Ivančici.

Župa Kamenička ima 6.500 duša. Obasiže ova sela Kamenica, Podgorje, Zerovnica, Crkovec s Vrhovcem, Bedenec, Jerovec. U selu Kuljevčici isto se bave kućnim obrtom. U župi Bednja selo Prebukovlje i Meljan bave se kućarenjem, prodaju platno iz Lepoglavske kaznione.

Sva sela gore nabrojena iz Ivanečkoga kotara leže baš pod Ivančicom. Iza rata do 1925. još su bili zadovoljni sa svojim uspjesima u kućnoj industriji i sa trgovinom. Onda je bilo novaca i tražila se roba. Kasnije je sve slabije, ali ipak mora se u svijet za kruhom.

Kada se Kamenčani vrate kući dijele utržak, plaćaju robu, vraćaju predujmove, ali sve u žitku i grahu, pa makar grah bio star i par godina. U onom slučaju gdje se robu mora platiti u gotovom novcu ne isplaćuje im se, jer često moraju plaćati u novcu dvaputa više, nego li su primili robe u naravi.

Osim ovih pokućaraca Hrvatsko Zagorje ima starih privilegiranih pokućaraca još iz početka prošloga stoljeća. Sela uz zagorsku prugu i cestu Gjurmanca do Lupinjaka dobila su radi velikoga siromaštva carski patent g. 1825. sa pravom pokućarenja. I tako već preko jednoga stoljeća ovi sinovi Hrvatskoga Zagorja idu od nemila do nedraga, od vratiju do vratiju i nude štapove, korita, limeno sudje, lončarsku robu, tekstilnu i pletenu robu, pa onda staklene proizvode, razne kuhinjske potrebštine, papuče izradjene po domaćoj industriji itd. Robu nabavljaju iz tvornica i od trgovaca. Financiraju ih na poštenje njihovi seoski trgovci.

Ova grana pokućaraca Hrvatskoga Zagorja potiće iz nekoliko sela ispod Brezovice i Maceljske gore. Pokućarska su sela: Lukovčak, Jezerišće, Podbrezovica, Goričanovac, Pulkovica, a manje ih je i iz Hlevnice, Hromca i Prigorja. Tamo ima pojedinac vrlo malo zemlje po 200—300 ili možda 400 hvati. Uz to je zemlja loša, pa ju i ne rade muškarci, već žene i djeca. Na području Maceljske gore ima 8.200 ljudi, a obradive zemlje u tom području ima tek 2.550 hektara. Šume ima 5.500 hektara, od toga pripada seljacima i njihovim zajednicama 2.150 hektara. Iz ovoga kraja ima oko 1.000 ljudi koji se bave pokućarenjem. Vlasti su doduše izdale samo 400 dozvola za pokućarenje, ali svakoga prati po jedan do

dva pomagača. Kući se vraćaju tek na Božić, Uskrs i proštenje Majci Božjoj Bistričkoj.

Pokućarci iz Gorskog Kotara. Gorski Kotar spada medju one krajeve, koji se nemogu sami prehraniti od svojih seljačkih prihoda, niti od prodaje drva sa svojih malih privatnih šumskih posjeda. Radi toga je narod prisiljen da si traži zarade izvan poljoprivrede.

Kako su oni u blizini današnje njemačke granice, nedaleko Kočevja i poznatih pokućaraca zvanih »kočeberi«, nalazimo i u Gorskom Kotaru nekoliko mjesta gdje se Hrvati takodjer bave pokućarenjem.

Odavno su Gorani napose od Broda na Kupi išli kućariti po Austriji i Mađarskoj. Oni su po uglovima Beča prodavali kestenje, koje su tamo kupovali n. pr. prije rata od trgovca na veliko Platla. Osim toga oni su pokućarili po lokalima. U Beču su nosili slatkiša, sardina, što su nudili od stola do stola. Tako su pokućarili od jeseni do Uskrsa. G. Cividini veli, prije rata tko ne dođe u Brodu na Kupi na procesiju na veliku subotu, onda se zna da je taj ili umro ili ostao negdje u svijetu, kupio si negdje nešto i osnovao si trgovinu. Uskrs je dan kad se naši pokućarci pozdravljaju i prebrajaju. Svaki bi donio po par stotina Kruna, vratio se zemlji obavio sjetvu na ono malo zemlje, popravio kuću, platio porez i podmirio sve što je trebalo za obitelj. Na pokućarenje je išao Goranin i onda ako je bio bolje stojeći, jer je to bila časna privreda. Sela iz Brodske krajine Pirče, Fara, Vas, Banjaloka išli su pokućariti i u Peštu, oko Pećuha pa onda gdje ima hrvatskih naselja.

Delničani su isto odlazili u Mađarsku, pa su se mnogi naselili po hrvatskim selima, dapače pootvarali svoje trgovine.

Prema ispitivanjima Hrvatskog Radiše nalazimo najviše pokućaraca Hrvata iz Gorskog Kotara u Brodu na Kupi. Tamo ih ima 30, koji su registrirani u općini. U općini Delnice ima ih samo 4, a u Gerovu je zabilježeno 8 pokućaraca.

Na području Zagrebačke komore ukupan broj registriranih pokućaraca je 158, pa će se mali dio ovih odnositi na Gorane.

Danas pokućarci iz Broda na Kupi obilaze naše krajeve popravljajući satove, zatim nose u košari bonbone, pa svjet po gostionama i lokalima igra par-nepar. Neki opet nose sanduk na ledjima natovaren kratkom tekstilnom robom. Gorani se bave pokućarenjem većinom zimi, kad nema poljskih poslova. Tako i ljudi općine Gerovo prodaju kao pokućarci bonbone, tekstil, lulice itd. Gorani imaju svoje krajeve koje obilaze, a to je Hrvatsko Zagorje, Podravina, onda Posavina do Jasenovca pa dalje na Petrinju.

Kako Gorani nisu samo dobri pokućarci već vrlo dobri sitni trgovčići to se može ustanoviti, da ovi isti pokućarci otvaraju sitničarske i male trgovačke radnje baš na ovom istom području, na kojem su kao mladji pokućarili. Tako se može naći Gorane trgovce po okolici Sv. Ivan Žabno, Dugo selo, Kašina, Ježevo, Križ, Posavski bregi. U Moslavini nalazimo Turka i Klepaca iz Gerova. Trgovaca Štimaca i Janeša, koji potiću iz Čabra ima mnogo po Podravini, po Posavini do Broda, dapače do Babske i Novaka kraj Šida.

Migracije žena s ručnim radovima. Od Vinkovaca prema Županji izradjuje se vrlo mnogo ručnih radova kao što su šlinga, toledo i obični vez. Te ručne radove prodaju žene putujući po raznim mjestima, a prodaju ih po kućama i po tržnicama. Ovi ručni radovi izra-

djuju se najviše zimi po ženama i djevojkama. Žensko djete, u tom kraju, još kad joj je šest godina, već dobiva u ruku iglu i uče ju vesti, »eklati«, štikati, a poslije kad bude veća i šlingati. Kad je curica svršila pučku školu, onda joj je red ići za govedima ili svinjama. Djevojče ide na pašu ako imaju najmanje troje goveda ili pet, šest svinja. Kod goveda se najviše naradi. Cijeli dan radi s iglom već kako je stigla na pašu, traži kakvo drvo da sjedne ili nadje mjesto na nasipu pa radi. Nije ona sama, jer svi govedari budu u grupi. Njih 5—6 pomješaju goveda i onda se zajedno pazi. Bude tu obično kakav dječačić, koji im pomaže goveda vraćati i paziti da ne odu u štetu, a curice rade iglom. Ako su same, znadu one raditi i paziti na goveda, pa sa šlingom potrčati za »zeljavom« ili »belavom«. Curi je mati sinoć zabilježila koncem dokle je čipku izradila, a za jedan dan traži da se kod goveda izradi bar jedan do dva metra, već prema širini čipke. Ako djevojka radi šlingu za rubinu, onda izbroji, koliko je rupa ili opetovanih uzoraka naredila. Ako nije bar dva, tri izradila, onda bude za uho, pa koja ćuška i malo suza, pa »oš tako svom čojku gaće rasplitati«.

Preko zime radi se najviše ručnih radova. Žene i ne kuhaju do večere samo da što više izrade ručnoga rada. Dapače radi se i poslije večere u skupinama po kućama i to danas kod jednih, sutra kod drugih, jer se štedi na petroleju. Ako se koji posao mora brzo svršiti, žene i djevojke rade i do dvanaest sati u noći, kod lošega svijetla. Uopće čim žena nadje i malo vremena hvata iglu u ruke, pa radi. Žene si tako pokvare i oči, pa sve češće vidimo žene, koje su ispod 40 godina starosti, a rade sa naočalima. Žene što prodaju ovu robu putuju u Zagreb, Beograd, Sušak, Split, Dubrovnik, Suboticu, Ljubljanu itd. Obilaze zatim sva kupališta i lječilišta od Crikvenice do Dubrovnika, pa od Bleda, Rogaške Slatine,preko Varaždinskih i drugih hrvatskih Toplica, onda Lipika, sve do Vrnjačke Banje. Te žene što putuju, ujedno preuzimaju narudžbe od gospodja u gradu, donašaju kući konac i platno, »bez«, što izdaju drugim ženama po selu da rade. Žene što djele posao znadu i na svoj račun kupovati platno i konac pa same na svoj račun i riziko daju drugim ženama rada, a onda prodaju gotovu robu po raznim gradovima i tržištima. Žene poduzetnici plaćaju u selu ručni rad čim je dogotovljen.

Kada imaju dosta robe dolaze u grad s punim košarama i torbama ručnoga rada. Obično gledaju doći oko prvoga. Imaju one svojim poznatih, suseljanki u gradu, kod njih znadu ostati na spavanju i hrani po osam i više dana. Za protuuslugu im donesu u torbi kokoš, slanine, kobasicu, malo graha, pa brašna itd.

One žene koje nemaju u gradu nikoga poznatoga, odlaze u Vlašku ulicu, gdje noćivaju u mansardnim stanovima kod žena, koje ih ukonačuju u jednoj sobi sa štednjakom, maloj kakovoj sobici, pače i u hodniku. Znade ih biti u takovom stanu po 20 i do 30 osoba. U takovoj rupi svaka plaća konak pet kuna na noć. Kako je udobno u tim mansardnim stanovima najstarijih vlaškovuličanskih kuća gdje još nema elektrike ni vodovoda, a za druge nužde mora se ići u prizemlje? Svaka se hrani iz torbe što je sobom ponijela. Samo katkada se otidje u koju iskuhavaonu na juhu.

Kako se plaća taj posao? God. 1938. plaćala se čipka po metru već prema širini od 3 do 12 dinara. Ali čipka se rijetko kada prodaje po metru. Kako se čipka meče u jastučnice, ona se plaća po jastučnici, odnosno po

komadu jastučnice. Toledo je najskuplji. Izradjuju se garniture za posteljinu (prevlake za poplune, jastučnice). U selu se plaća jastučnica po komadu 30 do 40 kuna, već prema uzorku. Za cijelu garnituru dobije žena koja izradjuje 240 do 320 kuna. Jastučnicu jednu radi dva do tri dana. Žena koja na pr. putuje u Zagreb i prodaje robu za koju je dala svoj konac i platno, a samo je platila rad u selu, proda takovu garnitura za 400 do 700 kuna. Kod toga se može reči da ona kao »poduzetnik« i putnik koji boravi izvan svoga sela, zaradi po garnituri oko 100 kuna.

Šlinga je jeftinija u radu i prodaji za svojih 30 do 40%. One žene koje ostaju kod kuće i rade ručne radove mogu u jednom mjesecu raditi 20 do 24 dana, a kako radi od rujna do travnja, to se računa da kod stalnoga posla može seljakinja zaraditi mjesečno 250 do 300 kuna. Preprodavačica i putnik zaradjuje oko 25 do 30%, ali tu su uključene režije puta i troška. Sveukupna bilanca toga rada jeste širenje tuberkuloze radi napornoga rada i slabe ishrane.

Žene od Broda na Savi prema Gradiški bave se prodavanjem mrežastih »necanih« ručnih radova. S time se ne bave samo žene po selima već i muškarci. Kad su kod goveda zabodu štap u zemlju, pa pletu koncem mrežu, a žene kod kuće vezu po tome uzorke i odlaze u gradove pa prodaju radove. Da bi više zaradili kupuju obično žuti pamuk, pa ga kod kuće popredu u jaču nit i od toga prave mreže. Tako im je konac jeftiniji, nego da ga kupe u dućanu. Mrežasti pokrivač za krevet prodaje se po 300 do 400 kuna, već prema uzorku. U tim selima prave još mrežaste zastore za prozore i stolnjake.

Ing. VIKTOR HORVAT

IZOBRAZBENA PRIPOMOĆ U NAUKOVNOM ODNOSU[1]

Ovaj nam je prikaz poslao profesor sveučilišta u Berlinu, predstojnik Odbora za mladežko pravo u okviru Akademije za Njemačko pravo, dr. Wolfgang Siebert. Na pažnji mu se osobito zahvaljujemo.

Upozorujemo ujedno na prikaze Prof. dr. Eugena Sladovića: »Ideje novoga njemačkog naučničkog prava« i »Zavod za radno pravo na pravnomu fakultetu sveučilišta u Berlinu«, objavljene u ovom istom svesku »Rad i Društvo« povodom spomenutog prikaza g. prof. dr. Sieberta. Ur.

Prema njemačkom pravu, koje je vrijedilo do godine 1918., bio je majstor-poslodavac kao učitelj dužan plaćati naknadu svom naučniku samo ako je to bilo izričito ili mučke ugovoreno.[2]) To pravno stanje nije u bitnosti ništa izmijenjeno ni kolektivnim (skupnim) radnim pravom iza godine 1918.[3]), osim što je jedino pridošla mogućnost, da se tarifnim ugovorima ustanovi takva dužnost, no to se dogadjalo vrlo rijetko. Naknada, koja se davala naučniku, imala je doduše značaj na-

[1] O pojedinostima u opširnom prikazu Brieger: Die Erziehungsbeihilfe im Lehrverhältnis, drugo izdanje. Berlin. 1941. (Schriften zum Jugendrecht, Nr 3).
[2] Titze: Handbuch des Handelsrechts, II., 2., str. 898.
[3] Hueck-Nipperdey: Lehrbuch des Arbeitsrechts. I., str. 404.

plate, ali se nije smatrala nadnicom (plaćom) u smislu zakona o zapljeni nadnice, jer isti ne vrši nikakvu »tečevnu djelatnost«, pa radi toga nije uživala nikakvu posebnu pravnu zaštitu u pogledu zapljene i ovrhe niti je potpadala pod ograničenja obzirom na raspoložbu, zaračunanje i pridržanje. No s druge je strane naknadi, koja se davala naučniku, pridala pravna zaštita iz §§ 129-a i 134 obrtnog zakona i prednost u stečajnom pravu prema § 61, točka 1, stečajnog zakona.[4])

Nakon godine 1933. potiskuje se misao o naplati kod naknadjivanja naučničkog rada, jer se spoznalo, da se pitanje naplate mora neposredno uključiti u područje dužnosti poduzetnika na izobrazbu u zvanju i da joj prema tome pripada novi smisao. Zauzelo se stajalište, da dužnost plaćanja doprinosa za izobrazbu spada medju dužnosti doprinašanja k troškovima, koje uzrokuje naukovni odnos osobama, koje su obiteljsko-pravno obvezane na dužnost izdržavanja, t. j. da spada medju doprinos, koji roditeljima financijalno olakšava stručnu izobrazbu djeteta (štićenika). Nastao je pojam izobrazbene pripomoći u zvanju (Berufserziehungsbeihilfe). Okolnost, da djelatnost naučnika majstoru-poslodavcu kao učitelju donosi i gospodarstvene koristi, olakšava preuzimanje takve obveze, no stvarno i pravno nije mjerodavna (veća ili manja) produktivna vrijednost radne činidbe naučnika, nego — ukratko rečeno — zadaća poduzetništva na njegovu izobrazbu u zvanju. Tu predleži dužnost pripadnika svakog stališa po zvanju u interesu svog stališa, a po tome i na dobro cijelog naroda, skrbiti za izobrazbu valjanog i stručno spremnog podmlatka.[5]) Biće naukovnog odnosa sastoji upravo u tome, da majstor-poslodavac kao učitelj posreduje kod izobrazbe i odgoja mladenačkih sunarodnjaka u oživotvorenju dužnosti, koja izlazi iz zajednice i da na taj način iste osposobi da postanu punovrijedni i za rad sposobni članovi u radnom životu njemačkog naroda.[6])

Pravno priznanje i provedba te osnovne misli provadjala se prvobitno putem tarifnog reda državnih povjerenika rada. Zakonski je ta izobrazbena pripomoć najprije utvrdjena u § 8. zakona o zaštiti mladeži i u broju 41. provedbene naredbe k zakonu o zaštiti mladeži od 12. XII. 1938. (RGB I, str. 1777) (k § 13). I judikatura bavila se opetovano s izobrazbenom pripomoći.[7]) Nakon što su pored toga i sa strane znanosti postepeno u sve većoj mjeri jasno izgradjena najvažnija pravna načela, moglo se u najnovije vrijeme postići jedinstveno oblikovanje tarifne prakse.[8]) Najvažniji uspjesi toga razvitka sastoje u slijedećem:[9])

[4] Titze i Hueck-Nipperdey, ibid.
[5] Weissleder u »Das Junge Deutschlad«, 1936., str. 40.
[6] Naredba državnog ministra gospodarstva od 2. XII. 1938. (RWMBl 1938., str. 294).
[7] RArbG. ArbRSamml., svezak 37, str. 251, svezak 42, str. 249, svezak 43, str. 143. — Siebert W.: Kommentar zum Jugendschutzgesetz, 1938., primjedba 6 i sl. k § 8, primjedba 2 i sl. k § 13 zakona o zaštiti mladeži.
[8] Odredba RAM o daljem plaćanju izobrazbene pripomoći u slučaju spriječenja u radu i prestanka rada od 18. III. 1942. (RABl I, str. 144). — Odredba RAM o daljem plaćaju izobrazbene pripomoći u slučaju bolesti i dr., o pojednostavljenju tarifnog oblikovanja odnosa izobrazbe u zvanju i o naplaćivanju izučenih od 17. III. 1942. (RABl I, str. 213).
[9] Brieger, ibid. — Schmilinsky: Die Gestaltung des Berufserziehungverhältnisses (RABl, 1942, str. 192). — W. Siebert: Grundzüge des deutschen Jugendrechts. 2. izdanje, Berlin. 1941., str. 69 i sl. — Zatim spomenuta odredba državnog ministarstva rada.

1. dužnost plaćanja izobrazbene pripomoći ne može više ovisiti o tome, da li je takva činidba izričito ili mučke ugovorena, nego ista predstavlja nužni sastavni dio dužnosti majstora-poslodavca kao učitelja na izobrazbu podmlatka-naučnika u zvanju,

2. izobrazbena pripomoć ne predstavlja jedinu moguću naplatu u naukovnom odnosu tako, da se svaka naplata u naukovnom odnosu smatra nužno izobrazbenom pripomoći,

3. pravna osobitost izobrazbene pripomoći sastoji prije svega u tome da njezina opstojnost, visina i način obračunavanja ne ovise o mjeri izvršenog rada,

4. ako se u naukovnom odnosu još prigodomično govori o nadnici (plaći) i ako se isplata odmjeruje prema načelima, koja vrijede za nadnicu (radni sati i dr.), onda tu predleži kriva oznaka, ali ta ne mijenja ništa na biću isplate, koja se uvijek smatra izobrazbenom pripomoći,

5. kod izobrazbene pripomoći ne dolazi načelno u obzir naknada za prekovremeni rad, jer ne ovisi o mjeri izvršenog rada,[10])

6. u slučaju bolesti ili drugoga neskrivljenog izostanka s rada mora se izobrazbena pripomoć dalje isplaćivati doklegod postoji naukovni odnos.[11]) No s druge strane je moguće ograničenje putem tarifnog reda, a to je često iz praktičnih razloga i poželjno.[12])

Za t r g o v a č k i naukovni odnos odredjuje § 76. u vezi s § 63. trgov. zak., da naučnik pridržaje pravo na svoj zahtjev na isplatu plaće i izdržavanja za vrijeme do šest tjedana i u slučaju ako nije radio zbog neskrivljene nezgode. Sporno je, da li je ta zakonska odredba obvezatna i za današnju izobrazbenu pripomoć, jer za ovu vrijedi posve drugo ishodište, t. j. načelna neograničena dužnost na njezino dalje plaćanje, dok trgov. zakon spomenutom odredbom ustanovljuje samo izuzetak od načela, koje vrijedi za uzajamne ugovore, a prema kojemu kod neskrivljene nemogućnosti činidbe i dalje teče zahtjev na protučinidbu (§ 323. opći gradj. zak.)

7. ako majstor-poslodavac kao učitelj daje naučniku hranu i stan, onda se i takva činidba smatra izobrazbenom pripomoći, ali uz to dolazi u obzir i odredjena činidba u gotovom novcu, da naučnik može raspolagati s novčanim iznosom,

8. izobrazbena pripomoć kao »novac za izobrazbu« ili »uzgojnina« (Erziehungsgeld) ne potpada pod pljenidbu u smislu § 3, broj 8, naredbe o pljenidbi nadnice od 30. X. 1940. (RGB1 I, str. 1451).[13]) Iz toga se izvodi i pravna posljedica prema kojoj nije dopušten ustup pravnog zahtjeva (§ 399. općega gradj. zak.) i zabrana zaračunavanja ili pridržanja (§ 400 općega gradj. zak.),

9. u tim pojedinim pravnim učincima pokazuje se tako jasna pravna razlika izmedju izobrazbene pripomoći i nadnice, da postojeći zakonski,

[10] Slučajevi prekovremenog (većeg) rada u produktivne svrhe, koji je u vezi s ratnim prilikama, a koje po tome opravdavaju naplatu za prekovremeni rad, ovdje se potanje ne prikazuju. — Vidi k tome Siebert: Das junge Deutschland. 1941., str. 283.
[11] RArbG od 27. V. 1941., ArbRSamml., svezak 42, str. 249 (s primjedbom Hueck-a), Dtsch. Recht 1941., str. 2256 (s primjedbom Sieberta).
[12] Siebert, Deutsch. Recht. 1941., str. 2256. i Das Junge Deutschland. 1941., str. 131 i str. 283.
[13] Brieger ibid, str. 77. — Siebert: Jugendrecht, str. 70.

tarifni ili poduzetnički propis o nadnici u radnom odnosu načelno ne vrijede za izobrazbenu pripomoć u naukovnom odnosu, i

10. kod odredjivanja visine izobrazbene pripomoći moraju se prema spomenutoj odredbi državnog ministarstva rada od 17. III. 1942. (RAB1 I, str. 208) uvažiti potreba posebnih izdataka za odijelo, orudje i dr. doba naučnika i druge okolnosti, koje utječu na visinu troškova izobrazbe. No pored toga mogu se uzeti u obzir i osobitost zvanja, njegove posebne poteškoće i pogibelji kao i stanje spreme (izobrazbe). Poželjno je da se izobrazbena pripomoć provede po mogućnosti što jedinstvenije tako, da se načelno u bitnosti ne razlikuje takva pripomoć za naučnike istog zvanja u različitim granama narodnog gospodarstva ili gospodarstvenih područja, odnosno da postoji primjereni razmjer izmedju izobrazbenih pripomoći naučnika u različitim zvanjima.

U nekim novijim tarifnim redovima ustanovljene su za naučnike u trgovačkim zvanjima i u zvanjima za namještenike u poslovnicama (bureau) mjesečne izobrazbene pripomoći u najvišem mjestnom razredu za tri naukovne godine u iznosu od 25.—, 35.— i 50.— RM, a u drugom mjestnom razredu (pri tome se smatra da dalji mjestni razredi u pravilu ne će biti potrebni za ustanovljenje izobrazbenih pripomoći) u iznosu od 20.—, 30.— i 45.— RM. Za obrtničke naučnike ustanovljene su u nekim tarifnim redovima mjesečne izobrazbene pripomoći u iznosu od 6.—, 9.— i 12.— RM. Te stavke mogu prema odredbi državnog ministarstva rada služiti kao općenite smjernice, no osobite mjestne prilike mogu pored toga opravdati odredjena odstupanja.

PROF. DR. WOLFGANG SIEBERT

[14] To stajalište zastupaju: RArbG, ArbRSamml. Svezak 42, str. 249, Dtsch. Recht 1941., str. 2256. — U tarifnim redovima treba zato izobrazbenu pripomoć uredjivati u posebnom odsjeku.

DRUŠTVOVNA ČAST U RADNO-PRAVNOM ODNOSU PREMA MODERNOM NJEMAČKOM RADNOM PRAVU

Čast je po svom biću poštovanje, koje odredjena osoba uživa kod svojih sunarodnjaka (sugradjana) i kojim ga susreću u društvenom općenju. Čast uključuje u sebi i skup zahtjeva, koje odredjena skupina ljudi postavlja na svoje pripadnike, a po kojima od njih traži neko osobito ponašanje u vanjskom svijetu naprama odnosnom užem difenciranom socijalnom krugu kao i naprama trećim osobama (skupinama). Tako se govori primjerice o časti pojedine osobe (čast čovjeka), o obiteljskoj časti, činovničkoj i častničkoj časti, o stališkoj radničkoj ili obrtničkoj časti i sl. Na oblikovanje časti čovjeka uopće i časti posebnih društvenih skupina utječu u znatnoj mjeri moralna shvaćanja društva, stepen kulturnog razvitka i dr. No pored toga društvenog shvaćanja, koje se odrazuje u medjusobnom susretanju i općenju ljudi u zajednici, sadržava i pravni poredak posebne propise o časti i o utjecajima, koje vrši umanjenje časti na pravnu poziciju u pravnom životu. Svjesni pojedinci i posebne društvene skupine visoko cijene svoju osobnu i društvenu čast, a pravni poredak s jedne strane zaštićuje čast posebnim pravnim sredstvima, a s druge strane spaja s umanjenjem časti (capitis deminutio) nepovoljne pravne posljedice.

Moderna socijalna i pravna država nastoji pravno zaštititi čast i u radno-pravnim odnosima. Razvio se poseban nov pojam socijalne ili društvene časti radnog čovjeka, koji je postao podloga svega modernog evropskog radnog prava XX. stoljeća. Taj pojam socijalne ili društvene časti mora potpuno ispunjavati svakoga radnog čovjeka, a traži od njega, da u svim radnim prilikama (djelanjima) savjesno udovoljuje njezinim zahtjevima tako, da sačuva i učvrsti poštovanje kod sviju suradnika i sunarodnjaka (sugradjana). Taj pojam socijalne ili društvene časti usvaja i moderno njemačko nacionalno-socijalističko pravo.

Do toga novog pojma socijalne ili društvene časti u radno-pravnom odnosu došlo je postepenom evolucijom, a u mnogom je plod dugotrajnih borba pripadnika radničkog stališa. U liberalističko-socijalističkom političkom i narodno-gospodarskom sistemu postignute su tom borbom znatne tečevine u korist radničkog stališa, a od druge polovice XIX. stoljeća pridolazi sve jača državna intervencija na području zaštite radne snage od izrabljivanja. No tek velika moderna nacionalno-socijalistička revolucija unosi nova shvaćanja, koja postaju ishodištem nove njemačke državne politike i zakonodavstva.

Socijalistička literatura XIX. stoljeća ispunjena je bila ogorčenjem radi ponizivanja ljudske radne snage, koju se smatralo robom, a time čovjeka snizivalo do stvari. Prema liberalističkim starijim općim privatnim pravima prosudjivala se radna snaga kao imovinski objekt i ako joj se s druge strane nije davala ona ista pravna zaštita, koja je služila za obranu ostalih imovinskih objekata. I kazneni zakoni XIX. stoljeća zaštićivali su različitim kaznenim sankcijama imovinu, dok radna snaga ovisnog radnika kao imovina osobâ bez stvarne imovine zapravo nije uživala odgovarajuće posebne kazneno-pravne zaštite od iskorišćavanja. Taj prigovor iznosili su i nesocijalistički krugovi, i to

napose pravnici materije radnog prava. Tek u XX. stoljeću naglašuje se da je ljudska radna snaga najveće narodno dobro i da uživa posebnu zaštitu države od iskorišćavanja i ugrožavanja. Ta zaštita pridaje se duševnoj i tjelesnoj radnoj snazi, a pored toga postepeno isporedjuje radna snaga poduzetnika i ovisnog radnika tako, da predstavlja skupnost sviju duševnih i tjelesnih sposobnosti, koje se primjenjuju u stvaralačkom radu, odnosno dispoziciju, koja ovisi o posebnim predpostavkama (odgovarajuća svojstva, izobrazba i vježba). Prema tim predpostavkama govori se o izučenoj i neizučenoj radnoj snazi. Time što je pravni poredak priznao pravnu zaštitu radnoj snazi izdignuo ju je do pravnog dobra. Radna snaga predstavlja prema sadanjem pravnom poretku s jedne strane pravno dobro pojedinca-radnika, a s druge strane pravno dobro narodne zajednice. Radna snaga narodne zajednice uključuje u sebi množinu individualnih radnih snaga velikog broja sunarodnjaka, pa se zato označuje kao najveće dobro naroda. Prema tome pripada danas pravna zaštita individualnoj i narodnoj radnoj snazi. Kao individualno pravno dobro uživa radna snaga pravnu zaštitu protiv onih, koji se njome služe u radno-pravnom odnosu kao i protiv svih trećih osoba, a kao narodno dobro zaštićena i protiv njezinih vlastitih nosilaca. Pravna zaštita individualnog raspolaganja s vlastitom radnom snagom ograničena je pravnom zaštitom narodne snage tako, da se može kazati, da radna snaga obvezuje i da njezina upotreba mora služiti općem dobru.

Pravna zaštita, koju moderno pravo pruža radnoj snazi, uključuje u sebi s jedne strane posebnu pravnu zaštitu, koja ne obuhvaća samo opću pravnu zaštitu, koja se tiče života i zdravlja kao podloge radne snage, nego s druge strane i mnogo širu (specijalnu pravnu) zaštitu po kojoj radnoj snazi pripada prednost pred imovinom. Prema toj posebnoj pravnoj zaštiti zaštićuje pravni poredak radnu snagu kao slabiju stranu pred kapitalom u opreci (sukobu) izmedju rada i kapitala. Tu se susreće evolucija pravog shvaćanja, koje je radnu snagu iz pretežno stvarno-pravnog područja premjestilo u osobno (ljudsko) — pravno područje. Posljedica je takvoga novog pravnog shvaćanja, da se radna snaga više ne smatra trgovačkom robom, kojoj se cijena odredjuje na radnom tržištu ili eventualno po diktatu kapitala kao jače ugovorne strane, nego cijelim čovjekom, i da ona zato nema samo svoju »cijenu« (koja se pojavljuje u nadnici i plaći), nego i posebnu čast i dostojanstvo. Radi toga naglašuje moderni pravni poredak, da je potrebno pravno zaštititi čast i dostojanstvo radnog čovjeka naprama moći stvarne imovine (kapitala), a to opet iziskuje osiguranje časne ljudske dostojne egzistencije. To pokazuje, da moderni pravni poredak zaštićuje samu substancu radne snage, a to uključuje u sebi pravnu zaštitu i potrebnu skrb, odnosno obranu od sviju ugrožavanja i oštećenja, koja mogu biti upravljena na njezine duševne ili tjelesne sastavne dijelove. Moderni pravni poredak nastoji radnu snagu sačuvati zdravu i radno-sposobnu, i to ne samo u njezinom časovitom stanju, nego kao trajno stanje radnog čovjeka, koji je sposoban i voljan raditi. To se može postići samo ako se radnom čovjeku omogući uživanje fizičkih (neophodno potrebnih stvarnih) i psihičkih životnih potrepština u primjerenoj mjeri, a to isključuje plaćanje nedostatnih (mizernih) nadnica i zajamčuje na svaki način bar minimalne nadnice. Kod toga polazi moderni pravni poredak sa

stajališta, da ugrožavanje i slabljenje individualne radne snage dovodi do oslabljenja i ugrožavanja narodne radne snage, a to proširuje zaštitu radne snage na područje kulturno-odgojne i populacione politike (odgoj stručnog podmlatka, unapredjenje sklapanja ženidaba, zaštita žena i materinstva, stambena politika i dr.).

Pod socijalnom ili društvenom časti razumijeva se prema nacionalno-socijalističkom shvaćanju vladanje radnog čovjeka, koje je ispunjeno (prožeto) novim radnim nazorom prema kojemu mora svaki rad biti upravljen na zajedničko dobro narodne zajednice.

Socijalna ili društvena čast zahtjeva od svakog radnog čovjeka u svakom velikom i malom poduzeću: a) savjesno i vjerno ispunjavanje radnih dužnosti, na koje je obvezan unutar zajednice poduzeća prema svom položaju, odnosno ugovoru o radu i b) ponašanje po kojemu postaje vrijedan poštovanja pred vlasnikom poduzeća, zajednicom poduzeća i čitavom narodnom zajednicom, a kojim mora uvijek sve svoje najbolje sile posvetiti službi poduzeća i pokazivati svijest odgovornosti naprama narodnoj zajednici i općem dobru. Ove značajke socijalne časti pokazuju, da ju se ne smije zamijeniti sa stališkom časti ili časti zvanja, jer se socijalna čast odredjuje prema vjernosti koju mora uvijek zastupati svaki radni čovjek naprama zajednici poduzeća, dok se čast zvanja ili stališka čast orijentira uvijek naprama vlastitom zvanju ili stališu.

Prema njemačkom nacionalno-socijalističkom shvaćanju sačinjava svako pojedinačno privredno poduzeće živi socijalni organizam i podjedno dio narodnog gospodarstva tako, da svi njegovi pripadnici u njihvoj suradnji tvore zajednicu poduzeća. Medju pripadnike poduzeća spadaju: a) poduzetnik (vodja poduzeća), b) namještenici i c) radnici, pri čemu se svi smatraju radnicima u okviru velike narodne zajednice. Prema svom unutarnjem biću zajednica poduzeća je autonomna veza, koja povezuje sve svoje pripadnike, a u kojoj mora vladati duh socijalne časti. Radi toga načelnog stajališta ne smiju se medjusobni odnosi pripadnika zajednice poduzeća odredjivati prema ideji izmjene materijalnih činidaba, nego moraju biti prožeti duhom medjusobne vjernosti, poštivanja, časti i drugarstva. Pripadnike zajednice poduzeća mora u svim njihovim djelanjima u poduzeću rukovoditi misao, da svrha te zajednice sastoji u zajedničkom radu i suradnji za unapredjenje svrha poduzeća i na korist naroda i države. Organizacija zajednice poduzeća provedena je prema načelu vodje, a naravnim vodjom smatra se načelno poduzetnik, dok namještenici i radnici sačinjavaju radnu družinu.

Vodja poduzeća je načelno poduzetnik, a kod pravnih osoba (na pr. kod dioničarskih društava, društava s ograničenim jamstvom) i trgovačkih društava bez pravne osobnosti (na pr. kod javnih trgovačkih društava) njihov zakoniti zastupnik. Ako je poduzetnik malodoban ili inače djelatno nesposoban, vrši njegove funkcije u vodstvu poduzeća njegov zakoniti zastupnik (otac, štitnik) u svim poduzetničkim manifestacijama, dakle i u onim, koje se tiču skrbi za dobrostanje radne družine.

Vodja poduzeća je pravno samo predstavnik (reprezentant) poduzeća u predmetima, koji prema postojećim zakonskim propisima spadaju u njegovo područje rada. Zato se s juristićkog stajališta mora kod poduzetničkog vodstva razlikovati: a) poduzetnika u narodno-gospodarskom smislu, koji snosi riziko poduzeća i zato na nj spada ukupno narodno-gospodarsko i privatno-gospodarsko vodstvo (uprava) podu-

zeća. Pošto funkcija poduzetnika i služba vodje poduzeća načelno pripadaju poduzetniku kao prirodnom vodji poduzeća, u pravilu su spojene, a samo izuzetno mogu različite osobe vršiti funkciju poduzetnika i vodje poduzeća, u kojem slučaju poduzetnik gubi svojstvo vodje poduzeća u smislu osnovnog zakona od 20. siječnja 1934. o uredjenju narodnog rada, b) poduzetnika kao vlasnika poduzetničkih sredstava, jer se konkretno može dogoditi, da poduzetnik nije vlasnik, nego zakupnik ili servitutski ovlaštenik poduzetničkih sredstava, odnosno da njima upravlja na osnovi svoga posebnog položaja ili službe (kao primjerice stečajni upravitelj u slučaju otvorenja stečaja nad odredjenim poduzetnikom), i c) poduzetnika kao osobu, kojoj pripadaju različita ovlaštenja iz radno-pravnih odnosa naprama radnoj družini.

Vodja poduzeća može postaviti zastupnika, kojemu ne pripada ovlaštenje u smislu propisa općega gradjanskog zakona o punomoći, nego ovlaštenje, koje je u vezi s prenosom službe, jer je rad socijalna dužnost prema narodnoj i državnoj zajednici, a oni, koji ga vrše, službenici su naroda. Načelno može svaki nosilac službe vodje poduzeća postaviti samo jednog zastupnika, jer se postavljanje većeg broja zastupnika protivi načelu vodje. Ako je kod pravnih osoba veći broj zakonitih zastupnika, mora se imenovati (izabrati) zajednički zastupnik kao vodja poduzeća. Zastupnik vodje poduzeća mora se imenovati, ako vodja poduzeća sam ne vodi svoje poduzeće, jer služba vodje poduzeća ne izlazi iz vlasništva imovine (posjeda kapitala) niti iz odredjenog narodnogospodarskg moćnog položaja, nego iz faktične uske povezanosti vodje poduzeća s radnom družinom i zajednicom poduzeća. Zastupnikom vodje poduzeća može se postaviti samo ona osoba, koja je odgovorna za vodstvo poduzeća, jer se funkcija vodje poduzeća ne može iz idealnih i praktičnih razloga odijeliti od vodstva poduzeća tako, da se ne mogu treće osobe utisnuti izmedju odgovornoga vodstva poduzeća i radne družine i time oslabiti uzajamni odnos povjerenja. Funkcija vodje poduzeća utrnjuje: a) ako vodja poduzeća izgubi svoje svojstvo (sposobnost) kao poduzetnik ili zakoniti zastupnik pravne osobe, jer u tim dogadjajima prelazi funkcija vodstva na novog poduzetnika ili zakonitog zastupnika, i b) ako je vodji poduzeća pravno oduzeta sposobnost za vodju poduzeća na osnovi pravomoćnoga postupka časnog radnog sudovanja.

Pripadnici radne družine u zajednici poduzeća obuhvaćaju sve u poduzeću zaposlene radne osobe, koji se prema poduzetniku nalaze u radno-pravnom odnosu. Prema zakonskim propisima zakona od 20. I. 1934. (u tekstaciji od 30. XI. 1934.)[1] o uredjenju narodnog rada i ne označuju se pripadnici zajednice poduzeća izrazima »poslodavac« (Arbeitgeber) i »posloprimac« (Arbeitnehmer), nego kao »vodja« (Führer) i »radna družina« (Gefolgschaft), čime je označena njihova uska osobnopravna povezanost. Mimogredno spominje se, da se je u hrvatskom jeziku pokušavalo njemački izraz »Gefolgschaft« prevoditi na »sljedbenici«, ali to ne reproducira njegov smisao ni značenje[2]), a u mnogom

[1] RGBl I, str. 45 i RGBl I, str. 1194.

[2] Dr. Gustav Šamšalović: Deutsch-kroatisch-serbisches und Kroatisch-serbisch-deutsches Wörterbuch. (Zagreb, str. 251): »Gefolge, pratnja, im Gefolge haben, imati kao posljedicu, prouzročiti, Gefolgenschaft, pratioci, vazali, Gefolgsmann, vazal, pratilac.«

prelazi predaleko, jer sljedbenik je osoba, koja slijedi odredjenu ideju, ideologiju, stranku, vjeru i sl. u svim životnim odnosima i situacijama, dok je u radno-pravnom odnosu to ograničeno na rad u zajednici poduzeća, koji je pravno uredjen posebnim radno-pravnim normama. Tako se primjerice u obiteljskoj (zadružnoj) zajednici ne govori o njezinim članovima kao o sljedbenicima glave obitelji (zadruge), nego o družini, obiteljskoj družini, a ni kod poljodjelskog najamnog rada ne govori se o sljedbenicima, nego o radnoj družini. Zato njemačkom izrazu »Gefolgschaft« možda najbolje odgovara hrvatski izraz »radna družina«, jer je svaki namještenik i radnik naprama poduzetniku i vodji poduzeća u zajednici poduzeća »radni drug«, a nije njegov sljedbenik, ni podložnik. Primjećuje se da prema Mažuraniću[3]) imade riječ družina ova značenja: socii, familia, familiares, comitatus i pares, a znači i »diona braća« (»... njegova družina plemeniti ljudi«, »... a poruci se ješe za rečenoga ... družina .....« što označuje njegove drugove, njemu ravne plemiće, možda blize srodnike, » .. da ne smem s mojom ženom, decom i s družinom u mojoj hiži spavati« ..., »kako jeden zmed njegove družine« što označuje tamquam unus ex familia actoris). Hrvatska riječ »družina« označuje upravo onaj familijaran i drugarski odnos, koji mora postojati izmedju poduzetnika kao vodje poduzeća i zaposlenih suradnika (radnika i namještenika).

Prema tome se pitanje, da li netko pripada k zajednici odredjenog poduzeća, odnosno k osobama, koje su u njoj zaposlene, ne prosudjuje po vrsti zaposlenja, nego po osobno-pravnom uključenju u tu zajednicu posebnog značaja. U slučaju dvojbe uvijek odlučuje momenat osobnopravne ovisnosti. Zato primjerice ne pripadaju u zajednicu poduzeća: a) članovi zastupstva ili ravnateljstva pravnih osoba ukoliko se naprama njoj ne nalaze u osobno-pravnom radnom odnosu, b) naučnici i volonteri, jer su isti doduše pridijeljeni zajednici poduzeća, ali samo u svrhu stručne izobrazbe u zvanju, c) srodnici (žena, djeca i dr.), ako vrše radnu dužnost kao posljedicu krvne veze, d) javni činovnici (na pr. vojnici i pripadnici državne radne službe, koji rade u privatnim poduzećima, ne spadaju medju zaposleno radno osoblje), e) kažnjenici, pripadnici zavoda za popravljanje kažnjenih osoba i f) osobe, koje rade zbog liječenja, izobrazbe ili iz karitativnih pobuda.

Osobe, koje su na osnovi radno-pravnog odnosa zaposlene u poduzeću, dijele se u: 1. namještenike, medju koje spadaju one zaposlene osobe, koje pretežno obavljaju više ili trgovačke ili kancelarijske radove, a medju koje spadaju: a) trgovački pomoćnici, koji su u trgovačkom obrtu u pravnom smislu namješteni uz plaću za obavljanje trgovačkih služba, b) tehnički namještenici (kao na pr. tehničari, ingenieuri, crtači i sl.), kućni namještenici, koji u kućanstvu vrše više službe (na pr. odgojitelji). Vodeći namještenici su oni, koji se nalaze u posebnom odnosu naprama vodstvu poduzeća i snose povećanu samostalnu odgovornost, i 2. radnici, medju koje spada sve ostalo zaposleno osoblje, a obuhvaćaju napose: a) obrtne radnike, koji su kao pomoćnici zaposleni u odredjenom obrtnom poduzeću, b) rudare i c) kućne pomoćnike, koji u kućanstvima vrše niže službe.

[3] Vladimir Mažuranić: Prinosi za Hrvatski pravno-povjestni Rječnik. (Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), Svezak II. Zagreb. 1909, str. 274.

Vodja poduzeća (poduzetnik) i radna družina sačinjavaju organičku vezu zajednice poduzeća, koja se smatra zajednicom dužnosti u svrhu unapredjenja samog poduzeća i za opće dobro naroda i države. Iz te zajednice poduzeća izlaze ove posljedice, i to: 1. vodja poduzeća je odgovoran upravitelj i kao takav odlučuje naprama radnoj družini u svim poslovima, koji su mu po zakonskim propisima povjereni. Kod toga ograničena je nadležnost vodje poduzeća na unutarnje-poduzetničke poslove (kao primjerice red u poduzeću, skrb za dobrostanje radne družine u zdrastvenom, moralno-ćudorednom i narodno-gospodarskom pravcu, uredjenje odmora u radu i dr.). S druge strane ne može vodja poduzeća u tom svojem svojstvu obustaviti poslovanje ili razriješiti postojeće radne ugovore, nego samo kao poduzetnik. Vodja poduzeća nije kod vršenja svoje funkcije vezan na pristanak drugih organa (na pr. povjereničko vijeće, ravnateljstvo), i ako je poželjno da se s njima predhodno dogovori i u onim dogadjajima, u kojima na to po zakonu nije obvezan. Sve odluke i odredbe vodje poduzeća moraju se kretati unutar postojećega pravnog poretka i ne smiju se protiviti pozitivnim zakonima (zakonitim naredbama) niti moralu (dobrim običajima), a napose ne smiju zadirati (povredjivati) u socijalnu čast nijednoga člana radne družine.

Radna družina obvezana je naprama vodji poduzeća u zajednici poduzeća na vjernost i poštenje, a svu svoju radnu snagu mora uložiti na ispunjenje zadataka, koje im on postavi. U slučaju potrebe obvezana je radna družina i na poslove (činidbe), koji prelaze izričito ugovorene ili normirane dužnosti (kao primjerice ako prijeti pogibelj, da se pokvare sirovine i sl.).

Ispunjenje dužnosti, koje izlaze iz zajednice poduzeća za vodju poduzeća i radnu družinu, predstavlja konzekvenciju socijalne ili radno-društvene časti, koju moraju svi pripadnici zajednice poduzeća uvijek visoko držati i kloniti se svega, čime bi se ista mogla povrijediti.

Povrede socijalne časti kažnjavaju se ovim kaznama, i to: a) opomena (Warnung), b) ukor (Verweis), c) redna kazna (Ordnungsstrafe) u novcu do 10.000 RM, d) oduzeće osposobljenja za vodstvo poduzeća ili službe povjerenika, i to bi bilo povremeno, ograničeno za odredjeno poduzeće ili na odredjene funkcije (kao na pr. na izobrazbu naučnika), i e) odstranjenje s dotadanjega radnog mjesta. Radi istoga djela (propusta) ne može se paralelno kumulirati više kazna.

Sudski postupak radi povreda socijalne časti zastaruje za jednu godinu računajući od dana kad je ista nastala.

U nacionalno-socijalističkoj Njemačkoj postoji posebna socijalna časna sudbenost, koja svojim postupkom služi za progon i kažnjavanje povreda socijalne časti radnih ljudi, a pod nju potpadaju poduzetnik, vodja poduzeća i pripadnici radne družine.

Načelno kažnjiva je svaka povreda socijalne časti. No obzirom na prijašnje liberalističko shvaćanje o važnosti i dužnosti rada, koje se ne može odjednoć zakonskim propisom izmijeniti, nego je za to potreban utjecaj i odgoj naroda, podvrgava njemačko zakonodavstvo pod kaznene sankcije samo odredjene teže povrede socijalne časti. Prema odnosnim zakonskim propisima predleži kažnjiva povreda socijalne časti:

a) ako poduzetnik, vodja poduzeća ili druga nadzorna osoba zloporabom svoga moćnog položaja u poduzeću zlonamjerno iskorišćuje

(na pr. prijetnjom otkaza rada i sl.) radnu snagu pripadnika radne družine u poduzeću i izvan poduzeća,

b) ako pripadnici radne družine zlonamjernim razdraživanjem radne družine ugrožavaju radni mir u poduzeću, ako si kao povjerenici svjesno prisvajaju vršenje nedozvoljenih (nepripadajućih) utjecaja (zahvata) na vodstvo poduzeća ili ako trajno zlobno smetaju duh zajedništva unutar zajednice poduzeća,

c) ako pripadnici radne družine (zajednice poduzeća) opetovano podnose državnom povjereniku rada lahkomislene pritužbe ili prijedloge ili ako uporno rade protiv njegovih pismenih uputa, i

d) ako članovi povjereničkog vijeća nedopušteno iznose (saopćuju) nepozvanim osobama povjerljive podatke, odnosno poslovne tajne ili tajne poduzeća, za koje su saznali prigodom vršenja svojih zadataka i koje su im kao takve označene.

Kod toga valja uvažiti, da se povrede socijalne časti podjedno smatraju povredama zaštitnog zakona u smislu § 823[4]) njem. grad. zak. i zato obvezuju na naknadu štete.

U pogledu izvršenja odluka, odnosno osuda spominje se slijedeće:

1. dosudjene novčane kazne naplaćuje državni povjerenik rada prema propisima zakona o gradjanskom parbenom postupku o ovrsi, i to na osnovi pravomoćnog otpravka časno-sudske osude, koju izdaje činovnik presudnog suda. Naplaćeni novčani iznosi otpremaju se državnoj blagajni, osim ako državni radni ministar ne odredi drugačije,

2. izvršenje osude, koja glasi na oduzeće sposobnosti za vodju poduzeća ili povjerenika poduzeća, odnosno na uklanjanje iz dotadanjega radnog mjesta nadzire državni povjerenik rada: a) ako je poduzetniku (vodji poduzeća) pravomoćnom osudom oduzeto svojstvo (sposobnost) vodje poduzeća, gubi isti time samo položaj vodje poduzeća u smislu spomenutoga zakona od 20. I. 1934. o uredjenju narodnog rada, dok inače ostaje netaknut njegov položaj u smislu trgovačkog i obrtnog prava, t. j. poduzetnik ostaje i dalje poduzetnikom, samo ne može više vršiti funkcije vodje poduzeća. Prema tome kaznena sankcija nije tako dalekosežna kao prema propisu § 15 državnog zakona od 29. IX. 1933. o nasljednom seoskom domu, prema kojemu nastupa t. zv. »Abmeierung«, t. j. gubitak svojstva seljaka (Bauerfähigkeit), jer »Der Bauer muss ehrbar sein. Er muss fähig sein, den Hof ordnungsmässig zu bewirtschaften«, b) ako je osudom oduzeta sposobnost vršiti funkciju povjerenika poduzeća, uzrokuje bez daljega gubitak takve službe, i to sa samom pravomoćnosti odnosne osude, i c) ako je radna osoba osudjena na uklanjanje s dotadanjega radnog mjesta, obvezan je poduzetnik takvu osobu otpustiti, odnosno premjestiti s dotadanjega radnog položaja na niži radni položaj. Za provedenje te osude potrebno je otkazati postojeći radni odnos, a otkazni rok može se osudom odrediti drugačije,

---

[4]) § 823 njem. gradj. zak.: »Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines Anderen widerrechtlich verletzt, ist dem Anderen zum Ersatze des daraus entstehenden Schadens verpflichtet.

Die gleiche Verpflichtung trifft denjenigen, welcher gegen ein Schutz eines Anderen bezweckendes Gesetz verstösst. Ist nach dem Inhalte des Gesetzes ein Verstoss gegen dieses auch ohne Verschulden möglich, so tritt die Ersatzpflicht nur im Falle des Verschuldens ein«.

nego je to ugovoreno, odnosno i protiv redovitih zakonskih otkaznih rokova.

Časno-sudski postupak radi povreda socijalne časti uredjen je prema njemačkom pravu tako, da postoje dvije molbe (instancije), i to: 1. prvomolbeni sud, koji odlučuje kao časni sud (Ehrengericht) i 2. prizivna molba, u kojoj odlučuje državni časni sudski dvor (Reichsehrengerichtshof).

Časni sud osniva se za svaki kotar državnog povjerenika rada, a sastoji od tri člana, od kojih je jedan sudac po zvanju kao predsjednik i dva prisjednika od kojih je jedan vodja poduzeća, a drugi povjerenik. Predsjednika imenuje državni ministar rada, dok prisjednike poziva predsjednik iz predloženih iskaza, koje sastavlja Njemačka radna fronta. Prisjednici se zaprisižu. Za službu prisjednika časnog radnog suda nijesu sposobne osobe, koje su pravomoćno osudjene na časno-sudsku kaznu.

Državni časni sudski dvor sa sjedištem u Berlinu odlučuje u senatu od pet članova, i to od dvojice sudskih činovnika (od kojih je jedan predsjednik), od jednog vodje poduzeća, jednog povjerenika poduzeća i jednog prisjednika, koga odredjuje državna vlada.

Časno-sudski postupak, koji je proveden protiv pripadnika odredjenog poduzeća radi djela zbog kojega je protiv istoga podignuta javna otužba, mora se odmah obustaviti. Takvu posljedicu ne uzrokuje privatna tužba, ali je i u tom dogadjaju svrsishodno da se dalji časno-sudski postupak obustavi do dovršenja kaznenog postupka. Ako kazneni postupak svrši s oslobodjenjem optuženoga, vodi se časno-sudski postupak radi činjenica, koje su bile predmet kaznenog postupka, samo ako iste opravdavaju časno-sudsku kaznu bez obzira i neodvisno od kažnjivog djela (propusta). No s druge strane ne protivi se presudjenje u kaznenom postupku provedenju časno-sudskog postupka. Isto tako ne isključuje oslobodjenje optuženoga u časno-sudskom postupku od kriminalne kazne, jer sve te pravne mjere služe različitim svrhama, koje se tiču zaštite, a mogu postojati usporedno. Tako primjerice može časni radni sud osloboditi radnika s razloga, što je to prva optužba protiv njega, ali radni sud može ipak zauzeti stajalište, da se poduzetnika ne može prisiliti, da dalje suradjuje s takvim radnikom u istom poduzeću, odnosno da predleži opravdani razlog za izvanredan otkaz.

Prema njemačkom pravu pripada socijalnoj časnoj sudbenosti prednost pred obraničkom časnom sudbenosti,[5] ako predleži povreda socijalne časti.

U pogledu samog postupka navode se ovi momenti:

1. Predpostupak pred državnim povjerenikom rada.

Državni povjerenik rada provodi predpostupak (predistragu) za ustanovljenje čim je prijavom ili drugim načinom obaviješten o kažnjivoj povredi socijalne časti, a napose spada u njegovu nadležnost preslušanje optuženoga. Primjećuje se da se prijave radi povrede socijalne časti moraju predlagati državnom povjereniku rada pismeno uz navod dokaznih sredstava, i to u onom kotaru državnog povjereništva rada, u kojem se nalazi nastan (sjedište) poduzeća. Državni povjerenik rada odlučuje nakon zaključenja predistrage, da li će staviti prijedlog na povedenje časno-sudskog postupka ili ne, a pored toga ovlašten je svoj

[5] § 77. naredbe od 15. VI. 1934.

prijedlog natrag povući sve do odluke predsjednika, odnosno do proglašenja osude prvostepenog suda.

2. Predsjednik časnog suda provodi medjupostupak nakon što je državni povjerenik rada predložio povedenje časno-sudskog postupka, i odredjuje dalje istrage ili ih sam provodi. Kod toga nije dozvoljeno provesti uhapšenje, prethodno zatvaranje ili predvedenje optuženika, kao ni zapljenu ni premetačinu, niti se predistraga ne provodi prethodno u smislu propisa zakona o kaznenom postupniku.

Prema uspjehu daljih izvida može predsjednik donijeti ove odluke, i to: a) odbaciti prijedlog državnog povjerenika rada svojim obrazloženim zaključkom, našto pripada državnom povjereniku rada pravo staviti prijedlog, da se rasprava provede pred časnim sudom, ili b) presuditi optuženika s obazloženom predodlukom na lakšu kaznu (opomena, ukor, redna kazna u novcu do 10.000 Rm.). Prije nego predsjednik donese predodluku mora optuženoj osobi pružiti priliku da se očituje na prijedlog državnog povjerenika rada. U predodluci mora se istaknuti, da će odluka postati ovršiva, ako se protiv nje u odredjenom roku ne podnesu prigovori, i c) uputiti predmet na glavnu raspravu.

3. Glavna rasprava održaje se: a) na prijedlog državnog povjerenika za rad, ako je predsjednik časnoga radnog suda otklonio svojim zaključkom u medjupostupku prijedlog na kaznu. Državni povjerenik za rad mora svoj prijedlog staviti u roku od jednog tjedna računajući od dana dostave zaključka, kojim se otklanja kažnjavanje, b) na prigovor optuženika ili državnog povjerenika za rad, ako je predsjednik časnoga radnog suda u medjupostupku dosudio kaznu. Takav prigovor mora se (pismeno ili zapisnički kod suda) predložiti u roku od jednog tjedna računajući od dana dostave predodluke, i c) ako predsjednik uputi predmet na glavnu raspravu.

Za postupak na glavnoj raspravi pred časnim radnim sudom vrijede propisi zakona o kaznenom postupniku s ovim osobitostima: a) državni povjerenik za rad je ovlašten prisustovati glavnoj raspravi i stavljati prijedloge, dok državni odvjetnik ne sudjeluje kod socijalnoga časnog sudovanja, b) optuženik može se dati zastupati po branitelju, koji se iskazuje posebnom pismenom punomoći, c) predsjednik može isključiti javnost od glavne rasprave i d) o opsegu dokaznog postupka odlučuje časni radni sud prema slobodnoj ocjeni pri čemu nije vezan na stavljene prijedloge, odustajanja i prijašnje zaključke.

Časni radni sud donosi osudu prema slobodnoj ocjeni na osnovi uspjeha rasprave.

4. Protiv osude prvomolbenoga časnog radnog suda dozvoljen je priziv na državni časni dvor u roku od dva tjedna računajući od dana dostave prvomolbene osude, a vrši se pismeno ili zapisnički kod samog drugomolbenog suda. Na predlaganje priziva ovlašten je u svim dogadjajima državni povjerenik rada, a optuženik samo ako je osudjen na teže kazne (redne kazne u novcu preko 100 RM, oduzimanje sposobnosti za vodju poduzeća ili povjerenika u poduzeću, uklanjanje sa sadanjega poslovnog mjesta). Prizivu pripada odgodna moć.

Državni časni dvor ispituje napadnutu osudu u punom opsegu, a kod toga nije vezan na činjenična ustanovljenja prvomolbenoga časnog radnog suda.

Odpisom od 25. VI. 1935. prenesao je državni vodja i kancelar ovlaštenje na postupak putem milosti u socijalnoj časnoj sudbenosti na državnoga radnog ministra, koji ga vrši u sporazumu s državnim ministrom pravosudja.

Njemačka radna fronta (Die Deutsche Arbeitsfront) je član Nacionalno-socijalističke njemačke radne stranke u smislu zakona od 1. XII. 1933. o osiguranju jedinstva stranke i države, a predstavlja organizaciju sviju Nijemaca stvaralaca s glavom i rukom sa svrhom, da sve surodnjake vodi politički, svjetovno-nazorno i stručno te zaokupi u nacionalno-socijalističku zajednicu Članovi radne fronte jesu: a) kao pojedinačni članovi svi njemački državljani radnici, namještenici, obrtnici, poduzetnici i pripadnici slobodnih zvanja, koji su arijskog porijetla i b) kao korporativni članovi obzirom na pripadnost korporativno prislonjenoj organizaciji (kao na pr. Državni prehranbeni stališ, Nacionalno-socijalistički savez liječnika, Državna kulturna komora i dr.). Pokrovitelj radne fronte je državni voda i državni kancelar. Glavna zadaća njemačke radne fronte sastoji se u stvaranju istinske narodne zajednice i zajednice činidaba sviju Nijemaca, a iz toga slijedi: a) odgoj članova u nacionalnom socijalizmu, b) izobrazba članova u zvanju, c) skrb za članove u radno-pravnom smislu i obzirom na socijalno osiguranje, d) briga za zdravstveno stanje članova u poduzeću i izvan njega, e) uredjenje slobodnog vremena preko nacion-socijalističke zajednice »Snaga putem radosti« (Kraft durch Freude), f) privredno zadovoljavanje putem suradnje zajednica poduzeća s državnim povjerenikom rada i zajednički rad s organizacijom obrtne privrede.

Postupak ravna se u prvom redu prema posebnim propisima zakona od 20. I. 1934. o uredjenju narodnog rada i provedbenih naredaba k tome zakonu, a kao pomoćna pravna vrela primjenjuju se propisi zakona o kaznenom postupniku, odnosno specijalni propisi zakona o sudskom ustavu (o održavanju reda na raspravama, o sudskom jeziku, o vijećanju i glasovanju i dr.)

PROF. DR. EUGEN SLADOVIĆ

LITERATURA:

Georg Simmel: Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Zweite Auflage. München—Leipzig. 1922. — Alfred Vierkandt: Gesellschaftslehre. Stuttgart. 1928. — Gustav Ratzenhofer: Soziologie. Positive Lehre von den menschlichen Wechselbeziehungen, Leipzig. 1907. — Dr. Othmar Spann: Kurzgefasstes System der Gesellschaftslehre. Leipzig. 1914. — Dr. A. Achilles: Bürgerliches Gesetzbuch. Berlin. 1901. — Dr. H. Wiers: Das Reichszivilrecht. Anhang: Staatsgrundgesetze. Berlin. 1936. — Dr. W. Herschel: Neues Arbeitsrecht nebst den noch geltenden älteren Vorschriften. 5. Auflage. Leipzig. 1937.

TALIJANSKI UDRUŽBENI SUSTAV

Fašistički režim, stvaratelj novog poretka, nije mogao dati svojim ustanovama površno značenje, prolazno, nebitno. Radi toga je njegov sindikalno - udružbeni uredjaj stvarno očitovanje, zahvaljujući kojemu se mnoštvo radnika i svaki drugi čimbenik gospodarstva i proizvodnje sjedinjuju radi najvišeg narodnog cilja u borbi protiv svih liberalnih i kolektivističkih degeneracija.

Ovaj je uredjaj dakle revolucionarni izražaj, koji ne ograničava svoju zadaću jedino na to, da poravna i dovede u stegu odnose glavnice i rada, ne iscrpljuje se u ustrojstvu proizvodnih sila i sila rada, već se upravlja prema daleko opsežnijim i širim ciljevima, koji se tiču zaštite, razvoja, valorizacije profesionalnih kategorija, unoseći ih u narodni život i upućujući njihovu suradnju prema najvišim ciljevima nacije.

Eto, zašto fašisti smatraju sindikalno-udružbeni uredjaj ustrojnim i bitnim djelom ideja i privedenja u život fašizma.

Idealne i djelatne vodilje fašizma nužno dovode do političkog, društvovnog i gospodarskog uredjaja, koji je Mussolini stvorio za ovih 19 godina i koji će se neprekidno usavršavati u budućnosti.

Ne treba se dakle čuditi, što se fašizam odmah zauzeo ostvarujući svoj gospodarsko-društvovni nauk, da ustroji sve radne djelatnosti prema načelima i sindikalnim shvaćanjima fašizma, što je trebalo borbu staleža zamijeniti suradnjom glavnice i rada rješavajući na taj način vjekovno društvovno pitanje.

Ovo je rješenje prijeko potrebna predpostavka udružbene države, to liko prijeko potrebna, da je Duce izričito rekao: »Država je ili udružbena ili nije fašistička«.

U osnovi i predpostavci sindikalno-udružbenog fašističkog uredjaja nalazi se dakle isto ideološko i doktrinalno shvaćanje fašizma, koje se svodi na narod, sljub gospodarske, političke, društvovne snage zemlje, »sljub — kao što je napisao Duce — svih tvarnih i netvarnih vrijednosti rase.«

Da sindikalni uredjaj ima zajedničku ideološku osnovu s revolucijom crnih košulja, pokazuje i povjesna činjenica, što se fašistički sindikalizam rodio zajedno s prvim junačkim borbenim odjelima i razvio se odmah baš u onim krajevima Italije, gdje se društvovna borba vodila najvećom žestinom.

Na zboru od 24. listopada 1922. godine Mussolini je proglasio: »Mi hoćemo veličinu nacije u tvarnom i duhovnom smislu. Eto zašto stvaramo sindikalizam.«

Dakako, nije fašizam, već u svomu povoju, zabrinuo jedino društvovni čimbenik; ali taj društvovni čimbenik, nadahnut potpuno novim političkim predpostavkama, stare političke stranke — sve stare stranke — nijesu bile sposobne osjetiti.

Društvovni je ideal bio uvijek budan u Mussoliniju. Kada je 1914. godine 25. studenog protjeran iz socijalističke stranke, on reče radnicima: »Vi me ne ćete izgubiti: 12 godina moga života u stranci jesu i treba da budu dovoljno jamstvo za moju socijalističku vjeru. Socijalizam je nešto, što se uvlači u krv. Ono, što me sada dijeli od vas, nije malo pitanje: to je veliko pitanje, koje dijeli cijeli socijalizam.«

Narodno podrijetlo fašističkog uredjaja

U svijetu je već buknuo svjetski rat. Veliko pitanje, koje je dijelilo socijalizam, bilo je uplitanje u rat, koji je smatran prologom svjetske revolucije. Mussolini se slagao s tribunom talijanskih radnika, Filippom Corridonijem, odlučnim intervenistom, koji je kasnije junački pao u rovu Frasche (Trincea delle Frasche). Buržoaziji se svakako nije svidjela ova vrst uplitanja. Njezinom zaslugom rat dobi popularno značenje, a i revolucionarno. Nečovječnom žrtvom stara buržoazija, oslonjena na brojne demokratske internacionalizme, htjela je opet zauzeti svoje položaje i mirno upravljati svojim poslovima.

Ali Mussolini u ime radnika palih u rovovima i u ime onih, koji su se iz rovova vratili, reče: »Nastao je čas, kada sudbina svojim zlatnim čekićem kuca na vrata šutnje i zove naše pale u dugi život besmrtnosti. Nastao je čas, kada savjest sakuplja najraznovrsnije dužnosti i bilježi svijetle vrhove, prema kojima treba ići noseći u srcu potrebnu mržnju, da bi se hranila još veća ljubav.«

Protuliberalni uredjaji

Ovo narodno podrijetlo, ova neprekidna veza s mnoštvima, uvijek se nalazi u fašističkim uredjajima. Ali ne proizlazi nikakvo socijalističko stanovište. Duce je jasno rekao, da je fašizam »odlučno nijekanje onog nauka, koji sačinjava osnovu t. zv. znanstvenog i marksističkog socijalizma, baca postrance cjelokupni sastav demokratskih ideologija i odbija ih kako u njihovim teoretskim predpostavkama tako i u njihovim praktičnim provedbama; prema liberalnim naucima u stavu je opsolutne opozicije kako na političkom tako i na gospodarskom polju.«

I zato je fašizam — obznanjuje još uvijek Duce — »protiv socijalizma, jer koči povjesni pokret borbe staleža i ne priznaje mogućnost stapanja staleža u jednu jedinu gospodarsku i moralnu stvarnost; protiv liberalizma je, koji se rodio kao negativna činjenica reakcije protiv apsolutizma, pošto je ovaj iscrpio svoju povjesnu funkciju, otkad je država prešla na savjest i volju naroda. Liberalizam je nijekao državu u probitku pojedinca; fašizam ističe državu kao pravu stvarnost pojedinca.«

Fašizam se diže protiv i iznad političkih snaga proteklog stoljeća, koje su se iscrpile; »šta više u tolikoj mjeri — zapazio je Mussolini 1934. godine na Drugoj petogodišnjoj skupštini režima — da one više ništa ne govore novim pokoljenjima«.

Nepobitna samoniklost sindikalno-udružbenog fašističkog uredjaja

Moralna i doktrinalna osnova:

Radi ove revolucionarne razvijenosti u prošlosti sindikalno-udružbeni talijanski uredjaj proizlazi iz integralnog shvaćanja života: političkog, društvovnog, gospodarskog. Radi toga ovaj uredjaj ima nepobitnu samoniklost, čak prema svim drugim sličnim političkim sustavima, i osigurava potpuno novo ustrojstvo narodnog života. Ova originalnost sastoji se iz dva dijela:

Jednog n e g a t i v n o g, jer nema više individualizma, glavničarstva, klasičnog sindikalizma, kolektivizma, stranačkih spekulacija, borbi staleža

i kategorija: sva počela, koja su, ma kakve da su bile namjere fašističke revolucije, poslije poslužila da se uredi i riješi cijeli društvovni život, u kome su sile rada, lišene svakog jamstva i zaštite, mogle suprotstaviti glavničarskom tlačenju samo žestoku obranu svog prava na život;

jednog p o z i t i v n o g, jer fašističko shvaćanje ne ostavlja više osamljenima, nesložnima, protivnima, izvan ili protiv države, sve radne i proizvodne snage, već ih sjedinjuje, stapa, preporadja, disciplinira kao komponente narodnog života, koji premašuje svačije probitke, ali koji je probitak svih.

Ovo je moralna i doktrinalna osnova cjelokupnog sindikalnog i udružbenog uredjaja, budući da je afinitet izmedju sindikalne i udružbene djelatnosti veoma tijesan.

Sindikalna i udružbena djelatnost

Takodjer je jasno, da se sindikalna djelatnost i korporativna djelatnost moraju smatrati odvojenima, jer d o k u d r u ž b a u r e d j u j e g o s p o d a r s k e o d n o s e o n o g f a š i s t i č k o g g o s p o d a r s t v a u v e d e n o g n o v o m c i v i l i z a c i j o m n a s t a l o m u z n a k u l i k t o r a, — d o t l e s i n d i k a l n i u r e d j a j o d r e d j u j e o n e o d n o s e, k o j i b i s e m o g l i n a z v a t i d r u š t v o v n i m o d n o s i m a p o j e d i n a c a v e z a n i h z a o v o g o s p o d a r s t v o.

Sindikalna djelatnost

S i n d i k a l n i z a k o n o d 3. t r a v n j a 1926. i »P o v e l j a r a d a.« — Društvovni odnosi uredjeni sindikalnim uredjajem imaju svoje najglavnije izvore u zakonu od 3. travnja 1926. — godine pete fašističkog doba (nazvan još »sindikalnim zakonom« i »revolucionarnim«, koji je odredjen, da ostane kao spomen u povijesti svijeta) i u »Povelji rada« prihvaćenoj od Velikog fašističkog savjeta 11. travnja 1927. — šeste godine fašističkog doba.

Na ovim se zakonima osniva zakonodavna djelatnost i sindikalna djelatnost režima, koja se tiče ovih točaka:

a) Pravna stega skupnih odnosa rada;
b) magistratura rada;
c) formalnost i nadzori u pogledu odnosa rada;
d) radni sati, tjedni i nedjeljni odmor, dopust, obiteljski doplatci;
e) higijena rada;
f) osiguranje protiv nesretnih slučajeva;
g) društvovna skrb osiguranja, recipročnost, obrana rase;
h) skrb (osiguranje prebivališta);
i) legislakcija, koja se tiče naročitih kategorija radnika;
m) profesionalna nastava;
n) legislakcija rada žena i djece i zaštita materinstva radnica.

Svaka od ovih skupina predstavlja važnu zbirku zakona i odredaba, koje potpuno obuhvaćaju sindikalnu djelatnost.

S i n d i k a t u f a š i s t i č k o m u r e d j a j u. — Pošto smo stigli do ove točke, moglo bi se zapitati, kako radi sindikat u fašističkom uredjaju? Kako živi? Odgovaramo:

Prije svega zakon je dao sindikatu stanovitu osobnost, t. j. pravno priznanje od 1926. godine. Pravno priznanje znači potvrda sindikatu bića pravne osobe priznate zakonom. On je dakle ustrojen u državi. Nije više nešto strano ili suprotno, i ne smatra se više »maloljetnim« kao što je to bilo prije, kada je bio »izvan« života države. Sindikat predstavlja zakonsku kategoriju, radi koje je ustanovljen: predstavlja sve upisane i neupisane. Svi ugovori, koji se zaključuju i koje on štiti, vrijede za sve.

Skupni ugovor rada zapravo je pravi zakon, koji odredjuje život talijanskih radnika. Može biti, da su talijanski radnici izgubili politički ukus, da kao ovce nose svoj glas u izborne kutije; ali zaključenje ugovora rada, kojega se prva sobodna diskusija obavlja u opsegu samog sindikata za vrijeme plenarnih sjednica svih zainteresiranih kategorija, najbolja je gimnastika skupne volje; najbolja vježba za rasprave najživotnijih probitaka, najbolje sredstvo za ocjenu onih počela, koja se odvajaju od mnoštva, ili sredstvo za ocjenu vrijednosti djelatnosti onih, koji ravnaju. U fašističkom stilu to znači okrenuti pogled prema pitanjima proizvodnje i prema općim političkim pitanjima.

Radnici i poslodavci susreću se izravno, kao što su i najizravnije zainteresirani u ugovoru. Suradnja ovdje ima svoj najviši i najuvjerljiviji izražaj. Potom interveniraju sindikalne postrojbe u svojoj pomoćnoj i središnjoj funkciji. Država svojom silom i svojom pravicom nameće poštivanje ugovora rada. Čini još i više, jer ugovor nije prepušten ćudi stranaka. Zakon od 3. travnja odredjuje klauzule, koje se obvezatno moraju pretresti u probitku radnika. Klauzule se odnose na tri vrsti zaštite:

Prva je gospodarska zaštita, t. j. kako se dijele kategorije radnika i njihove odgovarajuće dužnosti, koje im se povjeravaju; plaća; sustav retribucije.

Druga je fiziološka zaštita, koja se tiče fizičkog zdravlja, radnih sati, tjednog odmora, plaćenog dopusta, sprovoda u nesretnim slučajevima, higijene, osakaćenja.

Treća pomoć se može nazvati društvovnom zaštitom te sadržava: smještaj, stupanje na rad, vrijeme pokusa, stegovne mjere, kulturnu i stručnu nastavu, otkaz, ostavku, savjetovanje poslije prestupa, reklamacije i t. d.

Prestupi i magistratura rada. Suradnja staleža i usavršenje jamstva i pomoći u radu ne mogu naravno sasvim isključiti kontraste. Misao, da se ti društvovni kontrasti izglade, pozivajući se na jedan viši »sud«, nije zacijelo nova. Ali kao i obično, je li provedena u djelo? Pozivajući se na mjerodavnu odluku, čak i obvezatno. Ali nikakva mjerodavna odluka ne može ozbiljno udovoljiti potrebama više pravice i apsolutne nedjeljivosti, koje se nameću u sukobima rada. I evo ustanovljenja magistrature rada povjerene jednoj ustanovi, koja je okružena najopširnijim i najrječitijim poštivanjem: redovna magistratura. I u ovoj se izabrao jedan od najviših sudova, da bi prikazao važnost danu radu: apelacija.

Onaj, tko sudi, dakle je redovita sudska vlast s jednom posebnom dužnošću: u tu svrhu apelacioni sud pomaže se nekolicinom stručnjaka i tehničara u pitanjima rada i sindikata.

Organizatorna funkcija sindikata

Pogledajmo sada organizatornu dužnost sindikata. Ona se osniva na slobodnoj i dragovoljnoj organizaciji i u stručnim postrojbama po kategoriji radnika, poduzetnika, profesionalaca i umjetnika. I ovdje je organsko načelo, i ovdje je zapravo na djelu država. Šta su zapravo kategorije, na kojima se osniva sindikalni uredjaj?

One su odraz radnog naroda, koji se organizira s konačnom svrhom, da sudjeluje u udružbama. U ovima se obavlja ujednačenje probitaka stvarnosti i praktičkim potrebama, gospodarskim, društvovnim i narodnim potrebama.

To je samovlada, kojom se stvara novi tip fašističkog predstavništva, koje je najistinitiji i najveći oblik moderne demokracije. Ove se kategorije oblikuju, odgajaju, jačaju u sindikatu.

Pošto su se na taj način dovele u stegu stručne postrojbe, ove postaju pravne osobe, ako ih je priznala država. Imaju dakle vlastitu volju, vlastita prava i dužnosti, i kao takve su autonomne prema osobama, koje su njihovi pripadnici.

One su takodjer i ustanove javnog prava, jer imaju funkcije od javnog probitka, koje su im delegirane od države i jer mogu vršiti zapovjednu moć (silu) (obvezatne norme, odredbe godišnjih prihoda i t. d.). Da bi stekle pravno priznanje, radničke postrojbe moraju dokazati, da njihovi upisani članovi predstavljaju (dragovoljnim pristupom) najmanje jednu desetinu radničke struke, radi koje je i ustanovljena postrojba, a koji postoje na području, na kojemu djeluje postrojba, »ili, ako se radi o postrojbama poslodavaca, kojih upisani članovi (vlastitom voljom) zaposluju bar jednu desetinu radnika, koji zavise od te vrsti poduzeća, radi koje je ustanovljena postrojba, a koji postoje na području, na kojemu djeluje postrojba.«

Potrebno je osim toga, da članovi budu talijanski državljani i da nijesu mladji od 18 godina, da su dobrog ćudorednog i političkog vladanja s nacionalnog stanovišta, i da upravitelji postrojbi daju jamstvo o moralnosti, sposobnosti i sigurnoj nacionalnoj vjeri.

Pravno može biti priznata samo jedna postrojba za svaku radničku struku, struku poduzetnika, profesionalaca i umjetnika.

Državni službenici javnih ustanova. — Ove se radničke struke ne mogu uvrstiti u sindikalne postrojbe. Zakon od 3. travnja 1926. točno odredjuje: »Odnosi izmedju javnih ustanova političkog značenja i njihovih službenika takve su naravi, da onemogućuju stvaranje sindikalnih ustroja javnoga prava, jer je neshvatljivo pravno priznanje obrane struke ili razreda protiv ustanova, koje predstavljaju opći probitak. Ove ustanove imaju već same po sebi obveze prema svojim pripadnicima, koji su izvan pravog polja posebničkog ugovora.«

Odredbom predsjednika vlade od 23. veljače 1927. godine ovlašćena je »Opća fašistička postrojba javnog zaposlenja«, koja, pravno priznata kraljevskom odredbom od 10. listopada 1929. g. br. 1931, ima svoj razlog postojanja u fašizmu, te prema tome sakuplja i čini svojima postulate i disciplinu.«

Sindikati: Udružbe prvog stupnja. — Pravno priznate udružbe, koje obuhvaćaju pojedine radnike ili poduzetnike, nazivaju se

»Udružbama prvog stupnja ili jedinstvene« ili jednostavnije »sindikati«; one udružbe, koje obuhvaćaju više sindikata, zovu se »Udružbe višeg stupnja.«

Prema zakonu od 3. travnja 1926. Udružbama prvog stupnja ili sindikatima mogu biti: općinski, pokrajinski, medjupokrajinski i nacionalni, prema tome što obuhvaćaju, za jednu odredjenu profesionalnu struku poslodavci ili radnici postojeći u jednoj općini, u jednoj pokrajini, u više pokrajina ili u cijeloj Naciji.

Ovo su organi sindikata:

a) Skupština, koju sačinjavaju svi upisani, ako se radi o općinskom sindikatu, koju sačinjavaju članovi ili povjerenici Općinskih sindikata smještenih izvan pokrajinskih sjedišta, ako se radi o Pokrajinskim sindikatima; koje sačinjavaju članovi, t. j. tajnici pokrajinskih sindikata i Pomoćni zavodi, koje tvore sindikati priznati zakonom, ako se radi o nacionalnim sindikatima.

b) Savjet, koji sačinjavaju tajnik i ne manje 11 ni više od 19 članova, koje skupština bira na tri godine, kad se radi o Nacionalnom sindikatu; Medjupokrajinski, Pokrajinski i Općinski sindikati imaju medjutim:

c) Direktorij, koji sačinjava 5 do 8 članova, koji su birani na skupštinama na tri godine, povrh jednog člana medju pripadnicima struke uvrštene u sindikat, člana, koga odredjuje mjesna nacionalna postrojba ratnih invalida.

d) Tajnika, koji upravlja i predstavlja sam sindikat i koga biraju na skupštinama. Ostaje na dužnosti tri godine. Općinski sindikati mjesto tajnika imaju jednog povjerenika, koga takodjer bira skupština.

Općinski sindikati su mjesni organi pokrajinskih sindikata, a ovi, kada postoje, organi nacionalnih sindikata.

Udružbe višeg stupnja: Federacije (Udružbe drugog stupnja). — Od Udružbi prvog stupnja ili »Jedinstvenih« penje se na Federacije ili Udružbe drugog stupnja t. j. Unije više Udružbi prvog stupnja »Sjedinjenih.«

Organi Federacije su ovi:

a) Skupština tajnika pokrajinskih sindikata i nacionalnih sindikata i upravljača zavoda stvorenih od svake Federacije i priznatih zakonom;

b) Savjet, sastavljen od tajnika i od stanovitog broja članova od 12 do 20, izabranih od skupštine na tri godine;

c) Izvršni odbor, koji sačinjavaju tajnik Federacije kao predsjedatelj i pet izabranih članova od Savjeta medju svojim ljudima, te jedan član Odsjeka ratnih invalida, koga odedjuje sama postrojba medju pripadnicima struka uvrštenih u Federaciji;

d) Tajnik izabran od Skupštine, koji upravlja i predstavlja Federaciju u roku od tri godine. Ovaj se može ponovno izabrati.

Konfederacije (Udružbe trećeg stupnja). — Od Federacije se prelazi na konfederacije ili Udružbe trećeg stupnja, t. j. Unija nekoliko Federacija zajedno.

Organi su Konfederacije ovi:

a) Savjet, koji sačinjavaju predsjednik Konfederacije, tajnici Federacija i Nacionalnih sindikata i upravljači Pomoćnih konfederacionih zavoda priznatih zakonom.

b) Izvršni odbor, koji čine predsjednik Konfederacije, koji mu ujedno i predsijeda, pet članova izabranih iz redova Savjeta i jedan predstavnik Narodne postrojbe ratnih invalida, koga odredjuje sama postrojba medju pripadnicima struke uvrštene u Konfederaciji.

c) Predsjednik, koga imenuje Vlada na prijedlog Savjeta, koji upravlja i predstavlja Konfederaciju u tri godine: može se ponovno izabrati.

Periferijski su organi Konfederacije ovi:

Pokrajinske unije, koje su stvorene, da prilagode sindikalnu organizaciju praktičnim potrebama. Unije sabiru sve sindikate kategorije zajedno u sastavu pokrajine. Njih vode ovi organi:

a) Tajnik, odredjen od predsjednika Konfederacije po odobrenju Ministarstva Udružbi, on vodi i predstavlja Uniju;

b) Komitet Unije, koji sačinjavaju tajnici sindikata postojećih u sjedištu pokrajine, i jedan član izabran od postrojbe ratnih invalida medju pripadnicima struke uvrštene u sindikatima, koji podpadaju pod Uniju.

Kao što su Federacije organi za učvršćenje kategorija, tako Unije predstavljaju organe za teritorijalno uvrštenje u smislu, sjedinjuju sindikate, koji pripadaju istoj proizvodnoj grani, koja sačinjava Konfederaciju, a koji postoje na području pokrajine.

Uniji nije dodijeljeno zvanje pravne osobe.

One predstavljaju izvršne konfederativne organe, odredjene da vode u mjestu sve one zadaće ujednačenja, koje Konfederacija obavlja u središtu;

Djelatnost udružbe višeg stupnja. — Nacionalne Federacije obavljaju sindikalnu djelatnost u pravom smislu riječi, t. j.: zastupanje, zaštita, uredjenje skupnih odnosa rada, pomoć, tehnički, moralni i nacionalni odgoj pripadnika profesionalnih struka, povećanje i poboljšanje proizvodnje.

Konfederacije sačinjavaju središnje organe zauzete uglavnom dužnostima, da se uskladjuju u svojoj vrsti proizvodnje, t. j. usklade k središtu Nacionalne federacije, pod koju spadaju. Točnije, one jedinstveno zastupaju sve struke uvrštene u odgovarajućoj grani proizvodnje, discipliniraju sindikalno svrstavanje prema uputama nadležnih državnih organa; brinu se za zaključenje skupnih ugovora rada i sporazuma za uredjenje gospodarskih skupnih odnosa, koji obuhvaćaju probitke opće naravi za struke uvrštene u priradnim postrojbama, proučavaju i uskladjuju pitanja, koja postrojbe žele podnijeti nadležnim udružbama; podupiru osnivanje zavoda za gospodarsku pomoć, za stručnu nastavu i moralni i nacionalni odgoj svojih predstavnika.

Iznad svega se brinu, da suglase djelatnosti pripadnih postrojbi s ciljem, da se ostvari najveće političko, gospodarsko i društvovno jedinstvo: održavaju stegu postrojbi, da se bolje postignu željeni ciljevi; bdiju nad upravom pripadnih postrojbi.

Federacije i Konfederacije predstavljaju postrojbe višeg stupnja i priznate su kao pravne osobe.

Udružbena djelatnost

Zakon od 5. veljače 1934. stvara i uredjuje djelatnost Udružbi.

Udružbe predstavljaju »Državne organe s pomoću kojih se postiže potpuna, organska i jedinstvena stega proizvodnih snaga, koja teži razvoju bogatstva, političke moći i blagostanja talijanskog naroda« (Mussolini).

One (udružbe) stavljaju sebi za zadaću da postignu ove ciljeve:

a) u unutrašnjosti stvaranje jedne organizacije, koja bi znatno i točno smanjila razmak izmedju maksimalnih i minimalnih mogućnosti života.

b) izvana: neprekidno povećavati svjetsku moć Nacije, omogućavajući ekspanziju u svijetu.

Dužnosti udružbi. — Dužnosti udružbi se razlikuju u: odredbene, savjetodavne i posredbene.

Odredbena djelatnost udružbi se sastoji u pravu da izdaje odredbe nakon odobrenja Narodnog Savjeta ili Središnjeg udružbenog komiteta, sa zakonskom snagom, da se skupno urede gospodarski odnosi i proizvodnja podvrgne stezi.

Savjetodavna djelatnost se sastoji u davanju mišljenja u svim pitanjima, koja bilo kako zanimaju granu gospodarske djelatnosti, radi koje su pojedine udružbe i osnovane, bilo da je to mišljenje zatraženo od nadležne državne uprave, bilo da potječe na pobudu same udružbe.

U opsegu savjetodavne djelatnosti, za koju su nadležne, udružbe daju svoje mišljenje (na primjer povodom ovlašćenja za izgradnju novih uredjaja, povodom izmjene ili bilo kakve discipline cijena robe; da utvrde cijene proizvodnje, da potvrdjuju nacrte i programe proizvodnje, i t. d.)

Posredbena djelatnost na koncu se sastoji od dužnosti udružbe da pokuša urediti, s pomoću posredbenog odbora sastavljenog medju članovima same udružbe, koje bira Predsjednik s vremena na vrijeme, skupne nesuglasice rada prije no što se te nesuglasice prijave Magistraturi Rada.

Dvadeset i dvije udružbe fašističke države. — Postoje već odavna i do sada su obavile opsežnu djelatnost. One obuhvaćaju sve grane gospodarske djelatnosti proizvodnje.

To će reći:

1. Udružbe koje obuhvaćaju ciklus poljodjelske djelatosti, veleobrtne i obrtne u poljodjelstvu (cerealije, povrćarstvo, cvjećarstvo i voćarstvo, vinogradarstvo, živinarstvo i ribolov, drvo i tekstilni proizvodi);

2. Udružbe, koje obuhvaćaju proizvodni ciklus veleobrta i obrta (siderurgija i metalurgija, mehanika, kemijski veleobrt, odjeća, papir i tisak, gradjevinarstvo, voda, plin, elektrika, ekstraktni veleobrti, staklo i keramika, ulja, maziva i goriva);

3. Udružbe, koje obuhvaćaju proizvodnu djelatnost raznih službi (pomoć i zajam), profesije i umjetnosti, more i zrak, unutarnji promet, zabava, gostioničarstvo.

Organi udružbi: Ovo su organi Udružbi:

a) Savjet Udružbi, kome predsijeda Predsjednik Vlade, koji može delegirati tu dužnost Ministru Udružbi. Savjet je sastavljen na ovaj način:

1. Ministar Udružbi, predsjednik:

2. Efektivni članovi: Tri predstavnika Fašističke narodne stranke, od kojih jedan sa zvanjem Podpredsjednika savjeta;

Predstavnici sindikalnih postrojbi poslodavaca i radnika, s istim ovlastima (čiji se broj mijenja prema udružbi);

Predstavnici Narodne talijanske ustanove suradnje;

3. Dodijeljeni članovi (s pravom prijedloga glasovanja), koje odredjuju, s istim pravima, postrojbe poslodavaca i radnika, te druge ustanove, i to u broju odredjenom po zakonu.

b) Tehnički udružbeni komiteti zborovi, jesu organi ovlašćeni učiniti brzom djelatnost Udružbi, koja može stvoriti takve Komitete sa svrhom, da prouče pojedina naročita pitanja, koja se poslije podnose na odobrenje Savjetu same Udružbe.

I. Tehnički udružbeni zborovi obuhvaćaju jednakopravne predstavnike zainteresiranih struka poslodavaca i radnika, kao i predstavnike Fašističke stranke.

c) Savjetodavni udružbeni zborovi jesu Zborovi stvoreni u opsegu same Udružbe, da bi joj olakšali obavljanje savjetodavne dužnosti.

d) Nacionalni savjet udružbi jest predstavnički organ, t. j. u isto je vrijeme državni organ i proizvod sindikalne organizacije.

Prema nedavnoj obnovi on je sastavljen ovako:

a) Predsjednik: predsjednik vlade;

b) Članovi: 1. članovi Središnjeg udružbenog zbora; 2. efektivni savjetnici Udružbenih savjeta.

e) Središnji udružbeni zbor jest organ za uskladjenje i vezu medju udružbama i može se takodjer definirati kao izvršni organ Narodnog udružbenog savjeta.

Ovako je sastavljen:

Predsjednik: predsjednik vlade;

Članovi: a) Svi ministri; državni podtajnici;

b) Vice-tajnici i administrativni tajnik Fašističke stranke;

c) Predstavnici Fašističke stranke iz opsega Udružba, čiji su oni vicepredsjednici;

d) Devetorica predsjednika Sindikalnih konfederacija poslodavaca, radnika i slobodnih profesionalaca umjetnika;

e) Predsjednik Fašističke narodne ustanove suradnje.

f) Opća sjednica udružbi, koju može sazvati Predsjednik vlade »da bi dao upute u pogledu smjernica sindikalne djelatnosti, koje se tiču pitanja proizvodnje i sa svrhom udružbenog uredjenja istih.« Na njoj sudjeluju:

a) Članovi Narodnog udružbenog savjeta;

b) Savjetnici dodijeljeni Savjetima pojedinih udružbi.

g) Fašistička i udružbena komora zajedno s Kraljevskim senatom jest ustavni organ Države, preko kojih se udružbe stavljaju u zakonodavnu djelatnost. Ona je, poslije XXI. Legislature, zamijenila Skupštinu narodnih zastupnika.

Članovi Fašističke i Udružbene komore jesu ovi:

a)Predsjednik vlade i Vodja fašizma;

b) Članovi Savjeta Narodne fašističke stranke;

c) Članovi Narodnog Savjeta udružbi;

d) Članovi Velikog fašističkog savjeta, izuzevši onih, koji su senatori Kraljevine ili talijanski akademici.

Zaključak

Iz potreba sindikalno-udružbenog uredjaja nazire se bliska srodnost ne samo izmedju Sindikata i Udružbe (koja je odraz prvoga), već i izmedju Sindikata, Fašističke stranke i Države.

Država se naziva totalitarnom, jer su se sva počela čvrsto stopila; jer su sve radne i proizvodne snage stavljene na istu visinu pravnu i mo-

ralnu s istim pravima i jednakim dužnostima; sve društvovne djelatnosti imaju političku vrijednost i politički udio; svima je gospodarskim djelatnostima priznato političko obličje, koje ih svrstava u etiku Države.

Sindikalno-udružbeni uredjaj ostvaruje potrebnu stegu nametnutu opširnošću modernog života: stegu, koja se svuda ispoljava, snažno, čak iako je skrivena pod raznim obličjima.

Talijanska disciplina, budući da je samo potpuno novi izražaj, organska, moralna koncepcija Države, koja je riješila tragični sukob izmedju države i ličnosti, jest doista najspontaniji, najlogičniji oblik slobode.

Talijanska osoba, stavljena, da tako rečemo, u prirodni kolosjek, svjesna svojih ciljeva i puteva, koje treba prijeći, najslobodnija je od svih.

Talijanski radnik u sindikalnom uredjaju, koji je plod ovog obuhvaćanja, živi u Sindikatu kao u jednoj novoj društvovnoj stanici odredjenoj, da moralno i materijalno podigne ličnost da bi ju uvrstila u državu.

Fašistički Sindikat je dakle stvarnost, koja pokazuje jasno razornu nepotrebnost marksističkog materijalizma (marksizma u bitnosti antirevolucionarnog), dok sindikalno-udružbeni uredjaj fašističke Italije postaje još svijetliji, upravljen da ostvari postepeni razvoj revolucionarnih ciljeva, koji su sadržani u mussolinijevskoj volji više društvovne pravice.

ENNIO RENATO CAPPONI

NOVO DRUŽTVOVNO UREDJENJE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Dvije vrste novih propisa

Godinu dana nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske, mi smo u mogućnosti pregledati nove propise koji se odnose na novo družtvovno i gospodarsko uredjenje države. To novo uredjenje u koliko se odnosi na posebničke poslodavce i posloprimce u posebničkoj službi izgradjeno je dosada, ovim propisima:

a) *zakonske odredbe:*

1. zakonska odredba o osnutku Hrvatske radničke komore od 12. I. 1942. (Narodne novine od 13. I. 1942.)

2. zakonska odredba o komorama i stručnim zajednicama od 18. IV. 1942. (Narodne novine od 20. IV. 1942.)

3. zakonska odredba o uredjenju radnih odnosa od 30. IV. 1942. (Narodne novine od 1. V. 1942.)

b) *odredbe i propisnici:*

1. odredba o osnutku staliških i drugih postrojbi u okviru Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta, podpisana po Poglavniku u ustaškom Glavnom stanu 25. XI. 1941. (Narodne novine 26. XI. 1941.)

2. odredba o promjeni i nadopuni ove odredbe od 1. V. 1942. (Narodne novine od 1. V. 1942.)

3. propisnik Hrvatskog saveza radnika od 23. I. 1942. (Narodne novine od 24. I. 1942.)

4. propisnik Hrvatskog saveza privatnih namještenika od 23. I. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

5. propisnik Hrvatskog saveza grafičkih radnika od 5. V. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

6. propisnik Saveza hrvatskih obrtnika od 5. V. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

7. propisnik Hrvatskog saveza veleobrtnika od 5. V. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

8. propisnik Hrvatskog saveza trgovaca od 5. V. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

9. propisnik Hrvatskog saveza slobodnih zvanja od 5. V. 1942. (Narodne novine od 7. V. 1942.)

Prema tome vidimo da se ovi propisi diele u dvije grupe: spomenute zakonske odredbe proglašene su i zadobile pravnu moć na način kao i svi ostali državni zakoni, dok su odredba o Glavnom savezu staliških postrojbi i propisnici o pojedinim ustaškim postrojbama proglašeni u Glavnom ustaškom stanu i zadobili pravnu moć, na način, na koji se proglašuju svi ostali propisi, koji se odnose na izgradnju i djelatnost ustaških postrojbi.

Dosljedno tome uredjuju se spomenutim zakonskim odredbama poslodavačke komore i poslodavačke stručne zajednice, koje su najvećim dielom već postojale, Jednako je zakonskom odredbom o Hrvatskoj radničkoj komori uredjen položaj posloprimačke komore, a zakonskom odredbom o uredjenju radnih odnosa, položaj posloprimačkih stručnih zajednica.

Odredba o Glavnom savezu staliških postrojbi proglašena je kasnije i u obliku zakonske odredbe; to je učinjeno iz izvjesnih formalnih razloga. Time medutim nije promjenjen unutarnji sustav staleških postrojbi, kao postrojbenih jedinica hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta.

Novo hrvatsko družtvovno i gospodarsko uredjenje, razvijati će se dakle u dvijema usporednim kolosjecima: a) u stališkim (ili staleškim) postrojbama unutar ustaškog pokreta i b) u stručnim zajednicama, koje će takodjer biti uredjene na staleškom osnovu.

Klasne suprotnosti u našoj prošlosti

Moramo iskreno priznati da odredba Poglavnikova, koja je po svom sadržaju vrlo kratka i jednostavna i ne donosi nikakve pojedinosti, nije našoj javnosti bila odmah posve razumljiva. Mnogi su tu odredbu i propisnike, koji su objavljeni, primili sa priličnom bojažljivošću i skepsom. Danas, par mjeseci nakon stupanja te odredbe u život, kad su mnoge stvari objašnjene, možemo tek shvatiti pravu veličinu i značenje ovih odredaba, koje nam opet odkrivaju genijalnu pronicavost i vidovitost našeg Poglavnika, koji je tom odredbom postavio ispravne temelje našeg budućeg političkog, gospodarskog, družtvovnog i kulturnog razvitka.

Hrvatska nije doduše bila poprište velikih klasnih borbi, kao neke druge veleobrtničke države, ali je Hrvatska bila zemlja, u kojoj su nauke o klasnoj borbi imale štetni utjecaj. Odnos izmedju poslodavaca i posloprimaca već se kroz desetljeća razvijao u tom pravcu, da su poslodavci i posloprimci bili podijeljeni u dva tabora, te medju njima nije nikada bilo ideološkog približavanja. Svi predratni pokušaji, tamo od vremena kad je hrvatski tipograf Stjepan Timet, pod stare dane života Oca domovine Ante Starčevića, pokušao izgraditi jaku radničku organizaciju na starčevićanskim temeljima, pa i svi kasniji pokušaji od konca prošlog vijeka do početka svjetskog rata, da se stvore pravaške, starčevićanske

ili kršćansko socijalne postrojbe, nisu uspjeli s razloga jer je u Hrvatskoj bilo nemoguće poslodavce i posloprimce organizirati na istim ideološkim temeljima, pa niti na temelju jake i značajne starčevićanske pravaške misli, koja je u Hrvatskoj imala mnogo sljedbenika. Jednako nisu imali veći uspjeh ni poslijeratni pokušaji za stvaranje Hrvatskog radničkog saveza i ako je taj savez već od prvih dana svoga života imao podporu dvaju velikih muževa kao što su Dr. Ante Pavelić i pokojni Stjepan Radić. Hrvatski radnički savez svladao je marksiste u radničkim redovima tek posljednjih pet godina, kad je snaga hrvatske nacionalne misli i težnja za stvaranjem hrvatske države dala prvoborcima Hrvatskog radničkog saveza i kasnije Saveza hrvatskih posebničkih namještenika odvažnost i jakost, da uspješno razbiju sve niti pomno izgradjene marksističke velezgrade u bivšoj državi, koju su marksisti uz najveću podporu beogradske vlade izgradjivali i usavršavali kroz punih dvadeset godina.

Iako se hrvatskom narodu, sve do pred godinu dana govorilo da seljačtvo nije ni stalež ni klasa, nego da je seljačtvo po svom značaju samo po sebi narod, ipak je u stvarnosti kroz dugo vremena bilo to seljačtvo odgojeno u duhu klasne mržnje na grad i pokvarenu gospodu u gradu. Mnogi demagozi nastojali su spomenutu nauku seljačtvu protumačiti tako, da treba stvoriti klasni front izmedju sela i grada.

Ustaški pokret uspostavlja staleško suradnju

Dok je kod nas postojalo takovo stanje, dotle su se u stranom svijetu razvijali nacionalistički pokreti, koji su podizali nauku o staleškoj izgradnji države.

U novoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bilo je potrebno stvoriti takovo družtvovno uredjenje, po kojem će se u život provesti ustaška načela o narodnom i državnom jedinstvu i o skladnoj suradnji svih družtvenih staleža. *Ovo zbliženje u ustaškom i narodnom duhu, ne mogu provesti dosadanja družtva i organizacije poslodavaca i posloprimaca, odnosno drugih družtvenih slojeva, koje su živjele u medjusobnoj klasnoj mržnji, nego nove staleške postrojbe, koje će se izgraditi unutar ustaškog pokreta, ali ne na načelu demokratskih skupština i odbora, nego na načelu ustaškog vodstva i ustaške stege.* Samo ustaški pokret, koji je pod vodstvom Poglavnika svladao nesavladive poteškoće u radu za stvaranje Nezavisne Države Hrvatske, moći će opet pod snažnim vodstvom Poglavnika, svladati sve klasne suprotnosti i stvoriti novi duh ustaške solidarnosti. Državni savezničar i savezničari pojedinih staliških postrojbi, koji su po Poglavniku postavljeni, biti će tek njegovi suradnici i pomagači, koji će raditi po njegovim smjernicama i zapovijedima.

Klasna i staleška dioba družtva

Radi pravilnog razumijevanja treba istaknuti da je staleška razdioba družtva prirodna dioba, koja odgovara organičnom sastavu tog družtva. Ljudsko družtvo sastavljeno je slično kao i čovječji organizam, čovječje tijelo, kako je to savršeno prikazao Menenije Agripa u svom poznatom govoru, koji je pred više od dvije tisuće godina održao plebejcima, koji su se radi sukoba s patricijima, odselili iz Rima na Sveto Brdo u okolici Rima. Plebejci su patricijima rekli, da su oni nalik želucu u čovječjem tijelu koji samo ždere a ništa ne radi. A Menenije Agripa ispričao im je

na to priču, kako su se jednom pojedini dijelovi tijela (tako ruke, noge, usta) pobunili da neće više uzimati hranu i hraniti želudac. Kad su ono, što su zamislili, proveli u život, oslabile su medjutim i same ruke i noge i ostali dijelovi čovječjeg tijela. To medjutim ne znači da želudac uvijek ispravno shvaća svoju zadaću, jer i on je često nezasitan, te se kod nekih pojedinaca suviše ističe, nad ostalim dijelovima čovječjeg tijela. No ova nas prastara priča podsjeća na činjenicu, da je razdioba ljudskog družtva u grupe po zvanjima, u staleže, prirodna i razumljiva podjela, koja se ne može zbrisati s lica zemlje. Bez uzajamne suradnje različitih družtvenih staleža ne može se družtvovni život ni zamisliti. To je obća, naravna i nužna pojava, koju susrećemo u svim vremenima povijesti čovječanstva i na najraznovrsnijim stepenima ljudske kulture. Ljudsko se družtvo uvijek raspadalo na staleže, koji su vršili svoje posebne zadatke.

Od pojma staleške diobe družtva, treba dobro razlikovati pojam klasne diobe, koja ima svoj izvor u neprirodnom i vještačkom nastojanju za podjarivanje i povećanje klasnih suprotnosti i klasne borbe. Pojmovi staleža i klase medjusobno se ne pokrivaju nego medjusobno križaju. Članovi jednog te istog staleža, mogu pripadati raznih klasama. Mali seoski trgovci ili obrtnici pripadaju tim staležima, ali sa klasnog gledišta oni sigurno ne mogu pripadati poslodavačkoj nego više radničkoj klasi. (Kod udruženja trgovaca u Zagrebu učlanjeni su i službenici koji sigurno nemaju klasne veze sa veletrgovcima u istom družtvu). Jednako se velike razlike pokazuju i kod posloprimaca, premda su marksisti uvijek nastojali da te razlike zbrišu. Svi oni koji pripadaju radničkom staležu ne mogu pripadati istoj klasi. Od jednog ravnatelja i prokuriste banke ili upravitelja kojeg ureda, pa do podvornika u istom uredu, odnosno od jednog grafičara (sa onom njegovom plaćom od unatrag godinu, dvije) pa do služavke, postoje velike razlike, tako da oni doduše pripadaju istom staležu posloprimaoca ili dvjema staležima radnika i namještenika, ali sigurno ne pripadaju jednoj te istoj klasi posloprimaca ili radničkoj klasi. Radnička klasa takodjer nije nikada bila niti je po svojim interesima mogla biti posve jedinstvena, kako su to marksisti htjeli i nastojali. S klasne perspektive pripadaju dakle članovi jednog te istog staleža raznim klasama.

Dok je staleška razdioba prirodna, dotle je klasna razdioba družtva neprirodna. Dok je dioba na staleže uvijek postojala, to je dioba na klase prolazna pojava. Klase su se stvarale prema interesima, koje je pojedina skupina ljudi imala časovito i prolazno, a klasne borbe su se umjetno i vještački podjarivale, više puta doduše posve opravdano, što želimo posebno naglasiti. Organiziranje radništva na osnovu klasnih interesa i na načelu klasne borbe imalo je svoje opravdanje u vrijeme kad je državna vlast počivala na načelima gospodarskog liberalizma ili kad je državna vlast, pod utjecajem kapitalista ovima omogućivala da radništvo slobodno izrabljuju. *U svojoj vlastitoj državi ostati će, hrvatski radnici i namješteni organizirani u svojim staleškim postrojbama, ali će odbaciti klasnu mržnju i klasnu borbu, jer je država izgradjena na ustaškim načelima stvoriti takovo novo družtvovno uredjenje da će klasna borba biti nepotrebna.* Klasna svijest bila je nešto što je umjetno stvoreno i izmišljeno da vještačkom snagom okupi proletere oko crvenog barjaka u njihovom ratu s kapitalistima. Staleška svijest biti će svijest o unutarnjoj i duhovnoj povezanosti narodne zajednice. Staleška i narodna svijest

dovesti će nas do spoznaje Poglavnikovih riječi koji je dne 1. svibnja o. g. rekao predstavnicima staliških postrojbi: »*Ne može biti ni jednog stališa sretnog i zadovoljnog, ako uz njega i oko njega budu stališi nesretni i nezadovoljni*«. Hrvatski radnici znadu i to da Poglavnik uz sve svoje teške brige, najviše vodi računa o njima te će on, u interesu naše narodne i državne zajednice, obračunati sa onim hrvatskim poslodavcima koji židovski rade, kao što je obračunao sa Židovima, tim najodurnijim kapitalistima.

Zadatci novih staleških postrojbi.

Bitni zadatak ustaških staleških postrojbi leži dakle u tome: izgraditi nove postrojbe na ustaškim načelima, koje će znati, htjeti i moći shvatiti ono što se dosada u Hrvatskoj smatralo nemogućim, to jest približiti staleže kao dijelove hrvatskog naroda i države, da zajedničkim silama uskladjuju svoje probitke na način koji odgovara ustaškim družtvovnim načelima i dobrobiti hrvatskog naroda i države.

U svom prikazu o novim stališkim postrojbama, koji je nedavno objavio i časopis »Hrvatsko socijalno osiguranje« ističe rektor Visoke komercijalne škole dr. Sladović slijedeće: »Kad staleške postrojbe započnu svojim djelovanjem, porast će važan činbenik moralnog, družtvovnog priradnog i kulturnog života, a koje djelovanje usmjerivati će prema načelu narodne solidarnosti i uklanjanjem staleških (klasnih) borba, unoseći u narod duh suradnje i suzbijajući neopravdane egoističke težnje za neurednim dobitcima. *Politički zadatak staliških i drugih postrojbi naglašen je time što su uključene u hrvatski ustaški pokret.*« Upravo ovu posljednju rečenicu moramo posebno uzeti u obzir, jer je od osobite važnosti. Ustaški pokret nije isto što su bile bivše političke stranke, jer je to pokret koji obuhvaća cijeli hrvatski narod, sa totalitarnim oznakama, jer daje jasni odgovor na sva pitanja s kojima se čovjek susreće u javnom životu. Ali on je po svojoj naravi ipak politički pokret, a nije n. pr. ni gospodarska stručna zajednica niti družtvena ustanova poput radničke komore ili kakovo družtvo, kao što su glazbena, pjevačka ili športska družtva. Ustaški pokret kao politički narodni pokret treba voditi brigu o općem narodnom dobru, pa je stoga on pozvan da vodi brigu i o onom pitanju o kojem najviše ovisi dobro hrvatskog naroda i njegove države, to jest o uskladjivanju probitaka ovih staleža.

Zadatci jedne narodne političke postrojbe leže u prvom redu u odgoju njezinih članova. Stoga će staleške postrojbe u prvom redu odgajati svoje članove u ustaškom duhu i osposobljavati ih i pripremati da uzmognu riješavati razna družtvovna i gospodarska pitanja, odnosno voditi družtvovne i gospodarske stručne zajednice i komore na način koji najviše odgovara ustaškim načelima. Stališke postrojbe unutar ustaškog pokreta ne će preuzeti svu onu djelatnost koju vrše gospodarske i družtvovne stručne zajednice, ali će staleške postrojbe upravljati tom djelatnošću. One će stručnim zajednicama davati sposobne ljude, priedloge i smjernice za njihov rad. One će nadzirati i medusobno povezivati djelatnost stručnih zajednica, koje će predstavljati poslodavce i posloprimce sa njihovim suprotnim gospodarskim probitcima.

Staleške postrojbe i gospodarske stručne zajednice.

Sada nam postaje još jasnije i to, zašto će naše novo družtvovno uredjenje biti osnovano na dvostrukom usporednom kolosjeku, zašto je potrebno da ustaški pokret rukovodi staleškim postrojbama, a zašto je potrebno da državne vlasti rukovode stručnim zajednicama. Ustaški pokret kao politička postrojba ne može na sebe preuzeti zadatke državnih oblasti, to jest onu djelatnost koja na pr. spada u nadležnost ministarstva trgovine, obrta, i veleobrta, odnosno ministarstva seljačkog gospodarstva ili ministarstva udružbe. Ustaški pokret kao politički pokret želi *samo upravljati* stručnom gospodarskom i družtvovnom djelatnošću stručnih zajednica i raznih ministarstva, *a ne preuzeti onu djelatnost,* koja po naravi stvari spada u nadležnost državnih oblasti i gospodarskih i družtvenih stručnih zajednica. Radi toga je i položaj staleških postrojbi uredjen ustaškim odredbama i propisnicima, dakle normama ustaškog pokreta, a položaj stručnih zajednica i komora državnim zakonima.

Možda je još prerano govoriti o praktičnoj primjeni ovih načela na djelatnost novih staleških postrojbi. Ipak moramo istaknuti da će ove imati široko polje rada. Ne može se duševni horizont poslodavačkih i posloprimačkih postrojbi održati samo u pravcu riješavanja njihovih suprotnosti, već treba da povrh stručnih zajednica, koje će uredjivati te suprotnosti, postoje takove staleške postrojbe, koje će vršiti ostalu djelatnost za dobrobit naroda i države uopće, te dobrobit staleških pripadnika napose. *Staleške postrojbe razvijat će svoju djelatnost na političkom, kulturnom i općem družtvovnom polju, a stručne zajednice na gospodarskom polju i družtvovnom polju u užem smislu. Stališke postrojbe biti će uvijek zaposlene, uvijek savremene, kao što će uvijek biti savremen ustaški pokret, koji će uvijek imati dovoljno životne snage i sposobnosti da rukovodi sudbinom hrvatskog naroda.* Možda će pojedincima biti teško izaći iz dosadašnjeg okvira njihove djelatnosti i uživiti se u nove puteve i nove načine rada, ali oni to moraju učiniti radi općih narodnih i državnih probitaka.

Razdioba staleških postrojbi pretežno političkog odgojnog djelokruga od stručnih zajednica pretežno gospodarske naravi, opravdana je i s tog razloga što omogućuje da se jedna i druga djelatnost produbi i što savršenije razvije. U Njemačkoj su radnici sigurno dovoljno zaštićeni i imadu zavidni družtvovni položaj, a u Njemačkoj se već od prvih dana vladavine nacionalnih socijalista, radni odnosi ne uredjuju skupnim ugovorima, koje moraju sklapati radničke i poslodavačke organizacije, nego se ti odnosi uredjuju pomoću poslovnih redova koje za svako pojedino poduzeće donosi poduzetnik uz odobrenje državnog pouzdanika rada i tarifnim naredbama, koje za pojedine priradne struke ili pojedina državna područja donose državni pouzdanici rada, postavljeni po ministru rada, uz suglasnost ministra narodnog gospodarstva. Prema tome nove staleške postrojbe unutar ustaškog pokreta preuzeti će u Hrvatskoj onu djelatnost koju u Njemačkoj provodi Deutsche Arbeitsfront, odnosno sama nacional socijalistička stranka, a u Italiji sama fašistička stranka. *Djelatnost oko donošenja skupnih ugovora preuzeti će stručne zajednice, dakle postrojbe sa sindikalnim i ekonomskim oznakama u užem smislu.* Te će naše stručne zajednice suradjivati s državnim pouzdanikom rada. Prema tome možemo zaključiti da naše novo družtvovno uredjenje ne će biti jednako ni nje-

mačkom ni talijanskom sustavu, već će biti takovo uredjenje, koje će odgovarati našim posebnim prilikama i potrebama.

Istaknuli smo da Njemačka fronta rada ne donosi skupne ugovore, dakle ne vrši onu najizrazitiju ekonomsku sindikalnu djelatnost, koja je dosada najviše obuzimala djelatnost naših sindikata. Ipak bilo bi posve pogrješno misliti da Njemačka fronta rada (DAF) ne vodi računa o gospodarskim probitcima posloprimaca. Njezini središnji i područni uredi, tako su savršeno uredjeni, da oni uvijek znadu u kakovim prilikama žive i rade njemački radnici. Stručnjaci u tim zavodima vode računa o gospodarskom položaju države. Stoga je u Njemačkoj radnikova plaća uvijek dovoljna ne samo za pokriće životnih potreba radnika pojedinaca i radničkih obitelji, nego i za pokriće takovih izdataka koji se kod nas smatraju za jednog radnika luksusnim i suvišnim. Područni djelatnici (organi) DAF-a vode računa i o pojedinim radničkim skupinama u pojedinim poduzećima, tako da radnik stvarno ima svoju strukovnu postrojbu, koja ga zaštićuje pred poslodavcem i koja ga zastupa pred državnim vlastima. Nema stoga sumnje da će se naše nove staleške postrojbe, u svom političkom odgojnom radu, u svojem proučavanju gospodarskih i družtvovnih odnosa te u svojoj prosvjetnoj i naobrazbenoj djelatnosti, morati poslužiti primjerom te velike postrojbe i tako naći odgovor na pitanje što i kako će raditi naše nove ustaške staleške postrojbe.

Osobitosti našeg novog društvovnog i gospodarskog uredenja

Prednost našeg novog družtvovnog sastava leži u tome što kod uredjivanja radnih odnosa, preko stručnih zajednica dolaze do većeg utjecaja predstavnici samih radnika i poslodavaca. Te stručne zajednice stvarno će preuzeti djelatnost prijašnjih tarifnih odbora. U njima će biti predstavnici radnika i namještenika, koji imaju najveću podporu i povjerenje svojih staleških drugova. Osobitost i prednost našeg družtvovnog sustava leži nadalje u tome što pregovaračke posloprimačke i poslodavačke strane nisu prepuštene same sebi i prepuštene bezkonačnom lutanju i odgadjanju pregovora oko sklapanja skupnih ugovora, već u njima stalno suradjuje djelatnik (organ) ministarstva udružbe ne samo kao promatrač, nego kao odgovorna osoba koja daje pobudu i vodi pregovore, kao osoba kojoj će glavne brige biti žurno i uspješno dovršenje započetih pregovora.

Time što su osnovane staleške postrojbe s jedne strane, a komore i stručne zajednice s druge strane, omogućeno je da one usporedno i pravilno razviju svoju djelatnost. U buduće neće se dogadjati da se na pr. radi većih briga gospodarske naravi, zanemaruje prosvjetna i odgojna djelatnost, što se nužno moralo dogadati u vrieme kad su jedne te iste postrojbe bile zaposlene prosvjetnim radom i radom oko sklapanja skupnih ugovora. Novim odredbama izvršena je dakle jedna pravilna i potrebna razdioba rada.

Naš novi družtvovni i gospodarski sustav dobro je zamišljen. Taj sustav može uistinu donieti novo vrieme u našem narodnom i državnom životu. Potrebno je medjutim da se isti pravilno provode u život, s mnogo požrtvovnosti, smišljeno i odlučno.

DR. DRAGO CEROVAC

IDEJE NOVOGA NJEMAČKOG NAUČNIČKOG PRAVA

Nimmer wird's gelingen
Zucht mit Ruten zwingen!
Wer zu Ehren kommen mag
Dem gilt Wort soviel als Schlag!
Walter von der Vogelweide.

Nacionalno-socijalistička Njemačka posvećuje posebnu pažnju radnoj mladeži uopće, a naučnicima napose. Usporedno s družtvovnom (socijalnom) politikom razvija se i novo njemačko naučničko pravo, koje se izgraduje na nacionalno-socijalističkom nazoru, koji postavlja narodnu zajednicu u središte svog razmatranja i akcije, a na prvo mjesto izdiže dužnost svakog gradjana na službu narodu i državi. Narodno gospodarstvo je jedna od manifestacija narodnog života, a njegovi nosioci moraju svoje djelatnosti upravljati uvijek prema općem dobru i narodnoj koristi. U tom smislu moraju postupati i one osobe, koje prema svom položaju u narodnom gospodarstvu kao majstori ili poduzetnici primaju naučnike na odgoj i izobrazbu. Na osnovi toga nazora postepeno se usavršuje pravo mladeži, koje u sebi uključuje i novo naučničko pravo.

Razvitak naučničkog prava[1] predstavlja pravno područje, koje je usko povezano s cjelokupnim unutarnje-političkim stanjem odredjenog naroda i države.[2] Tako je primjerice cehovsko-organizirani obrt s razvijenim naukovanjem klasični izražaj srednjevječne stališke države, u kojoj je naučnika mogao odgajati i izobražavati samo punopravno ovlašteni stručni majstor u cehu. Tome je naprotiv u vremenu liberalne epohe, koja je slijedila iza francuske revolucije (1789), a razvila je sistem obrtne slobode, mogao zapravo naučnika držati svatko. Novo vrijeme, koje naglašuje nacionalnu ideju kao političku podlogu naroda i države, a ideju dirigiranog (vodjenoga) narodnog gospodarstva kao ekonomski sistem, izgradjuje moderno radno pravo na ideji ličnosti i radne činidbe, i zato traži stručnu izobrazbu u zvanju, a time se u mnogom prislanja svijesno na tradiciju prijašnjega naučničkog prava.[3] Pošto moderno vrijeme traži produktivan rad i od naučnika, — adekvatno njegovim tjelesnim i duševnim sposobnostima i mogućnostima, — povezuje s naučničkim radom pravo naučnika na naknadu u obliku izobrazbene pripomoći.

Prema starijem njemačkom pravnom uredjenju bio je naukovni odnos reguliran a) za obrtničke naučnike propisom § 129. i sl. obrtnog zakona, i ako samo donekle, jer je ta regulacija bila neorganička i nepovezana, i b) za trgovačke naučnike propisom §§ 76—82 trgov. zakona. Ti su propisi odgovarali svojevremenom liberalističkom pravnom shvaćanju, a vrijedili su s neznatnim izmjenama sve do 30. I. 1933, kad je nacionalni socijalizam preuzeo državnu vlast. Prema tome stanju, koje je vrijedilo do godine 1933: a) nijesu bili pravnom normom obuhvaćeni svi naučnici, niti je svima bila zajamčena stručna izobrazba u zvanju, jer je obrtni i trgovački zakon vrijedio samo za obrtničke i trgovačke naučnike, dok je za ostale

[1] Dr. Siegfried Brieger: Die Erziehungsbeihilfe im Lehrverhältnis (Schriften zum Jugendrecht. Herausgegeben vom Dr. Wolfgang Siebert, Dr. Friedrich Schaffstein und Dr. Franz Wieacker. Svezak 53, drugo izdanje. Berlin-Leipzig-Wien).

[2] Dr. Herbert Müller: Die Entwicklung des deutschen Jugendschutzrechts. Würzburg. 1939.

[3] Dr. Wilhelm Herschel: Arbeitsvertrag und Arbeitsverhältnis (Soziale Praxis). Zeitschrift für Aktienwesen, Gesellschaftsrecht und Sozialpolitik Berlin. 51. Godište, 4. svezak, travanj 1942., str. 153—162).

naučnike važilo opće radno pravo, i b) izvan zakonski uredjenoga naukovnog odnosa nije postojala stručna izobrazba u pravom smislu tako, da su se oni mladi radnici, koji nijesu bili naučnici, razlikovali od odraslih radnika samo po manjoj nadnici.

To se pravno stanje bitno promijenilo iza godine 1933, i to napose pod utjecajem organizacije Hitlerove mladeži i Njemačke radne fronte. Promjene tiču se političke i praktične strane, a stvorile su podlogu za novo njemačko pravo mladeži. Naukovni odnos spoznat je u svom pravom biću kao odnos izbrazbe u zvanju (Berufserziehungsverhältnis), a kao posljedica toga shvaćanja smatra se naučničko pravo važnim sastavnim dijelom prava, koje uredjuje izobrazbu u zvanju (Berufserziehungsrecht). To novo naučničko pravo naglašuje ideju ličnosti naučnika (njegove časti) i radne činidbe.[4]

Pravo mladeži obuhvaća danas mnogobrojna područja kao primjerice: ustavno pravo mladeži, pravo zaštite mladeži, pravo školstva, radno pravo mladeži, kazneno pravo mladeži i dr.[5] To pravo mladeži historički se razvijalo u Njemačkoj počevši od pruskog regulativa od godine 1839 do 1869 (obrtni zakon), zatim od godine 1869 do 1914, od godine 1914—1933, i od godine 1933 (nacionalni socijalizam) do danas.[6] U posljednjoj fazi pripada odlučna važnost zakonu od 30. IV. 1938. Moderno naučničko pravo kao dio prava mladeži uključuje u sebi: nacionalni odgoj radne mladeži s političkog i narodno-gospodarskog stajališta, nosioce izobrazbe u zvanju, jedinstvo izobrazbe u zvanju, ovlaštenje na odgoj i izobrazbu u zvanju i dr.[7]

Pravo mladeži na odgoj i izobrazbu predstavlja prvu stepenicu prava stvaralačkog čovjeka na rad. Radi toga predstavlja dužnost odgovornog vodje poduzeća zadaću, kojoj pripada javno-pravni značaj. To je istaknuto u točki 10 programa nacionalno-socijalističke njemačke radne stranke od 24. II. 1920. Prema tome glavna je zadaća države iznalaziti puteve i načine, kojima se može najuspješnije olakšati i poravnati put marljivosti, energiji, volji za radom, srčanosti i ustrajnosti. Kod toga mora država nastojati i najsiromašnijem djetetu omogućiti svaku pa i najvišu izobrazbu.

Pravo na odgoj i izobrazbu obuhvaća svu mladež do 18 godine. Izobrazba u zvanju (Berufsausbildung) uključuje školovanje u tehnici zvanja, koje mora koracati usporedno s odgojem u zvanju (Berufserziehung) tako, da oboje uključuje ukupnu ličnost mladog čovjeka (S. Preller). Na osnovi toga nastaje izmedju majstora-poduzetnika kao učitelja i naučnika opći i posebni izobrazbeni odnos.

Posebni izobrazbeni odnos uključuje: a) izobrazbeni odnos stručnog radnika i naučnika, koji traje u pravilu tri godine, a služi planskoj izobrazbi u odredjenom zaokruženom radnom području sa svrhom da mladom čovjeku pribavi potrebno znanje (spremu) i sposobnost; taj odnos svršava sa stručnim radnim ispitom, b) specijalni izobrazbeni odnos (Anlerneverhältnis), koji traje najviše dvije godine sa svrhom da pruži potrebno znanje i sposobnost za uže stručno područje, odnosno za veću ili manju skupinu ručnih ili strojevnih radnih dogadjaja, a ne svršava sa

[4] Arnold Rocholl: Deutsche Jugend im Beruf (Arbeitseinsatz der Jugend. Nachwuchsfragen in der Wirtschaft. Ordnung der nationalen Arbeitserziehung. Hamburg. 1937).

[5] Dr. Wolfgang Siebert: Grudzüge des deutschen Jugendrechts (Schriften zum Jugendrecht. Herausgegeben vom Dr. W. Siebert, Dr. Fr. Schaffstein und Dr. Fr. Wieacker, 2. izdanje, svezak 1. Berlin-Leipzig-Wien. 1941).

[6] Edgar Hoffmann: Das Jugendschutzgesetz vom 1938. und seine Vorgeschichte. Eine rechtswissenschaftliche Darstellung der Jugendschutzgesetzgebug (Neue Deutsche Forschungen. Abteilung: Arbeitsrecht). Svezak 1. Berlin. 1940.

[7] Dr. Wolfgang Siebert: Jugendschutzgesetz (Gesetz über Kinderarbeit und über die Arbeitszeit der Jugendlichen) vom 30. IV. 1938. (Deutsche Jugendschutzgesetze. Herausgegeben vom Prof. Dr. W. Siebert, Svezak 1. Stuttgart-Berlin 1938).

zaključnim ispitom i c) jednostavan izobrazbeni odnos, kojemu je svrha, da mladog čovjeka u kratkom vremenu uputi u odredjene (pojedine) radne dogadjaje. No svagdje predleži kao podloga odnos vjernosti i zajednice, koji mora postojati izmedju ličnosti odgojitelja-učitelja i mladog naučnika. To je razumljivo, jer medjusobna vjernost i čast dominira čitavom njemačkom nacionalno-socijalističkom narodnom zajednicom (Rocholl, Siebert i dr.).

Pravo nacionalno-socijalističke mladeži na izobrazbu utvrdjeno je zakonom od 1. XII. 1936 o Hitlerovoj mladeži (Gesetz über die Hitler-Jugend) i provedbenom naredbom od 25. III. 1936 o dužnosti službe mladeži. To je osnovna zakonska norma, koja predstavlja podlogu za cjelokupno novo njemačko pravo mladeži, a napose za ustavno pravo mladeži, koja uključuje u sebi i oblikovanje sudbenosti Hitlerove mladeži. Pored toga je na području radnog prava mladeži važan i zakon od 30. IV. 1938 o zaštiti mladeži (Jugendschutzgesetz), koji predstavlja osnovnu zakonsku normu za radnu njemačku mladež u njemačkom nacionalno-socijalističkom radnom poretku, a obuhvaća i zdravstvenu skrb mladeži.[8]

Sporazumom izmedju vodje mladeži Njemačke države i državnoga organizacionog vodje nacionalno-socijalističke njemačke radne fronte od 10. II. 1937 postala je njemačka radna fronta nosiocem čitavoga stručnog odgoja njemačke mladeži. To je ponovno utvrdjeno sporazumom od 1. XI. 1938 o suradnji izmedju Hitlerove mladeži i Njemačke radne fronte. Tim sporazumima dovršena je dugogodišnja borba u obliku zakona o dječjem radu i o radnom vremenu mladeži od 30. IV. 1938. Misli, koje su tu uzakonjene, naglašuju da je mladež naroda izražaj njegovog rasta, a skrb za mladež skrb za održanje narodne snage, jer »zaštita mladeži je zaštita naroda«. Zakonom o zaštiti mladeži, — koji prema napomeni Dr Siebert-a predstavlja prvi osnovni zakon o uredjenju položaja njemačke radne mladeži u nacionalno-socijalističkom radnom poretku, — stvorena je podloga za stručnu izobrazbu i povećanje radnih činidaba radne mladeži.

Osnovnu ideju zakonske regulacije stručne izobrazbe radne mladeži, a po tome i radnog prava mladeži, predstavlja ideja odgoja i stručne izobrazbe. Novi pravni poredak radne mladeži i naučničkog prava teži zatim, da ideju radnog odnosa nadomjesti s izobrazbenim odnosom. Radno pravo mladeži je poseban izražaj ukupnoga radnog prava.

Posebna važnost pripada zakonu o uredjenju narodnog rada od 20. I. 1934, koji je osnovan na načelima zajednice poduzeća, radne časti, vjernosti i dužnosti skrbi za društvovni (socijalni) i pravni položaj članova radne družine. Obzirom na radnu mladež označuju ta načela odnos povjerenja, odnos odgoja i odnos izobrazbe. Prevladava shvaćanje, da je svakoj izobrazbi u zvanju pripada politički značaj. Radi toga usko su povezani pravo mladeži (Jugendrecht) i pravo izobrazbe u zvanju. Pošto samo odgoj i izobrazba mladeži u zvanju može potpuno ispuniti ideju stručne izobrazbe, dužnost je narodne zajednice, da mladeži osigura odgovarajuću stručnu izobrazbu u zvanju prema sposobnostima, sklonostima i nadarenosti. Kod toga vrši važnu ulogu savjetovanje pri izboru zvanja.[9]

[8] Dr. Wolfgang Siebert: Jugendrecht und Berufserziehung (Das Junge Deutschland Amtliches Organ des Jugendsführers des Deutschen Reiches. Berlin. 33. Godište, broj 5 od 1. VI. 1939., str. 249—259). Dr. Wolfgang Siebert: Die deutsche Arbeitsverfassung. Hamburg. 1942, str. 48—55.

[9] Dr. Mutgard Wachsler:Walther: Berufsberatung und Lehrstellenvermittlung als öffentliche Aufgabe (Schriften des Instituts für Arbeitsrecht an der Universität Leipzig. Svezak 43, Leipzig. 1940).

Dr Beyer[10] raspravlja o dužnosti izobrazbe mladeži u zvanju kao o stališkoj obvezi, koja se najprije razvila u cehovima, dok je kasnije u liberalističko-kapitalističkoj epohi (nakon raspada cehovskih zajednica) držanje naučnika bila privatna stvar unutar sistema obrtne slobode. U Njemačkoj je weimarskim ustavom od 11. VIII. 1919. utvrdjen pokušaj da se izobrazba mladeži provede kao opća dužnost i narodno-gospodarska nužnost, dok je u nacionalno-socijalističkoj Njemačkoj konačno izobrazba naučnika proglašena narodnm dužnosti, a naučnik uključen u radnu družinu i zajednicu poduzeća, ali mu je dan poseban položaj prema njegovim tjelesnim i duševnim sposobnostima. Zato je njemačko nacionalno-socijalističko naučničko pravo uključilo u sebi dva elementa, i to: a) elemenat prava mladeži (tj. j. mladež se zaštićuje radi države i naroda kao i radi zadaća, koje će svojevremeno vršiti u narodu i državi na području narodnog gospodarstva) i b) radni elemenat (t. j. uključenje u radnu zajednicu poduzeća, kojemu je svrha, na naučnik zaista »radi« i da produktivno stvara kod svog majstora, u poduzeću ili radionici, odnosno da se odgaja i izobrazuje u ozbiljnom radu).

Postavlja se često pitanje, da li zajednica poduzeća predstavlja društvovno (socijalno) izravnanje po nadredjenoj ideji zajednice ili je zajednica poduzeća živa zajednica unutar narodne zajednice? Radni i naukovni odnos predstavljaju odnos zajednice, a po svom biću su personalno — pravni odnos svoje vrsti.[11] Radna zajednica poduzeća je živi organizam unutar velikog organizma narodne zajednice. Mladeži pripada pravo na stručnu izobrazbu u zvanju,[12] a kod regulacije toga prava mora zakonodavac polaziti s ideje ličnosti budućega sunarodnjaka i pružiti mogućnost razvoja njegovih različitih nadarenosti.[13]

Nastojanje za novo uredjenje naučničkog prava u bitnosti je provedeno naredbom od 22. X. 1938, kojom je naukovno vrijeme načelno ograničeno (u pravilu) na tri godine, i naglašeno, da naučnički odnos nije puki radni odnos, nego odnos sui generis, koji uključuje u sebi izobrazbu u zvanju (Berufsausbildungsverhältnis). To odgovara i shvaćanju, koje zastupaju sudske rješidbe u radno-pravnom sudovanju. Naukovni odnos nije prema tome ni »radni odnos s odgojnim utjecajem«, jer je naučnik prema napomeni Sieberta i Manfeld-a »radni učenik« (Arbeitschüler). Zato naglašuje Siebert, da u novom pravu mladeži treba zaštititi ličnost mladeži, njihovu čast i radne činidbe. To predstavlja ishodište za novu pravnu regulaciju, koja na prvo mjesto izdiže odgoj i izobrazbu (Erziehung und Ausbildung), koji se moraju paralelno podudarati s vodstvom i skrbi.

Osobe, kojima su naučnici povjereni na odgoj i izobrazbu, preuzimlju time na sebe vrlo važnu narodno-političku funkciju, koju moraju uvijek ispunjavati svom svojom ličnosti, Od njih se traži strpljivost, razum i ljubav, a moraju nastojati svojim djelima i riječima probuditi kod naučnika osjećaj poštenja, istine, časti, volje za radom, samosvijesti, čvrstoće i ljubavi za vlastiti narod i domovinu.

Prof. dr. Eugen pl. Sladović.

---

[10] Dr. Werner Beyer: Die Entwicklung des Lehrverhältnisses unter besonderer Berücksichtigung seiner gemeinschaftsgebundenen Abhängigkeit. (Schriften des Instituts für Arbeitsrecht an der Universität Leipzig. Heft 41. Weimar. 1938).

[11] Dr. Wolfgang Siebert: Das Arbeitsverhältnis in der Ordnung der nationalen Arbeit (Der Deutsche Staat der Gegenwart. Svezak 18. Hamburg. 1935., str. 15).

[12] Dr. Kurt Kalberlach: Vom Recht der schaffenden Jugend auf Ausbildung (Deutsches Arbeitsrecht. Berlin. 8 godište, svezak 2, za veljaču 1940., str. 17—20).

[13] Erich Strecke und Erika Stagge: Die Ueberwindung der Ungelernten. (Das Junge Deutschland. Amtliches Organ des Jugendführers des Deutschen Reiches. Sonderveröffentlichung. Berlin. 1941., Brok 2, str. 34. i sl.).

[14] Prof. Dr. Wolfgang Siebert: Jugendarbeitsrecht (Deutsches Recht. Zentralorgan des Bundes Nationalsozialistischer Deutscher Juristen. 6. Jahrgang. Jugendrecht. Berlin. Svezak 3—4 od 15. II. 1936., str. 58—64).

ZAVOD ZA RADNO PRAVO NA PRAVNOM FAKULTETU SVEUČILIŠTA U BERLINU

Za svakoga, koji se zanima za probleme modernoga radnog prava, zanimivo je posjetiti Zavod za radno pravo na pravnom fakultetu sveučilišta u Berlinu, (Behrenstrasse, broj 41), kojemu se na čelu kao ravnatelj nalazi stručnjak za radno pravo redoviti profesor Dr Wolfgang Siebert.

U vezi s razvitkom toga znanstvenog zavoda spominje se, da je isti osnovan dne 1. IV. 1938. u Kiel-u. Kad je prof. Siebert pozvan na pravni fakultet berlinskog sveučilišta, prenesen je taj zavod dne 1. X. 1938. u Berlin. Do tog vremena nije postojao nikakav radno-pravni znanstveni zavod na berlinskom sveučilištu.

Zadaća je toga znanstvenoga pravnog instituta za radno pravo proučavati probleme radnog prava sa stajališta svjetovnog nazora kao i s pravnog, društvovno-političkog i narodnogospodarsko-praktičnog stajališta. Treba uvažiti da radu, radniku i radnom pravu pripada u modernoj Njemačkoj osobita važnost. Njemačka nacionalno-socijalistička pravna obnova uključuje u sebi kao osobito područje radno-pravnu znanost, kako to pokazuje opsežna literatura radnog prava i radno-prvno zakonodavstvo od godine 1933 do danas.

Pravna znanost radnog prava nastoji jasno spoznati nacionalno-socijalističke osnovne misli o oblikovanju radnog života, a putevi za njihovo praktično ispravno oživotvorenje postavljaju pred znanstveno istraživanje neprestano nove zadaće. Iskustvo pokazuje, da radnom pravu i znanosti radnog prava pripada posebna važnost za vrijeme sadanjeg rata, a nema sumnje da će mu pripasti odlučna uloga i nakon njegovog dovršenja.

Sad za vrijeme rata izgradjuje se nacionalno ratno radno pravo (radno pravo ulaganja radne snage u ratno gospodrstvo, pravo radnog vremena, radno-pravni učinak poziva radnika u ratne službe i dr.), zatim oblikuje radno pravo u zaposjednutim i prisjedinjenim područjima, a pored toga znanstveno istražuje radni ustav[1] i njegovi uspjesi u drugim evropskim i izvanevropskim državama, a napose u neprijateljskim državama (komparativno radno pravo). Nakon dovršenja sadanjeg rata ostat će i nadalje ti problemi i ako u nešto izmijenjenom, a djelomično i proširenom obliku, dok će ispravno oblikovanje radnog prava u Njemačkom životnom prostoru iznijeti mnoštvo načelnih i praktičnih pitanja, kod kojih je neophodno potrebna suradnja pravne znanosti. Pored toga morat će nakon dovršenja sadanjeg rata taj znanstveni zavod nastaviti istraživanje mnogih pitanja, koja su zasad zbog rata odložena. Nema sumnje da će primjerice u najskorijem vremenu iskočiti potreba izgradnje prijašnjega naučničkog prava u opsežno pravo izobrazbe u zvanju čitave njemačke mladeži i postaviti na taj znanstven zavod mnogobrojna radno-pravna posebna pitanja, koja će trebati zakonski urediti, jer je oblikovanje izobrazbe u zvanju odlučno i važno za svladavanje postavljenih zadataka obzirom na nedostatak radnih sila. Taj znanstveni zavod sudjeljuje već sad u znatnoj mjeri kod toga novog oblikovanja.

Znanstveni zavod za radno pravo nastoji se prilagoditi spomenutim zadacima utvrdjenjem svoga znanstvenog područja i metode istraživanja.

Posebna pažnja posvećuje se uredjenju zavodske knjižnice. Pokloni, subvencije i kupnja povećavaju stanje knjižnice, koja već sad sadrži bogati materijal za izučavanje razvitka modernoga radnog prava i društvovne politike XIX. i XX. stoljeća. Taj materijal tiče se s jedne strane Njemačke, ali s druge strane sabrano je mnogo knjižnog blaga i iz literature stranih naroda.

---

[1] Dr. G. A. Walz: Der Begriff der Verfassung (Schriften der Akademie für Deutsches Recht. Gruppe Verfassungs- und Verwaltungsrecht. Berlin. 1942, str. 29. i sl.).

Pored toga osnovana je opsežna zbirka materijalija iz njemačkoga i inozemnog radnog prava, koja pruža opsežan uvid u razvitak društvovnog ustava novijeg vremena.

Pod jesen godine 1939. započeo je taj znanstveni zavod s izdavanjem rasprava iz područja radnog prava, koji izlaze prigodomično, a svrstane su u dvije skupine (Schriftenreihen, Schriftum zum Arbeitsrecht), i to tako, da serija A. obuhvaća njemačko radno pravo (deutsches Arbeitsrecht), a serija B. inozemno radno pravo (ausländisches Arbeitsrecht). Te publikacije izlaze u svescima pod vodstvom prof. Dr Sieberta. Dosad su izašli ovi svesci, i to:

1. u seriji A.: a) Dr Paul Hofrichter: Das mittelbare Arbeitsverhältnis (1939), b) Dr Willi Nagel: Soziale und ständische Ehrengerichtsbarkeit (1939), c) Dr Richard Lehmann: Entwicklung und Inhalt der Fürsorgepflicht des Unternehmers (1939), d) Dr Heinrich Jagusch: Die Rechtsberatungsstellen der Deutschen Arbeitsfront, ihre Aufgaben, ihr Wesen und ihre Rechtsverhältnisse (1940), e) Dr Bulla: Die arbeitsrechtliche Stellung des rückgekehrten Gefolgsschaftsmitglieders (1940), f) Dr Artur Nikisch: Arbeitsvertrag und Arbeitsverhältniss (1941), i g) Dr W. Reuss i Dr W. Siebert: Die konkrete Ordnung des Betriebes (1940) i

2. u seriji B: a) Dr Anelise Cüny: Der Tarifvertrag in der faschistischer Arbeitsverfassung in Vergleich mit dem deutschen Tarifrecht (1939), b) Dr Marie Luise Hilger: Die Arbeitsbedingungen im französischen Arbeitsrecht (1939), c) Dr Marie-Elisabeth Krohn: Staat und Sozialversicherung in Grossbritannien und Deutschland (1940).

Sve te rasprave (osim rasprava Nikisch-a, Reuss-Siebert-a) predstavljaju doktorske disertacije izradjene u seminaru zavoda za radno pravo. Zanimivo je istaknuti, da su te rasprave pobudile zaslužujući interes znanstvene i praktične javnosti kao i priznanje. To pokazuje primjerice i činjenica, da su neke od njih doživjele u kratko vrijeme već drugo izdanje. Dalje rasprave iz njemačkoga i inozemnoga radnog prava nalaze se u pripremi. Nastoji se provesti misao, da kod izdavanja tih publikacija sudjeljuju svojim prinosima i učenjaci kao i znanstveno interesirani praktičari.

Izdavanje spomenutih publikacija najuže je povezano sa radno-pravnim seminarom spomenutoga znanstvenog zavoda. Taj seminar održaje se u okviru nastavne osnove na sveučilištu, a omogućuje podjedno užu suradnju s mnogobrojnim interesiranim zavodima i ustanovama iz prakse. U ljetu godine 1939. raspravljeno je pitanje dalje izgradnje prava mladih radnika, a u godini 1940. pretresan je nacrt budućeg zakona o radnom odnosu. No pored toga vodi se diskusija o pitanjima ratnoga radnog prava.

Od pojedinih suvremenih radno-pravnih područja toga znanstvenog zavoda u vezi s njemačkim radnim pravom spominju se napose slijedeća, i to:

a) pravo radnog vremena u ratu. Oblikovanje radnog vremena predstavlja osobito važno područje radno-pravne zaštite, ali je isto na početku sadanjeg rata znatno promijenjeno, dok će se kasnije opet svesti na stanje mira. No upravo radi toga zaslužuje područje prava radnog vremena osobitu pažnju, jer je potrebno svakovremeno pozitivno pravno stanje dovesti u sklad s postojećom državnom potrebom, a pored toga ukloniti praznine, odnosno nejasnoće. Da se praksi pruži po mogućnosti lahki i pregledni prikaz, nastoji se postojeće pravno stanje prikazati tabelarno, i to prema pojedinim uredjenjima radnog vremena za odrasle muške radnike, za ženske i za mlade radnike,

b) radno-pravni učinci osoba, koje su pozvane na vršenje ratne službe uključivši i radno-pravna pitanja, koja su u vezi s povratkom pozvanih, zatim pitanja pravnog

položaja medjutim namještenih radnih sila i dr. Pri tome je osobito važno pitanje društvovnog (socijalnog) osiguranja,

c) sadanje stanje prava izobrazbe u zvanju i razvitak istoga u pravcu sveobuhvatnog zakona o izobrazbi u zvanju. Ovo pitanje obradjuje taj znanstveni zavod već duže vrijeme u suradnji s Akademijom za njemačko pravo, sa društvovnim (socijalnim) uredom državnoga vodstva mladeži i uredom za mladež Njemačke radne fronte,

d) u vezi s posebnom djelatnosti toga znanstvenog zavoda na području prava mladih radnika nalazi se pored prava izobrazbe u zvanju (Berufserziehungsrecht) i pravo radne zaštite mladeži (Arbeitsschutzrecht der Jugend). Spominje se, da je prof. Dr Siebert zamjenik predsjednika odbora za pravo mladeži kod Akademije za njemačko pravo, po čemu isti aktivno suradjuje kod rasprava i vijećanja o zakonu za zaštitu mladeži. U novije vrijeme je u tom znanstvenom zavodu potanko raspravljeno pitanje proširenja zaštite djece i mladeži na poljodjelstvo,

e) pravo uloška rada (zaposljenja radnih sila, Arbeitseinsatzrecht) istražuje se sistematski i nastoji ustanoviti praznine, nesuglasnosti i dr. čemu pripada velika praktična važnost. To vrijedi napose za obvezatne službe i službe od nužde, koje služe kao moderno sredstvo zaposlenja radnih sila, i

f) tekuće sabiranje i sastav radno-pravnog zakonodavstva uključivši i najvažnije ministarske naredbe. U vezi s time nadopunjuje se radno-pravna zbirka zakona Dr Sieberta pod naslovom »Das Deutsche Arbeitsrecht«, pri čemu se tečajem sadanjeg rata napose u posebnom odsjeku obradjuje ratno radno pravo, kao i uvedenje njemačkoga radnog prava u prisajedinjena i zaposjednuta područja.

Iz područja zavodskih radova o inozemnom radnom pravu spominju se ovi podaci:

a) dovršen je i publiciran prikaz njemačkoga i engleskog društvovnog (socijalnog) osiguranja,

b) započeto je obradjivanje daljih područja iz engleskoga radnog ustava i to napose razvitak zaštita djece i žena u Engleskoj kao i učinak slobodnoga radnog ugovora,

c) pored toga publicirane su spomenute radnje o talijanskom tarifnom pravu i o radnim uvjetima u francuskom radnom ustavu, a priprema se prikaz nekih pitanja iz nizozemskoga, španjolskog i grčkog radnog prava,

d) u rukopisu predležali su u godini 1941 prikazi W. Lehmanna: Der Arbeitseinsatz in der Landwirtschaft, (taj prikaz nije disertacija) a za seriju B od M. Krohn-a: Staat und Sozialversicherung in England und Deutschland.

Osim toga je prof. Siebert zajedno s profesorima Schaffstein i Wieacker osnovao novu seriju publikacija za pravo mladeži, a kod toga je zavod za radno pravo aktivan suradnik na području prava rada mldeži (Jugendarbeitsrecht). Uz prikaz prof. Dr W. Siebert-a »Grundzüge des deutschen Jugendrechts« izdan je od radova zavoda prikaz S. Brieger-a: »Die Erziehungsbeihilfe im Lehrverhältnis«.

Od novijih djela rasprava i komentara prof. Dr Sieberta spominju se: a) Jugendarbeitsrecht (Deutsches Recht. Zentralorgan des Bundes Nationalsozialistischer Deutschen Juristen. Berlin 6. godište, svezak 3.—4. od 15. II. 1936, str. 58—64), u kojemu naglašuje potrebu da se u novom pravu uredi i zaštiti ličnost mladeži, njihova čast i činidba izdižući pri tome ideju odgoja i izobrazbe u zvanju te vodstvo i skrb za radnu mladež, a pored toga prikazuje razvitak odnosnog zakonodavstva prije godine 1933, iza godine 1933. i buduće tendencije prava mladih radnika, b) Dr Wolfgang Siebert: Jugendrecht und Berufserziehung (Das Junge Deuschland. Amtliches Organ des Jugendführers des Deutschen Reiches. Berlin. 233. Godište, broj 5 od 1. VI. 1939, str. 249—259), c) Dr Wolfgang Siebert: Grundzüge des deutschen Jugendrechts. (Schriften

zum Jugendrecht. Herausgegeben vom Dr W. Siebert, Dr Fr. Schafstein und Dr Franz Wieacker. 2 izdanje, svezak 1, Berlin-Leipzig-Wien 1941), d) Dr Wolfgang Siebert: Jugendschutzgesetz (Gesetz über Kinderarbeit und über die Arbeitszeit der Jugendlichen) vom 30. IV. 1938) Deutsche Jugendgesetze, herausgegeben vom Prof Dr W. Siebert. Svezak 1, Stuttgart-Berlin 1938), e) Dr Wolfgang Siebert: Das Arbeitsverhältnis in der Ordnung der nationalen Arbeit (Der Deutsche Staat in Gegenwart, Svezak 18, Hamburg 1935, str. 15), f) Dr Wolfgang Siebert: Englische Sozialpolitik-Arbeitsrecht. Stuttgart-Berlin 1941, g) Dr Wolfgang Siebert: Die deutsche Arbeitsverfassung. Hamburg. 1942. i t. d.

Držim da će naše krugove zanimati teorija, koju zastupa prof. Dr. Siebert o radno-pravnom odnosu. Prema njegovom shvaćanju ugovor o radu ne predstavlja razlog (temelj) postanka radnog odnosa, nego ga nadomješćuje uključenje radnika u zajednicu poduzeća, čime se uspostavlja jedinstvo radnog odnosa i pripadnosti zajednici poduzeća. To je osnovna misao Siebertove teorije, koju obrazlaže ovako: a) svaki potpuni i pravi radni odnos unutar odredjene radne zajednice, mora se promatrati i shvatiti iz njezinoga unutarnjeg poretka, jer je svaka radna zajednica u pravilu zajednica poduzeća kao radno-pravna zajednica u punom smislu. Zato treba radni odnos u poduzeću smatrati osobno-pravnim odnosom radne družine unutar zajednice poduzeća te mu dati zajedno s njome supstancionalno biće. Iz toga slijedi, da se radni odnos i zajednica poduzeća ne smiju jedno drugom suprotstaviti niti utvrdjivati medju njima njihov uzajamni odnos, b) ako je radni odnos u zajednici poduzeća dosljedno tome »dioništvo u zajednici poduzeća«, koja ima svoj vlastiti poduzetnički poredak, koji odgovara njezinom biću, ne može pripadnost odredjenom poduzeću biti sam faktičan odnos, kojemu se može radni ugovor suprotstaviti kao jedino pravno uredjeni životni odnos. Dioba radnoga ugovornog odnosa u dva dijela, t. j. u radni ugovorni odnos i faktični odnos zaposlenja, spada prema njegovom mišljenju u prošlost, jer se radno-pravni elementi spajaju s odnosom pripadnosti poduzeća u jedinstveni novi radni odnos na osnovi zajednice poduzeća. Siebert zabacuje prigovor, koji se protiv toga iznosi, a po kojemu postoji zajednica izmedju vodje poduzeća i radne družine, a radni odnos izmedju poduzetnika i svakoga pojedinog člana radne družine, odnosno da poduzetnik i vodja poduzeća mogu biti različite osobe. Zakon polazi naime sa stajališta bitnog jedinstva poduzetnika i vodje poduzeća, pa ako to jedinstvo izuzetno konkretno ne postoji, ne može se iz toga izvoditi načelnu diobu izmedju radnog odnosa i zajednice poduzeća. Ako poduzetnik nije istodobno i vodja poduzeća, postoji na jednoj strani radni odnos s dvije stranke, skupni radni odnos kod kojega su podijeljene funkcije izmedju poduzetnika i vodje poduzeća, b) radni odnos u poduzeću osniva se uključenjem člana radne družine u zajednicu poduzeća, a to predstavlja čin, koji stvara pravnu zajednicu sui generis, kojemu je svrha, da usporedno osnuje položaj člana radne družine u zajednici poduzeća te s time postaje temeljem prava (ovlaštenja) i obveza (dužnosti). To uključenje zahtjeva na jednoj strani da svaki član radne družine unese u zajednicu poduzeća svoju ličnost s punom radnom snagom, a na drugoj strani primanje toga uključenja po vodji poduzeća-poduzetnika. To nije posve faktični čin, niti se iscrpljuje u sporazumu volja, nego sastavljen učin (skup pravnih i faktičnih činjenica), koji sastoji od sporazumnoga i faktičnog uključenja, ali se prema vani spaja u jedinstvo tako, da se može govoriti o ulazu u zajednicu poduzeća, koja nastaje obostranim sporazumom. Siebert zabacuje shvaćanje, koje uključenje u poduzeća označuje »ugovorom« zato, jer to predpostavlja predhodno očitovanje volje, isključujući podjedno pojam ugovora, koji time ostaje predmetom imovinsko-pravnog prometa. To razlikovanje nije samo puko pitanje terminologije, jer je sporazum, koji je potreban za ulazak u zajednicu poduzeća načelno posve druge

naravi od ugovora, a ne predstavlja podlogu za bitne učinke poduzetničkog poretka, koji neposredno obuhvaća ličnost sviju svojih članova, c) od uključenja u poduzeće (kao osnovnog čina radnog odnosa) treba odijeliti sporazum o budućem sklapanju radnog odnosa. Utanačenje o dovršenom radnom odnosu promatra se prema drugim stajalištima: s jedne strane osniva takav predugovor medjusobne obveze na sklapanje radnog odnosa (putem namještenja, zaposlenja) i stupanja u službu, pa ako po tome nastane pravni odnos, smatra se isti konzumiranim, a sam radni odnos ne smatra kao odnos iz ispunjenja predugovora, dok s druge strane predstavlja odnos, koji je stvoren predugovorom, već predhodni stepen budućeg radnog odnosa, a to uključuje odredjeno uključenje budućeg člana radne družine u zajednicu poduzeća i odredjene dužnosti vjernosti, koje se već u medjuvremenu mogu učvrstiti posebnim utanačenjima (o isplati nadnice, povjeravanju poslovnih tajna poduzeća i dr.) Zato se može opravdano govoriti o predhodnom radnom odnosu i o uključenju člana radne družine u zajednicu poduzeća, koje se ostvaruje postepeno, d) sadržaj radnog odnosa izvodi se iz opsežne dužnosti vjernosti sviju sudionika, a tu dužnost smatra se osnovnom (dominantnom) iz koje se izvode sve ostale radno-pravne dužnosti i ovlaštenja iz radnog odnosa, a napose radne dužnosti člana radne družine i dužnost poduzetnika na plaćanja nadnice. Ta dužnost vjernosti može se konkretno i točnije formulirati, a na to utječu zakoni, tarifni redovi, redovi ili poslovnici poduzeća i službeni redovi (pragmatike). Sporazum sudjelujućih stranaka o radnim uvjetima označuje se »dodatnim« ugovorom, ali ne zato, jer se ograničuje na dodatno uredjenje pojedinih nuzgrednih pitanja, nego jer pridolazi k postojećem poretku radnog odnosa.

U najnovijem svom djelu Die deutsche Arbeitsverfassung (1942) prikazuje Siebert: a) u prvom odsjeku radno pravo i radni ustav od 1800 do 1933 (razvitak liberalističkoga radnog prava do 1914 i kolektivnoga radnog prava do 1933), b) u drugom odsjeku osnovne misli nacionalsocijalističkoga radnog prava, c) u trećem odsjeku izgradnju radnog ustava (nosioce, područja i sredstva oblikovanja radnog ustava: Njemačka radna fronta, Hitlerova mladež, država, poduzeće), d) u četvrtom odsjeku djelovanje radnog ustava (oblikovanje radnih odnosa) i u e) petom odsjeku osiguranje i provedbu radnog ustava (nosioce sredstava osiguranja i provedbe, sredstva osiguranja stranke, države i (poduzeća). To je djelo vrlo instruktivno, jer u malom opsegu (110 stranica) sadrži bogati materijal, koji je pregledno i sistematski iznesen tako, da daje jasnu sliku razvitka i postojećeg stanja njemačkoga novog radnog prava uz navod odnosnih zakonskih propisa. Napose su iscrpivo prikazani nosioci nacionalno-socijalističke nauke o radu i radnog ustava: nacionalno-socijalistička stranka, država i poduzeće, koji raspolažu s pravnim mogućnostima i sredstvima, koja služe oblikovanju radne zajednice i zajednice poduzeća prema načelima: vodstva i odgoja po Njemačkoj radnoj fronti i Hitlerovoj mladeži, vodstva (dirigiranja) i neposrednog obvezatnog oblikovanja po državi, nadopunjenja, pojačanja i individualnog izgradjivanja po poduzetniku (vodji poduzeća) i suradnika (radnika i namještenika) putem vlastite odgovornosti. Sve pak prožima ideja zajednice i ličnosti, koje sve suradnike povezuju u pravo jedinstvo.

Ovi ukratko izneseni podaci pokazuju intenzivnost rada toga znanstvenog zavoda, koji suradjuje sa svim postojećim ustanovama, koje se bave teoretskim ili praktično s problemima radnog prava i društvovne (socijalne) politike. Zasluga na postignutim uspjesima pripada u velikoj mjeri prof. Dr. Siebert-u, koji je pokretna snaga čitavog znanstvenog rada. Prof. Siebert održaje pored toga predavanja iz svoje struke u drugim državama (Francuska, Ugarska, Bugarska, Grčka, a prije kratkog vremena održao je dva uspjela predavanja u Zagrebu).

Prof. dr. Eugen pl. Sladović.

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

Izradila Hrvatska Radnička Komora

15. svibnja 1942. god.

Vrst robe	Faktor potrošnje	Cijena u Kn VIII. 1939.	Cijena u Kn V. 1942.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi V. 1942.
I. Hrana:					
Kruh	12 kg.	3·23	5·63	38·76	67·56
Brašno narodno	1 „	3·—	5·50	3·—	5·50
Kukuruzno brašno	1·5 „	2·—	5.50	3·—	8·25
Grah trešnjevac	2 „	5.—	13·—	10·—	26·—
Krumpir	7 „	1·50	4·50	10·50	31·50
Tjestenina	1·5 „	5·50	26·—	8·25	39·—
Riža	1 „	7·—	19·50	7·—	19·50
Govedina stražnji dio	1 „	15·—	52·—	15·—	52·—
Svinjetina stražnji dio	1 „	16·—	72·—	16·—	72·—
Teletina „ „	1 „	16·—	40·—	16·—	40·—
Suho meso sav. lopatica	0·5 „	20·—	100·—	10·—	50·—
Mast svinjska	0·5 „	18·—	80·—	9·—	40·—
Ulje stolno	0·2 lit.	12·—	50·50	1·20	10·10
Maslac čajni	0.5 kg.	26·—	148·—	13·—	74·—
Mlijeko	10 lit.	2·50	8·50	25·—	85·—
Sir kravlji	1 kg.	5·—	21·—	5·—	21·—
Jaja	15 kom.	0·80	3·50	12 —	52·50
Šećer kocke-kristal	1·50 kg.	14·75	26·—	22·13	39·—
Kneipp	0·5 „	14·—	52·—	7·—	26·—
Franck	0·3 „	19·50	58·—	5·85	17·40
Sol	0·3 „	2·50	5·—	0·75	1·50
Ocat	0·5 lit.	2·—	8·—	1·—	4·—
Zelena salata obična	1 kg.	5·—	20·—	5·—	20·—
Kupus kiseli	2 „	3·—	7·50	6·—	15·—
Špinat	1 „	2·—	20·—	2·—	20·—
Kelj	1 „	3·—	8·—	3·—	8·—
Mrkva	1 „	1·50	8·—	1·50	8·—
Koloraba mlada	1 „	1·—	80·—	1·—	80·—
Voće (jabuke)	2 „	2·50	35·—	5·—	70·—
Svega				262·94	1002·81
+ 20% za razno				52·59	200·56
Ukupno				315·53	1.203·37
INDEKS HRANE				100·—	381·38
II. Odjeća i obuća:					
1 zimski kaput	1/48	900·—	2.725·—	20·42	56·77
1 hubertus	1/48	390·—	1.100·—	8·13	22·92
1 odijelo	1/12	890·—	2.430·—	74·17	202·50
1 radno odijelo	1/6	110·—	500·—	18·33	83·33
1 muška košulja	1/3	85·—	257·—	28·33	85·67
1 duge gaće	1/6	38·—	125·—	6·33	20·83
1 kratke gaće	1/6	28·—	62·50	4·67	10·42
1 čarape	1	6·—	45·75	6·—	45·75
1 cipele	1/12	195·—	615·—	16·25	51·25
1 đonjenje i popr. peta	1/6	45·—	150·—	7·50	25·—
1 šešir	1/12	38·—	132·50	3·17	11·04
1 m platna za krp.	1/6	6·50	57·50	1·08	9·58
Ukupno				194·38	625·06
INDEKS ODJEĆE I OBUĆE				100·—	321·57

Vrst robe	Faktor potroška	Cijena Kn VIII. 1939.	Cijena Kn V. 1942.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi V. 1942.
III. Stan:					
1 soba na periferiji		156·—	250·—	156·—	250·—
INDEKS STANA				100·—	160·25
IV. Ogrijev i rasvjeta:					
Drvo bukovo	50 kg.	0·32	0·80	16·—	40·—
Ugljen kameni	50 „	0·48	1·05	24·—	52·50
Električna struja	1 KW	4·70	8·—	18·80	32·—
Ukupno				58·80	124·50
INDEKS OGRJEVA I RASVJETE				100·—	211·73
Ukupni troškovi života				724·71	2.202·93
+ 10% za razno				72·47	220·29
Sveukupni troškovi života				797·18	2.423·22
INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA				100·—	303·97

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

Izradila Hrvatska Radnička Komora

15. lipnja 1942. god.

Vrst robe	Faktor potrošnje	Cijena Kn VIII. 1939.	Cijena Kn VI. 1942.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi VI. 1942.
I. Hrana:					
Kruh	12 kg.	3·23	6·67	38·76	80·04
Brašno narodno	1 „	3·—	6·50	3·—	6·50
„ kukuruzno	1·5 „	2·—	6·50	3·—	9·75
Grah-trešnjevac	2 „	5·—	13·—	10·—	26·—
Krumpir	7 „	1·50	4·50	10·50	31·50
Tjestenina	1·50 „	5·50	35·50	8·25	53·25
Riža	1 „	7·—	32·—	7·—	32·—
Govedina str. d.	1 „	15·—	52·—	15·—	52·—
Svinjetina str. d.	1 „	16·—	72·—	16·—	72·—
Teletina str. d.	1 „	16·—	40·—	16·—	40·—
Suho meso sav. lopatica	0·50 „	20·—	100·—	10·—	50·—
Mast svinjska	0·50 „	18·—	80·—	9·—	40·—
Ulje stolno	0·2 lit.	12·—	52·14	1·20	10·43
Maslac čajni	0·50 kg.	26·—	148·—	13·—	74·—
Mlieko	10 lit.	2·50	8·50	25·—	85·—
Sir kraviji	1 kom.	5·—	25·—	5·—	25·—
Jaja	15 „	0·80	3·50	12·—	52·50
Šećer kocke-kristal	1·50 kg.	14·75	26·—	22·13	39·—
Kneipp	0·50 „	14·—	52·—	7·—	26·—
Franck	0·30 „	19·50	58·—	5·85	17·40
Sol	0·30 „	2·50	5·—	0·75	1·50
Ocat	0·5 lit.	2·—	8·—	1·—	4·—
Salata zelena	1 kg.	5·—	20·—	5·—	20·—
Kupus zeleni	2 „	3·—	20.—	6·—	40·—
Špinat	1 „	2·—	10·—	2·—	10·—
Kelj	1 „	3·—	20·—	3·—	20·—
Mrkva	1 „	1·50	8·—	1·50	8.—
Koloraba	1 „	1·—	20·—	1·—	20·—
Voće	2 „	2·50	35·—	5·—	70·—
Svega				262·94	1.015·87
+ 20% za razno				52·59	203·17
Ukupno				315·53	1.219·04
INDEKS HRANE				100·—	386·35
II. Odjeća i obuća:					
1 zimski kaput	1/48	900·—	2.725·—	20·42	56·77
1 hubertus	1/48	390·—	1.100·—	8·13	22·92
1 odijelo	1/12	890·—	2.430·—	74·17	202·50
1 radno odijelo	1/6	110·—	500·—	18·33	83·33
1 mužka košulja	1/3	85·—	257·—	28·33	85·67
1 duge gaće	1/6	38·—	125·—	6·33	20·83
1 kratke gaće	1/6	28·—	62·50	4·67	10·42
1 čarape	1	6·—	45 75	6·—	45.75
1 cipele	1/12	195·—	615·—	16·25	51·25
1 đonjenje i popr. peta	1/6	45·—	150·—	7·50	25·—
1 šešir	1/12	38·—	132.50	3·17	11·04
1 metar plat. za krp.	1/6	6·50	57.50	1·08	9·58
Ukupno				194·38	625·06
INDEKS ODJEĆE I OBUĆE				100·—	321·57

Vrst robe	Faktor potrošnje	Cijena u Kn VIII. 1939.	Cijena u Kn VI. 1942.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi VI. 1942.
III. Stan:					
1 soba na periferiji		156.—	250·—	156·—	250·—
INDEKS STANA				100·—	160·25
IV. Ogrjev i osvjetljenje					
Drvo bukovo sa podv.	50 kg	0·32	0·92	16·—	46·—
Ugljen kameni	50 kg	0·48	1·05	24·—	52·50
Električna struja	4 kw	4·70	8·—	18·80	12·—
Ukupno				58·80	130·50
INDEKS OGRJEVA I OSVJETLJENJA				100·—	221·91
Ukupni troškovi života				724 71	2.224·60
+ 10% za razno				72·47	222·46
Sveukupni troškovi života				797·18	2.447·06
INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA				100·—	306·96

POZIV na PRETPLATU!

SVE ONE, KOJI PRIMAJU ČASOPIS **„RAD I DRUŠTVO“**, MOLIMO, DA POŠALJU **PRETPLATU**, KOJA GODIŠNJE IZNOSI **SAMO 260.— KUNA.** NADAMO SE, DA ĆE SE SVI PRIMATELJI NAŠEGA MJESEČNIKA OVOMU POZIVU ODAZVATI I TIME NAM OLAKŠATI RAD.

UREDNIŠTVO I UPRAVA „RAD I DRUŠTVO“

ZAGREB

KREŠIMIROV TRG 6

Izdavač: Radnička komora, Zagreb, Krešimirov trg broj 6. — Odgovorni urednik povjerenik Vjekoslav Blašković. Uredništvo i uprava Krešimirov trg 6. IV. kat. (Radnička komora). Izlazi svakoga mjeseca Pretplata godišnje Kn. 260·—. Pojedini broj Kn 24·—. Tisak: Hrvatske Državne Tiskare, Zagreb, Frankopanska ulica 26. Za tiskaru odgovara Stanislav Pintarić.

Pojam kakvoće u svjetlopisu

BRZOGLAS:
KARLOVAC 144

VORNICA PARKETA I PILANA D. D. KARLOVAC

Hrastove i bukove parketne daščice u svim kakvoćama i mjerama.

REZANO TVRDO DRVO SVIH VRSTA.

DRVENI PROIZVODI ZA KUĆANSTVO:
vješalice za odijela; daske za meso, tijesto i kruh; kutije za jedaći pribor; drvene praljače; W. C. sjedala i t. d.

BRZOJAVNI NASLOV:
PARKETE
KARLOVAC

PROIZVODNJA DRVENE VUNE

Ivan Smituc, Vinkovci

Ul. Dra A. Pavelića 5 — Brzoglas 1-27

Trgovina kratke, pletene i pomodne robe.

Vlastiti proizvod pletene robe:
PULOVERA, VESTA, ŠALOVA I T. D.

TVORNICA VUNENE ROBE

JOHAN STEFAN
VINKOVCI

Proizvodi raznu pletenu robu od DOMAĆE VUNE, UMJETNE VUNE (ZELLWOLLE) i PAMUKA.

„VITEKS"

Vinkovačka Industrija Tekstila

VINKOVCI

Tvornica krojačke i jorganske vate.

Brzojavni naslov „VITEKS"

Brzoglas 47

Tekući račun kod Prve Hrvatske Štedionice, Vinkovci.

VRTLARIJA I RASADNIK

Braća Kuman

VINKOVCI

Brzojavi: Kuman Vinkovci — Brzoglas 122 — Zatražite besplatni cjenik

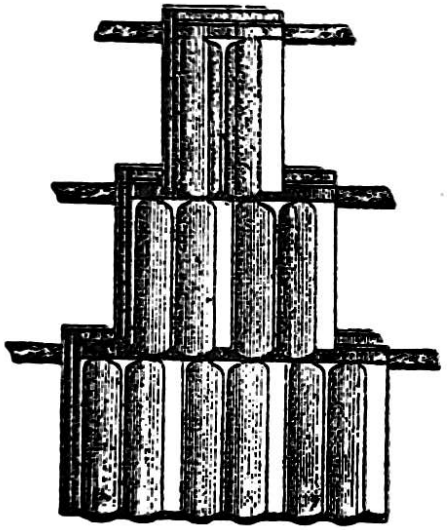

„BOHN“

•

parne tvornice

opeka i crijepova

•

BR. 333

Zaštitni znak „LAV“

Vinkovci-
Bedekovčina

Emil Bačoko

Vinkovački paromlin

VINKOVCI

OSJEČKA
TVORNICA SVILE D. D.

OSIJEK

OSIJEČKA TVORNICA KOŽA D. D.

OSIJEK

Brzoglas: 23-03 — Brzojavi: KOŽARA, Osijek

Željeznička postaja: Osijek Doljnji Grad

OSNOVANO 1921

„SAVA“

Opće osiguravajuće dioničarsko društvo u Zagrebu
Dionička glavnica od Kn 10,000.000.— podpuno uplaćena

DIREKCIJA U ZAGREBU

ZRINJSKI TRG (VLASTITA PALAČA)
Brzoglas br. 73-54, 73-55, 73-56, 73-57
Zastupstva u svim većim mjestima države
Preuzima uz najpovoljnije uvjete osiguranje u svim elementarnim granama osiguranja

DAVINA, vl. F. A. REINER

IMPORT – EXPORT

Veletrgovina tekstilnom robom — ZAGREB

Brzoglas 98—54 • Ilica 60/II

Automehanička radionica

ZVONIMIR MILJAN

Koturaška cesta 47 ZAGREB Brzoglas 22—495

KUPUJTE SAMO

CROATIA
BATERIJE

JER SU NAJBOLJE ZATO NAJJEFTINIJE
proizvađa samo domaća tvornica „CROATIA“, tvor. baterija i galvan. elem.
JOSIP PASPA — ZAGREB

R A V E

kemijsko-farmaceutsko industrijsko i trgovačko d.d.

Z A G R E B

Vrbanićeva ulica 28 Brzoglas: 47-11, 47-12, 47-13

Farmaceutski specijaliteti vlastiti, domaći i strani;
Droge, kemikalije, eterska ulja;
Bandaže, zavojno tvorivo,
Parfimerija i kozmetika i t.d.

ZAGREBAČKA LEDANA

BRZOGLAS 53-35
BAUEROVA UL. 19

INDUSTRIJA LAKOVA I ULJA D. D.

Radnička cesta br. 43 ZAGREB Radnička cesta br. 43

BRZOJAVNI NASLOV: PERUNIKA — BRZOGLAS: 24548, 24549

PROIZVODI:

sve vrste lakova i uljenih, te suhih boja

SPECIJALNI PROIZVODI:

„FAKTOR, NEOCEL, LUXAL I MUROFIX“

Josip Balković - Zagreb

Tvornica užarske robe, trgovina ribolovnih predmeta

Pavla Radića ulica 3

Brzoglas broj 47-47 dućan, 58-00 poslovnica, 59-97 tvornica

Vlastita izradba:

Užarlje, transmisionih užeta za pogon raznih popruga iz špage i jute, užica te ćilima i otirača iz kokosa. Nadalje prodaja svih tapetarskih potrebština kao gradla, strune (Rosshaar), morske trave (Afrik) vune, kapoka, jutenog platna, slamnjače itd. Veliko skladište i vlastita konfenkcija platna za šatore, nepromočivih ponjava za vagone, kola i automobile, pokrivače za konje.

Najveći izbor ribolovnih potrebština za športaše i ribare.

AGRAR IMPORT

SCHUMACHER & COMP K. D.

OSIJEK I. - PEJAČEVIĆEVA UL. 7

BRZOGLAS 28-39 BRZOJAV „AGIMP“

Veletrgovina svih gospodarskih i inih strojeva i sprava. Glavno zastupstvo najvećih njemačkih tvornica ove vrsti za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Posebno odjeljenje na veliko za dvokolice i šivaće strojeve te dijelove za iste.

HRVATSKI TISKARSKI ZAVOD

ŠIMO PAVLOVIĆ

FOTO-LITOGRAFIJA, TISKARA, KNJIGOVEŽNICA, RASTRIRNICA, KARTONAŽA, KNJIŽARA, PAPIRNICA, NAKLADA, SPECIJALNI ODIO ZA SLOŽIVE KUTIJE (FALTKARTONE)

OSIJEK

DESATIČINA UL. 33

Brzoglas 21-15 i 21-16

Račun kod pošt. čekovnog zavoda u Zagrebu br. 35448

Račun kod Hrvatske Zemaljske Banke

Rokra

dioničarsko društvo
za promet robom
ZAGREB, Ribnjak 10/I
brzoglas: 73-42
brzojavi: ROKRA ZAGREB

IMPORT-EXPORT

muške i ženske tkanine,
dvokolice, krugovalnici
i šivaći strojevi.

SAMOTEX D.D.

INDUSTRIJSKA
PROIZVODNJA
TEKSTILNE ROBE

TVORNICA U SAMOBORU
SJEDIŠTE U ZAGREBU

BRZOJAVI: SAMOTEX ZAGREB — BRZOGLAS: 70-18

I F A d. d.

VELEDROGERIJA I TVORNICA
FARMACEUTSKIH PREPARATA

ZAGREB
JUKIĆEVA UL. 12

„PRESLICA“

TEKSTILNA INDUSTRIJA D. D.
Zagreb, Nikolićeva 7/I - Tvornica Oroslavlje

Brzoglas: Zagreb br. 64-85
Oroslavlje br. 5

Brzojavi: Preslica Zagreb
Preslica Oroslavlje

Predionica, tkaonica, končaonica, bojadisaonica i apretura. Izrađuje pamučne i polusvilene tkanine za muška i ženska odijela.

„PLEŠIVICA“

INDUSTRIJA TEKSTILNE ROBE D. D. U ZAGREBU

Poslovnica: Petrinjska ul. 2/II, brzoglas 24-381
Tvornica: Samobor, brzoglas 18

Proizvadja:
vunene, pamučne i svilene tkanine
za muška i ženska odijela.

Pokućstvo Kruljac

REZERVIRANO

REZERVIRANO

KAVIN NADOMJESTAK „JAVA“

ukus, miris i boja, omiljen kod svake DOMAĆICE

Proizvodi: „JAVA“ Zagreb, Vlaška 101

Osječka ljevaonica željeza i tvornica strojeva d. d.

OSIJEK

Lanena industrija d. d.

OSIJEK

Prvo Hrvatsko-Slavonsko dioničko društvo za industriju šećera

OSIJEK

„Joris“

Proizvodnja trikotaže

OSIJEK I. Ružina ulica 5

BRAĆA ŠEVČIK - ZAGREB

IZRAĐUJE:

Brzorezne tokarske klupe, bušilice, revolverske tokarske klupe, brusilice itd.

Tvornica i poslovnica: Zagreb, Prilaz bar. Filipovića 20
Naslov za listove: Zagreb 3, p. p. 9
Brzojav: BRAŠEVČIK Zagreb
Telefon: 24-0-78
Željeznička stanica: Zagreb - Sava

N. MILKOVIĆ

ZAGREB
Jelačičev trg 2
Brzoglas 49—21

TRGOVINA MANUFAKTURNE I KRATKO-PLETENE ROBE

BANIĆ I DRUGOVI

Modna trgovina vune i svile

Ilica 7 **ZAGREB** **Brzoglas 4216**

VELETRGOVINA VINA, PIVE, RAKIJE, RUMA, KONJAKA,
SVIH VRSTA LIKERA, MALINOVCA I KISELE VODE

STJEPAN DRAGIJA

BRZOJAVI: DRAGIJA, BJELOVAR **BJELOVAR**

IVAN JANDRAŠIĆ
TRGOVINA MJEŠOVITE ROBE I ŽESTOKIH PIĆA
BJELOVAR

„KOESTLIN“

keksi i čajna peciva su poznati
radi svoje odlične kakvoće

Proizvodi: Tvornica keksa i dvopeka
DRAG. WOLFA SINOVI
BJELOVAR

»DRVOLIT«
lake gradjevne ploče
»BETOCEL«
mnogostaničaste gradjevne ploče

za pregradne stijene, toplinsku i zvučnu izolaciju
***LOTIN-P** i **LOTIN-M**, **TEKTAM** nalič rijetki i*
gusti kao i pastu izolaciona sredstva protiv vlage

dobavlja:

Trgovina željeza i svih vrsti gradjevnog materijala

vl. Ing. JOSIP FERIĆ,

ZAGREB, Miramarska cesta 20 ● Brzoglasi 22-855, 22-856

STAMTEKS

VL. EDO ŠTAMBUK

VELETRGOVINA MANUFAKTURNOM, TEKSTILNOM, KRATKOM, PLETENOM I POMODNOM ROBOM

NASLOV ZA PISMA I BRZOJAVE: „S T A M T E K S" BAUEROVA 11

Tek. račun Hrvatska Udružena Banka d. d. Zagreb
Račun poštanske štedionice br. 49.224 — Brzoglas 84-76 i 67-93 Telefon

TVORNICA SEDEFSKIH

DUGMETA **INDUSTRIJSKO I TRGOVAČKO D. D.**

(PRIJE HELIOS)

Proizvadja sedefska i koštana dugmeta

TVORNICA: VLAŠKA ULICA 81a U DVORIŠTU — BRZOGLAS 70-86

Preporuča se kao domaće poduzeće

FEROLIM
VINKOVCI

Proizvodi:

VILE I GRABLJE

PEĆI I ŠTEDNJAKE

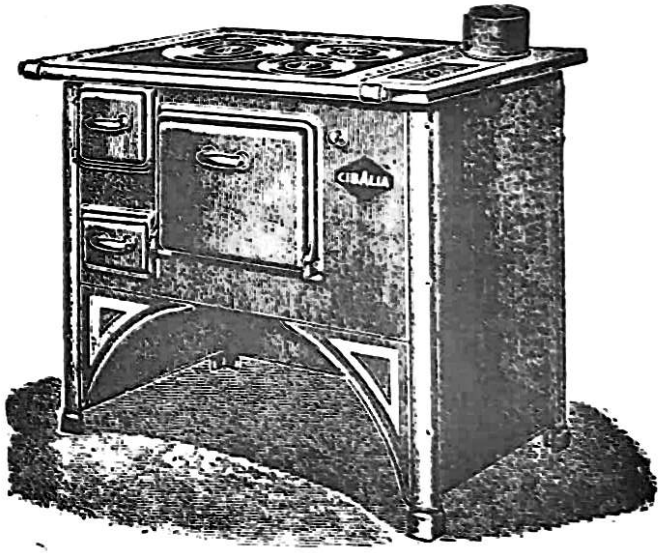

RADIMO
ZA VAS
Bata